

ԱՐԱՐՈՒՆԻ ԳԼԽԱՎՈՐ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶԱԿ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՍԱԳԻՐԲ

ՀԵՆԳԵՐՈՐԴ ՅԵՎ ՎԵՏԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՅԵՐԱՐՁ ԲՐԱՏԱՐԱԿՈՂՔՈՒՆԸ

491.99-5
2-47

56-15-06

Ա. Բ.

Օրվա

491.99-5

12-47

56

2

ԱՐԱՐԱՏ ՂԱՐԻՖՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՍԱԳԻՐՔ

1. ՀնցճՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
2. ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
3. ԶԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՅԵՎ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՍԱՐ

ՅԵՐՐՈՐԴ ԴՐԱՏԱՐԱԿՈՒՅՈՒՆ

Հաստատված է ՀԽՍՀ Լուսնոդիմաթի կողմից

88/81

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՇԵՐԵՎԱՆ 1938

18 JUN 2013

6818

Այս դատադրքին զուգընթաց պետք է
ողտալործել նաև նույն հեղինակի
«Քերականական և ուղղագրական վոլյու-
մաթյունների դատադրք»-ը:

1398
46

ԽՈՍՔ ՅԵՎ ՆԱԽԱԴԱՍՏՈՒՅՑՈՒՆ

§ 1. ԽՈՍՔ

Խոսք ե կոչվում լեզվով արտահայտված մտածությունը:
Խոսքը լինում է բանավոր և գրավոր:

Բանավոր խոսքն ասվում է, իսկ գրավոր խոսքը գրվում
և կարդացվում է:

Խոսքը բաղկացած է մի կամ ավելի միավորներից՝ նախա-
դասություններից:

Խոսքի միավոր է համարվում այն բառը կամ բառերի
այնպիսի կապակցությունը, վոր ամփոփ միտք է արտահայտում:
որինակ՝

1. Խորհուրդների յերկրում սոցիալիզմը հաղթանակել է:

Այս խոսքը բաղկացած է մեկ միավորից, վորը մի ամփոփ
միտք է արտահայտում:

2. Մեռնում է հին ու խարխուլ Յերեվանը: Ծնվել ու հա-
խուռն կերպով աճում է կարմիր Յերեվանը:

Այս խոսքը բաղկացած է չերկու միավորից, վորոնցից յու-
րաքանչյուրը մի ամփոփ միտք է արտահայտում:

3. Մենք չունեյինք սեվ մետաղագործություն, յերկրի
ինդուստրացման հիմքը: Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունեյինք տրակտորային արդյունաբերություն:
Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունեյինք ավտոմոբիլային արդյունաբերություն:
Այժմ մենք ունենք այն:

Մենք չունեյինք հապտոցաշինություն: Այժմ մենք ու-
նենք այն:

Մենք չունեյինք լուրջ յեվ ժամանակակից քիմիական ար-
դյունաբերություն: Այժմ մենք ունենք այն:

(Ս ե ա լ ի ց)

Այս խոսքը բաղկացած է տասը միավորից, վորոնցից յուրաքանչյուրը մի ամփոփ միտք է արտահայտում:

§ 2. ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Բառերով արտահայտված յուրաքանչյուր ամփոփ միտք, կոչվում է նախադասություն. որին ահա՝

1. Յերեվանում կառուցվում է սինթետիկ կառուցուկի գործարան:
2. Են վոր նայում ես սարերի լանջին, Պուտերի խուճբն ե կարմրին տալիս, Լսում ես ջահել արտերի միջին Արտուտի ազատ կանչը թնդալիս, Յեվ այդ հաղթական ցնծալի կանչին, Տեսնում ես, նորեկ ընկեր թռչուններ Արծազանգում են, տալիս վողջուններ Ազատ յեթերում՝ Յես այն եմ սիրում:

(Հակ. Հակոբյան)

Վերևում բերված չիրիու նախադասություններից յուրաքանչյուրը մի ամփոփ միտք է արտահայտում, միայն՝ առաջինն ամփոփ միտքն արտահայտում է մի նախադասությամբ, իսկ յերկրորդը՝ մի ամբողջություն կազմող յոթը միահյուսված նախադասություններով:

Առաջին նախադասությունը կոչվում է պարզ նախադասություն, իսկ յերկրորդը՝ բարդ նախադասություն:

Գիտենք, վոր խոսքը կազմված է լինում նաև մեկից ավելի նախադասություններից: Բայց նախադասությունների պատահական միացումով խոսք չի կազմվի: Անհրաժեշտ է, վոր խոսք կազմող նախադասությունները դասավորված լինեն հետևողական կերպով այնպիս, վոր յուրաքանչյուրի արտահայտած միտքը կապված լինի նախորդի հետ, ըզլիս նրանից:

Բանավոր խոսքի մեջ նախադասության վերջում սովորաբար ձայնն իջնում է, և խոսողը մի պահ դադար է առնում:

Դրավոր խոսքի մեջ նախադասության վերջում դրվում է վերջակետ:

0.

§ 3. ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԼԵԱՎՈՐ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Ամեն մի պարզ նախադասություն ամենաքիչը ցույց է տալիս, վոր մի առարկա մի բան անում կամ լինում է, որին ահա՝

Աշակերտը սովորում է դասը:

Թռչունը յերգում է:

Ծաղիկը ծաղկում է:

Կուլտնտեսականն աշխատում է:

Այս նախադասությունները ցույց են տալիս, թե վոր առարկան (աշակերտը, թռչունը, ծաղիկը, կուլտնտեսականը) ի՞նչ է անում կամ լինում (սովորում է, յերգում է, ծաղկում է, աշխատում է):

Առարկա տեղով պիտի հասկանալ՝ ի՞նչ (ծառ, փայտ, դերձ, քար, սեղան), կենդանի արտաճներ (թռչուն, մարդ, գայլ, մըջուն, աղա, ոձ, վորդ, և այլն), յերեվույրներ (փոթորիկ, հրճվանք, վողջություն), անցքեր (հեղափոխություն, պատերազմ, գործադուլ), հարաբերություններ (միտություն, թշնամություն, շահագործում, սեր) և այլն:

Առարկաների անունները պատասխանում են ով կամ ի՞նչ հարցին. ով հարցը արվում է անձերի անուններին, իսկ ի՞նչ՝ իրերի անուններին, որին ահա՝ Ո՞վ. աշակերտ, ուսուցիչ, հաշվապահ, հայր և այլն: Ի՞նչ. ծառ, փայտ, վորոտ, հեղափոխություն և այլն:

Բառերը նախադասության մեջ դանադան դեր են կատարում: Այդ դեպքում նրանք կոչվում են նախադասության անգամներ:

Նախադասության գլխավոր անգամներն են յեմբական և ստորգլխային:

Նախադասության մյուս անդամները կոչվում են յերկրորդական անգամներ կամ լրացումներ:

Յեմբակա կոչվում է նախադասության այն անգամը, վոր ցույց է տալիս, թե գործողը կամ յիմողը ո՞վ կամ ի՞նչն է. որին ահա՝

Լուսիկը կարդում է:

Սեդիկն աշակերտունի յե:

Վարսիկը լսում ե:
Ծաղիկը բացվում ե:

Այս նախագահութունները մեջ չկողովրդ, Սեդեկը, Վար-
ժիկը և ծաղիկը լեցրած անհրաժեշտ են, քանի լուր ցույց են տալիս,
թե ո՞վ է կարգում, ո՞վ է աշակերտում, ո՞վ է լսում, ի՞նչն է
բացվում: Յենթական պատասխանում է ո՞վ կամ ի՞նչ հարցին:
Յենթակա սովորաբար լինում են անարկադների անու-
ններ:

Մտորոցյալ կոչվում է նախադասութեան այն անդամը, վերջուց եւ տալիս, թե յեմբարեան ի՞նչ է անում, ի՞նչ է, ի՞նչպիսի է կամ ի՞նչ է լինում և այլն. որին տալի՝

Լուսիկը կարդում ե:
 Վարս կը ջանասեր ե:
 Զին կենդանի յե:
 Ծառը կանաչում ե:

Այս նախադասությունների մեջ կարդում ե, ջանասեր ե, կենդանի յե և կանաչում ե սառորոգչալներ են:

Ստորոգյալը պատասխանում է կամ ի՞նչ է անում, կամ ի՞նչ է լինում, կամ ի՞նչպես է, կամ ի՞նչ է և նման հարցերին:

Ստորորոգյալը կաբող և բաղկացած լինել մեկ կամ մի քանի բառերից:

Յերե ստորոգյալը մեկ բառից է բաղկացած, կազմում է պարզ ստորոգյալ. *որինաի՛*

Վարսիկը գնաց:

Այս նախադասութիւնն մեջ գնաց պարզ ստորոգյալ ե, վո-
րովհետեւ բաղկացած ե մեկ բառից:

Մեկից ավելի բաներից կազմված լինելու դեպքում ստորոգյալը կոչվում է բաղադրյալ ստորոգյալ. *որինհազ՝*

Պետիկն աշակերտ է:

Այս նախադասութեան մեջ առաջինը և բաղադրյալ ստորոգյալ է, վերոգնեալ բաղկացած է յերկու բառից (առաջինը և է)։

Ռադադոյալ ստորոգյալը կադմիում է եմ, ես, է, եճբ, եբ,

ՅԱ, ԷՅԻ, ԷՅԻՐ, ԷՐ, ԷԷԻՃԷ, ԷԷԻԲ, ԷՅԻՃ — ոճանդանկ հոյվող — բա. ի
ձեեքող և այլ բառերով: Հաճախ օժանդակ լայն դրվում է բաղա-
դրյալ ստորոգյալ կազմող բառից կամ նրա լրացումներին ա-
ռաջ:

Յեւրը մի քանի միլանման աստղադաշնեք կան, դրանցից
միայն մեկն է ունենում թփանդակ բայ, իսկ մյուսները չեն
ունենում: Այդ նույն թփանդակ բայը յենթադրուած է նաեւ
նրանց համար. որինակ՝

Ալեքսանն անզուսպ վռխով եր խոսում,
 Խայթում Սանթրոսին և նրա տղին:

(U m l r l 2 m r j m U)

Այս նախադասութեան մէջ ստորոգյալներն են՝ Խոստում
էր և Խաքում: Թեև Խաքում ստորոգյալը չունի ոժանդակ բայ,
բայց նախորդ ստորոգյալի՝ ոժանդակ բայը յենթադրուով հնա-
նրա համար (խայթում եր):

Յերբ նախագասուրյան մ'իջ չի լինում յեմբական կամ
ստորգլար, այդ նախագասուրյունը կոչվում է քերի նախա-
գասուրյուն. որի'նակ՝

Uþing: 3mlrun k:

Աշխատել էալ, աշխատել հարվածախորհն—ահա որվա
ոգուհգր:

Առաջին և յերկրորդ նախադասությունների մեջ չկա քնն-
ֆական, իսկ յերրորդում չկա ստորոգյալը:

Յերե մախադատության յերական չկա յեվ չի յեցրագըր-
վում, այդ մախադատությունը կոչվում է անեցրագա մախա-
դատություն. որհրակ՝

Մթնեց: Յրտեց: Լռասացա՞մ և այլն:

Մէն նախադասութիւնը, վաղը բաղկացած է միայն յեն-
թակայից և ստորոգյալից, կոչվում է պարզ համառոտ նախադա-
սութիւն. որիննակ՝

Հույսը վառվում ե: Ծաղիկը բացվում ե: Գուլգինը
գրում ե:

§ 4. ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ

Նախադասութեան արտահայտած միտքն եւ ավելի լրացնելու համար, յենթակայից և ստորոգյալից բացի, գործածվում են նաև այլ անդամներ, վորոնք կոչվում են լրացումներ. որին նաև՝

Պատշգամբի ծայրում Դավիթը հանդիպեց քրոջը:

(Շ ի ը վ ա ն դ ա ղ ե)

Դավիթը՝ յենթակա. հանդիպեց՝ ստորոգյալ. պատշգամբի ծայրում և քրոջը՝ լրացումներ:

Լրացում կարող են լինել մի կամ մի քանի բառեր միասին վերցրած:

Վերևը բերված որինակում մի լրացում և միայն քրոջը բառը, մի լրացում և նաև պատշգամբի ծայրում՝ յերկու բառերը միասին վերցրած:

Լրացումները լինում են յերկու տեսակ՝ յենթակայի լրացումներ և ստորոգյալի լրացումներ:

1. Այն բառերը, վորոնք լրացնում են յենթական, գլխեն յենթակայի լրացումներ: Սրանք ցույց են տալիս յենթակայի հատկութունը, թիվը, պատկանելութունը, վերաբերութունը, և այլն. որինակ՝

Դպրոցի հարվածային աշակերտը խոսում ե:

Այս նախադասութեան մեջ առակերք բառը յենթակա յե, խոսում ե՝ ստորոգյալ ե, իսկ դպրոցի և հարվածային բառերը յենթակայի լրացումներ են:

Ծագում ե մանուկ արեւը գարնան:

Այս նախադասութեան մեջ յենթական ե արեւը, ստորոգյալ՝ ծագում ե, իսկ մանուկ (մանուկ արեւ) և գարնան (գարնան արեւ) յենթակայի լրացումներ են:

2. Այն բառերը, վորոնք լրացնում են ստորոգյալը, կլինեն ստորոգյալի լրացումներ: Դրանք ցույց են տալիս, թե ի՞նչ պայմաններում, պարագաներում (տեղ, ժամանակ և այլն), ի՞նչ առարկայի վրա կամ ի՞նչ առարկայի առնչությամբ և կատար-

վում յենթակայի գործողութունը կամ յեղելութունը. որինակ՝

Մական շուտով կատարներից հեռանիստ:

Սրեզն այնտեղ հուր կթափե և վռակի...

(Վ. Տ ե ը յ ա ն)

Այս նախադասութեան մեջ յենթական ե արեւը, ստորոգյալ՝ կրակե, ստորոգյալի լրացումներն են շուտով (կթափե), հասարակից հեռանիստ (կթափե), այնտեղ (կթափե), հուր յեզ վռակի (կթափե) բառերը:

Լրացում ունեցող նախադասութունը կոչվում ե ընդարձակ նախադասութուն:

Այսպիսով՝ պարզ նախադասութունն ունենում ե մի յեզքակա և մի ստորոգյալ, վորոնցից լուրաբանչուրը կարող ե ունենալ լրացումներ:

Յերե պարզ նախադասութունը լրացումներ չունի, կոչվում ե համարու, իսկ յերե ունի, կոչվում ե ընդարձակ:

ՀԱՅՈՒՆԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

§ 5. ԽՈՍԵԼՈՒ ՈՐԳԱՆՆԵՐԸ

Խոսելու գործողութեանը մասնակցում են հետևյալ զրգանները. բերանը (շրթունքներ, ատամներ, քիմք, կաթիկ, լեզվակ), լեզուն և խոչակը, վոր գտնվում ե կոկորդի վերևում: Խոչակի մեջտեղում յերկու կողմից կա մի-մի ծակը, սաղաթի գունով: Այդ ծակքերը կոչվում են ձայնալարեր: Խոսելիս թոքերից ողն արտաշնչվում ե, այսինքն անցնում ե խոչակով և դուրս ե գալիս բերանով ու ունդերով (քթանցներով): Այդ միջոցին ձայնալարերը կամ հեռանում են, կամ մոտենում են իրար ու թրթռում: Այսպիսով կազմվում ե ձայնը: Յերբ արտաշնչվող ողն բերանի խոռոչով անցնելիս արգելքի յե հանդիպում (վակվածքի կամ նեղվածքի), շփվում ե բերանի զանազան տեղերին կամ շրթունքներին:

Այդ շփումից առաջանում ե ազմուկ:

դ) Շնչեղ խուլ՝ թ, չ, ց, փ, ք. այդ հնչյունները կոչվում են շնչեղ խուլ, վորովհետև դրանք լինելով խուլ, ունեն իրենց հետ նաև մի շունչ (հ)։

Հնչյունը գրվում է ընդունված նշանով, վոր կոչվում է օտու։

Տառերի ավանդական շարքը առաջին լերկու առաջ անու- նագրվում է այբբեն կամ այբուբեն։

Հայերենն ունի յերկու այբուբեն՝ հին և նոր։

1. Հին այբուբեն, ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, ց, ո, ս, պ, շ, ռ, ս, վ, զ, ր, ց, լ, փ, ք, (և, օ, օ)։

Հին այբուբենը գործ էրածվում մինչև 1922 թ. մարտի 4-ը, նոր ուղղագրություն մտցնելը. այժմ հին այբուբենը գործ էածվում թվարկության համար՝ ա) — առաջին, բ) — յերկրորդ, գ) — յերրորդ, դ) — չորրորդ, ե) — հինգերորդ, զ) — վեցերորդ, է) — յոթներորդ և այլն. կամ ա—1, բ—2, գ—3, դ—4, ե—5, զ—6, է—7, ը—8, թ—9, ի—10, լ—20 և այլն։

2. Նոր այբուբեն. ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, ց, ո, ս, պ, շ, ռ, ս, վ, զ, ր, ց, լ, փ, ք, օ։

Սրանցից դուրս կա նաև «և» գիրը, վոր արտահայտում է յեզ յեռահնչյունը. «և» գիրը գրվում է բառամիջում և բառա վերջում ձայնավորից հետո, ինչպես նաև առանձին՝ իբրև շաղ- կապ. որինակ՝

Միևնույն, նաև, թեև, յես և դու։

Բառամիջի և բառավերջի եզ կապակցությունը կարելի չէ գրել թե եզ և թե և. որինակ՝ արև—արեվ. տերև—տերեվ. յե- րևում է—յերեվում է։

Տառերը լինում են լերկու տեսակ՝ մեծատառ (գլխատառ) և փոքրատառ։

Մեծատառ. Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, Ի, Լ, Խ, Մ, Կ, Հ, Ձ, Ղ, Ճ, Մ, Ն, Ծ, Ո, Զ, Պ, Ղ, Ռ, Ս, Վ, Տ, Ր, Յ, ՈՒ, Փ, Ք, Ֆ։

Փոքրատառ. ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, ց, ո, ս, պ, շ, ռ, ս, վ, տ, ր, ց, ու, փ, ք, օ։

Հայերեն տպագիրն ունի հետևյալ տեսակները։

1. Յերկարագիր (կամ գլխագիր, գլխատառ). Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, Ի, Լ, Խ, Մ, Կ, Հ, Ձ, Ղ, Ճ, Մ, Ն, Ծ, Ո, Զ, Պ, Ղ, Ռ, Ս, Վ, Տ, Ր, Յ, ՈՒ, Փ, Ք, Ֆ։

2. Բոլորագիր. ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, ց, ո, ս, պ, շ, ռ, ս, վ, տ, ր, ց, ու, փ, ք, օ։

3. Շեղագիր. ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, ց, ո, ս, պ, շ, ռ, ս, վ, տ, ր, ց, ու, փ, ք, օ։

4. Նոսրագիր։

աբգեդըբծկլխծկցնշծծց

նշոչալընազրբցփթնու

§ 7. ՎԱՆԿ

Վանկ կոչվում է հնչյունը կամ մի էանի հնչյունների մի- ացությունը, վոր արտաբերվում է մի ընդմ. որինակ՝ տուն, կա—տու, ա—շա—կերտ։

Մի ձայնավորն առանձին կարող է մի վանկ կազմել. որի- նակ՝ ու—տու—ցի բառի առաջին վանկը միայն մի ձայնավոր է՝ ու. ա—տա—կերտ բառի առաջին վանկը նույնպես միայն մի ձայնավոր է՝ ա։ Իրան հակառակ, նույն բառերի յերկրորդ վան- կերը բաղկացած են յերկուական հնչյուններից, վորոնցից մե- կը բաղկացած է մյուսը ձայնավոր (տու և օա). յերրորդ վան- կերը բաղկացած են յերեք և չորս հնչյուններից (ցի և կերտ), մեկը ձայնավոր, մյուսը բաղկացած։ Նշանակում է՝ յուրաքան- յուր վանկ պետք է ունենա մի ձայնավոր, իսկ բաղկացված- րը կարող են մեկից ավելի լինել, կամ բնավ չլինել։

Բառերը լինում են միավանկ և բազմավանկ։

Միավանկ կոչվում են մեկ վանկ ունեցող բառերը. որինակ՝ տու. Մեկից ավելի վանկեր ունեցող բառերը կոչվում են բազմավանկ. որինակ՝ կա—տու, Պետ—րոս, տետ—րակ, պա—

—տառ—հան, ա—շա—կերտ, հար—վա—ծա—յին, պա—տառ—
—խա—նա—տու, պա—տառ—խա—նա—տը—վու—թյուն:

Բաղաձայնով վերջացող վանկը կոչվում է փակ վանկ. ուրիշակ՝ օեօ—բակ:

Ձայնավորով վերջացող վանկը կոչվում է բաց փանկ. օւրիշակ՝ կա—տու:

§ 8. ՀԱՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ

Բառերի փոփոխություն ժամանակ, յերբ վերջին վանկի շեշտը անցնում է հաջորդ նոր ավելացած վանկին, պատահում է, վոր ա, ի, ու, ե արմատական ձայնավորները, յա և ույ յերկհնչյունները փոփոխություն են կենթարկվում: Այս կերևույթը կոչվում է հնչյունափոխություն:

Հայերենում կան հնչյունափոխություն հետևյալ դեպքերը.

1. Աւ ձայնավորը

ա) փակ վանկում փոխվում է ը ձայնավորի. որինակ՝
շուր—ջրի—ջրկիր. տուն—տնակ—տնվոր. մուկ—մկան—
—մկնդեղ ձուկ—ձկան—ձկնորս և այլն:

բ) բաց վանկում դառնում է վ. որինակ՝
լեզու—լեզվի—լեզվաբան. կատու—կատվի—կատվախաղ.
լու—լվի—լվածաղիկ և այլն:

գ) կամ մնում է անփոփոխ. որինակ՝
ութ—ութառն—ութատնական. ուղտ—ուղտի—ուղտապան.
ուրու—ուրույի—ուրվական և այլն:

դ) կամ սղվում է, դուրս է ընկնում. որինակ՝
անասուն—անասնական—անասնի. հատուկ—հատկու-
թյուն և այլն:

2. Ի ձայնավորը փակ վանկում.

ա) փոխվում է ը ձայնավորի. որինակ՝ կիր—կրի—կրա-
շուր. գիր—գրի—գրավոր. սիրա—սրտի—սրտոտ և այլն:

բ) կամ սղվում է. որինակ՝
գրիչ—գրչի—գրչակոթ. ամիս—ամսի—ամսաթիվ. ճահիճ—
—ճահճի—ճահճային և այլն:

Ե ձայնավորը բաց վանկում հաջորդ ձայնավորից առաջ կերբեմն սղվում է, յերբեմն ել ա ձայնավորին (հոդակապ) միա-
նալով դառնում է յա, որինակ՝

թշնամի—թշնամական. բարի—բարություն—բարյացա-
կամ. վորդի—վորդյակ. հոգի—հոգյակ և այլն:

Բաց միավանկ և բաց վանկով վերջացող մի շարք բաղ-
մավանկ բառեր չեն յենթարկվում վերոհիշյալ կանոնին և ի
ձայնավորը մնում է անփոփոխ. որինակ՝

ծի—ծիավոր. մի—միակ. դի—դիակ. գյուղացի—գյուղա-
ցիական և այլն:

3. Ե ձայնավորը.

ա) մեծ մասամբ չի փոխվում. որինակ՝

գետ—գետի—գետառ. բերդ—բերդի—բերդաքաղաք. հա-
յերեն—հայերենի—հայերենագետ. յեղեգն—յեղեգնի—յեղեգնիկ
և այլն:

բ) կամ փակ վանկում դառնում է ի. որինակ՝

կեա—կիսել—կիսատ. պարտեզ—պարտիզի—պարտիզպան

և այլն:

Այս դեպքում Ե ձայնավորը կարող է նաև մնալ. որինակ՝
կեա—կեսի (կամ կիսի). ներսես—ներսեսի:

4. Օա յերկհնչյունը դառնում է Ե. որինակ՝

պաշտոնյա—պաշտոնեյություն. մատյան—մատենավար.
պրծունյա—գործունեյություն և այլն:

5. Աւ յերկհնչյունը փակ վանկում

ա) դառնում է աւ. որինակ՝

թույլ—թուլակազմ. բույր—բուրավետ. բույս—բուսա-
կան. լույս—լուսավոր և այլն:

6. Ս ձայնավորը սղվում է հազվագյուտ դեպքերում. որի- նակ՝

քաղաք, քաղքենի. ամառ, ամռան:

§ 9. ՏՈՂԱԴԱՐՁ

Գրելու ժամանակ, յերբ բառն ամբողջությամբ չի տեղա-
փոխվում տողում, բառի մի մասը տարվում է հաջորդ տողի
սկիզբը. այդ կոչվում է տողադարձ:

Տողադարձի համար բառը բաժանում ենք վանկերի, ապա
վանկերից մեկը կամ մի քանիսը թողնում տողի վերջում, իսկ
մնացածը փոխադրում հաջորդ տողը: Միավանկ բառերը չեն
տողադարձվում: Տողադարձի նշանը (~) կոչվում է յենթամատ

1398
46

1. Յերբ յերկու Հայնավորի միջև կա միայն մի բաղա-
ձայն, առաջարձի ժամանակ անցնում է հաջորդ տողը. իսկ յե-
թե մեկից ավելի բաղաձայններ կան, հաջորդ տողն անցնում է
միայն վերջին բաղաձայնը, իսկ մնացած բաղաձայնները մնում
են նախորդ տողի վերջում. որինակ՝

Կա-րո, լա-վա-նալ, տա-րա-ծեյ, հա-նեյ, կար-դալ,
գա-ն-գա-տ-վել, արթ-նա-նալ, Աստ-դիկ, յերկ-րային:

2. Տողադարձի ժամանակ՝ լավալ, բալց չգրվող ք ձայնա-
վորը գրվում է թե՛ տողի վերջին վանկում և թե՛ հաջորդ տողի
առաջին վանկում. որինակ՝

Իը—լուխ, տես—նը—վել, մա—քըր—վել, Մը—կըր—տիչ
և այլն:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

§ 10. ԲԱՌ ՅԵՎ ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆ

Բառ ասելով հասկանում ենք հնչյունների այնպիսի
միացություն, վոր իմաստ ունի. որինակ՝ սեղան բառ է, վո-
րովհետև հնչյունների միացություն է, վոր իմաստ ունի, իսկ
գետան բառ չէ, վորովհետև՝ թեև հնչյունների միացություն է,
բայց իմաստ չունի:

Ֆեռականության այն մասը, վորը սովորեցնում է բառե-
կազմելու ձևները, կոչվում է բառակազմություն:

Բառերը կարող են կազմված լինել հետևյալ մասերից. առ-
մաս և ածանց, հիմք և վերջավորություն:

§ 11. ԱՐՄԱՏ

Բառը, կամ՝ բառի այն մասը, վոր ալելվս չի բաժանվում
բաղադրիչ մասերի յեվ բառի հիմնական իմաստն է արտա-
հայտում, կոչվում է արմատ. որինակ՝

մարդ—իկ, մարդ—կային, մարդ—կույթյուն, ա—մարդ—ի,
ան—մարդ—ավարի բառերի մեջ մարդ բառն արմատ է, վորով-
հետև մասերի չի վերածվում և արտահայտում է այդ բառերի
հիմնական իմաստը:

Կարդ—ալ, կարդ—ացած, կարդ—ացող, կարդ—ացել,
կարդ—աւմ բառերի կարդ մասը չի բաժանվում բաղադրիչ մա-

սերի, արտահայտում է բառերի հիմնական իմաստը, ուրեմն ար-
մատ է:

Արմատներից շատերը գործ են ածվում վորպես առանձին
բառեր. դրանք կոչվում են պարզ կամ արմատական բառեր.
որինակ՝

բակ, մայիթ, տուն, արեւ, ծառ և այլն:

Կան այնպիսի արմատներ, վորոնք առանձին չեն գոր-
ծածվում և բառ են կազմում միայն մասնիկներ ստանալով, կամ
միանալով ուրիշ արմատի հետ. որինակ՝

Էի—անալ, Էի—ացում, Էի—աքանչ. դրանց արմատն է
Էի (վերջին բառում նաև՝ սքանչ), վոր առանձին չի գործած-
վում. հն—ոց բառի արմատն է հուհ, վոր նշանակում է կրակ,
բայց առանձին չի գործածվում, կարգալ բառի արմատն է
կարդ, վոր առանձին չի գործածվում և այլն:

§ 12. ԱԾԱՆՑ

Այն մասնիկը, վոր ավելանալով արմատի կամ բառի
վրա փոխում է նրա իմաստը, կոչվում է ածանց. որինակ՝

Ոց.—Դարըն—ոց, հյուան—ոց, մատն—ոց յեվ այլն:

Ուրյուն.—Մի—ուրյուն, ընկեր—ուրյուն, գյուղացի—ու-
րյուն յեվ այլն:

Ային.—Ածխ—ային, հարված—ային, բանակ—ային և այլն:

Եղեն.—Մրդ—եղեն, վոսկ—եղեն, արծաթ—եղեն, լուս—
—եղեն յեվ այլն:

Ան.—Ան—տուն, ահ—ցանկալի, ահ—բախտ յեվ այլն:

Արս.—Արս—ա—դրել, արս—ա—հանել, արս—ա—դպրո-
ցական յեվ այլն:

Ածանց ունեցող բառերը կոչվում են ածանցավոր բառեր:
Հայերենում ածանցները լինում են յերկու տեսակ՝ նա-
խաձանց և վերջաձանց:

§ 13. ՆԱԽԱԾԱՆՑՆԵՐ

Նախաձանց են կոչվում այն ածանցները, վորոնք գրվում
են բառի սկզբին: Հայերենում կան բավական թվով նախա-
ձանցներ, վորոնցից են.

Ընդ.—Ընդհանուր, ընդհան, ընդարձակ, ընդունել, ընդու-
նելություն, ընդունակ և այլն:

Մահ (նշանակում է «չուրս»)։— Մահանություն, արտադրել, արձանշել, արձանակարել, արձանալի, արձանություն, արձանահիշել և այլն։

Բաց (նշանակում է «հեռու, մի կողմ»)։— Բացակայել, բացառություն, բացարկել և այլն։

Գեր (նշանակում է «վեր, բարձր»)։— Գերազնանատել, գերածել, գերակատարել, գերմարդ, գերիշխանություն, գերածախս, գերհարվածային, գերբնական և այլն։

Հավ (նշանակում է «հակառակ»)։— Հակադրել, հակասել, հակաձայնել, հակոտնյա, հակահարված, և այլն։

Համ (նշանակում է «նույն, միևնույն»)։— Համադր, համալիցու, համադասել, համաձայնել, համադասլացի, համամիտ, համընթաց և այլն։

Համ (նշանակում է «վողջը, բոլորը, ամենը»)։— համահայաստանյան, համամիտությունական, համամարդկային, համաշխարհային, համատարած, համալսարան, համագումար և այլն։

Մակ (նշանակում է «վրա»)։— Մակադրություն, մակբաշխանքներ, մակընթացություն և այլն։

Յեք (նշանակում է «տակ»)։— Յեքարկել, յեքադրել, յեքակա, յեքակայան և այլն։

Ներ (նշանակում է «ներս»)։— Ներգործել, ներգրավել, ներառյալ, ներխուժել, ներդադրել, ներդրում և այլն։

Պար (նշանակում է «շուրջը, շուրս կողմը»)։— Պարբերություն, պարադի, պարփակել, պարունակել և այլն։

Վեր (նշանակում է «կրկին, նորից»)։— Վերականգնել, վերանայել, վերանորոգել, վերահաստատել, վերամշակել, վերլուծել, վերադառնալ և այլն։

Վեր (նշանակում «վրա, վեր»)։— Վերարկու, վերակացու, վերահասու, վերադիր, վերահսկել, վերապաց և այլն։

Ան — Անտուն, անպետք, անպատճառ, անտարբեր, անշահապարգ և այլն։

Ապ — Ապշնոր, ապերախտ, ապուշ և այլն։

Յ — Յհաճ, ջղեմ, ջղեղ, ջմարդի և այլն։

Դժ — Դժբախտ, զժգոհ և այլն։

Զ — Զուտ, չխոսկան, չլիառություն և այլն։

Ան, ապ, օ, զժ, և կոչվում են բացասական կամ միասական նախածանցներ։

§ 14. ՎԵՐՋԱՄԱՆՑՆԵՐ

Մեր լեզվի մեջ ավելի առատ են վերջածանցները, ունենք հարյուրից ավելի վերջածանցներ, վորոնցից են։

ակ (լճակ), ական (պրոլետարական, կոմունիստական), ային (հարվածային, որային), աս (զուհատ), աբար (ընկերաբար), եղ (համեղ), եղեն (վոսկեղեն), ենի (մայրենի), բորդ, երորդ (յերկրորդ, հինգերորդ), իկ (փոքրիկ), իչ (ուսուցիչ), կոս (փութկոտ), լա (փայտյա), լակ (հնգամյակ), լան (լենինյան), լուն (հնչյուն), ոց (խշնոց, դպրոց), որդ (առաջնորդ), որեն (լայնորեն), ուրյուն (կուսակցություն), ունի (ընկերունի), ուն (սահուն), ուկ (տաքուկ), պես (իրապես), սան (Հայաստան), ավես (հոտավետ), վոր, ավոր (բանվոր, հոշակավոր), ցի, ացի (յերևանցի, դյուղացի), ացու (վարպետացու, սերմացու), ֆ (խոսք, վոտք, պետք, աչք)։

§ 15. ԲԱՐԴ ԲԱՆԵՐ

Բարդ կոչվում են այն բառերը, վորոնք կազմված են լինում յերկու յեվ ավելի բառերից կամ արմատներից։

Բարդ, ինչպես և ածանցավոր բառերը կարող են նույնպես բարդվել կամ ածանցվել։ Բարդություն կաղմող բառերից սովորաբար վերջինն արտահայտում է բարդ բառի հիմնական իմաստը։ Բարդ բառերի մասին պետք է հիշել հետևյալը։

1. Բարդ բառի մեջ առաջին բաղադրիչ բառը լինում է յերկրորդի լրացում։ որինակ՝

գրասանակ—գրելու տախտակ։ մրցահրավեր—մրցություն հրավեր։

մարդասեր—մարդ սիրող։ չափահաս—չափի հասած։

յերկրաբույս—յերկրից բուսած։ ձյունապահ—ձյունով պատած։

ցնաբույս—տանը բուսած։ խավարաբնակ—խավարում բնակվող և այլն։

2. Բարդության յերկրորդ բաղադրիչ մասերը սովորաբար միացվում են ա ձայնավորով, վոր կոչվում է հոգակապ։ որինակ՝

մարդ—ա—նման, խոշոր—ա—ցույց, դեկ—ա—վար, մի—
—ա—ծայն և այլն:

3. Յերբ բարդովոյ բառերից յերկրորդն սկսվում է ձայնա-
վորով, հոդակապ չի դրվում. որինակ՝

Ընթացավարս, հանրագուս, զուգընթաց, դյուրըմբռնելի
և այլն:

4. Իբրև բացասութիւն ա հոդակապը դրվում է ամեն
բառից հետո, յերբ հաջորդում է նաև ձայնավորով սկսվող
բառ, որինակ՝

ամենաազնիվ, ամենաբնտիր, ամենաողտակար և այլն:

5. Հաճախ, յերբ առաջին բառը վերջանում է ի ձայնավո-
րով, այս ի ձայնավորը միանալով ա հոդակապի հետ, դառ-
նում է ե. որինակ՝

գինի—ա—տուն՝ գինետուն. բարի—ա—կամ՝ բարեկամ.
շոգի—ա—քարշ՝ շոգեքարշ և այլն:

6. Ինքն առաջին բառը վերջանում է ու ձայնավորով, վեր-
ջինս ա հոդակապի հետ միասին տալիս է վա վանկը. որինակ՝

ծու յեվ կեր—ծվակեր. կատու յեվ խաղ—կատվախաղ.
չու յեվ ցուցակ—չվացուցակ և այլն:

7. Կան բաղմամբի բարդութիւններ, վորոնք կազմված են
առանց հոդակապի. որինակ, հացթուխ, օրվեժ, օրմուղ, քարտաշ,
բանբեր, օրկիր, քարկոծ, ձնոնպահ, ծծմայր, արեմուտք,
ծնծաղիկ, ձնոնհաս և այլն:

8. Վորոշ թվով բարդ բառեր կազմվել են հաճախս բա-
ռերից: Այդ բարդ բառերից մի քանիսն ունենում են կամ ու
կամ և շարկապը վորպես միացնող. որինակ՝

կերուխում, անցուղարծ, բացուխուփ, յերթեկուցութիւն,
առնուոր, և այլն:

Յերբ բարդ բառն ստացւում է ածանց, կոչվում է բարդ
ածանցավոր:

Որինակ՝ գրավարժ—ութիւն, հեռատես—ութիւն, ան—
մարդաբնա—կութիւն, ան—պատասխանատվ—ութիւն և այլն:

§ 16. ՀԱՐԱԴԻՐՆԵՐ §

Հարադիրներ կոչվում են այն բառերը, վորոնք գրվում են
անջատ և ըմբռնվում են իբրև մի իմաստ արտահայտող բառեր.
որինակ՝

Թույլ տալ (թույլավութիւն), պար գալ (պարել), քարշ
տալ (քաշել), տակն ու վրա (ավերել), ցիր ու ցան (բոլորովին
ցրիլ տալ), և այլն:

Վորոշ թվով հարադիր բառերի առանքում գրվում է մի-
ացման գիծ. որինակ՝

Գիշեր-ցերեկ, յերեք-չորս, հիսուն-վաթսուն, կանաչ-կար-
միր, վոլոր-մոլոր, պարապ-սարապ, առք-փառք, լնի-լե-
ցուն, փունջ-փունջ և այլն:

§ 17. ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

Բարդութեան մի տեսակն են կազմում նորագույն հապա-
վումները: Պրոլետարական հեղափոխութիւնից հետո բարդու-
թեան այդ տեսակը խիստ տարածվեց հատկապես այն պատճա-
ռով, վոր խոսելիս՝ դրանով անտեսվում էր ժամանակը, և գրե-
լիս՝ խնայվում տեղը: Վորոշ թվով հապավումներ հետադարձ
ըմբռնվեցին վորպես առանձին տերմիններ (որին.՝ Ջազա):
Նորագույն հապավումները կազմվում են հետևյալ յեղա-
նակներով.

1. Առաջին բառի կամ բառերի սկզբնամասով և վերջին
ամբողջ բառով. որինակ՝

Լուսքաժին—Լուսավորութեան Բաժին:

Պետոպերա—Պետական Ոպերա. խնայողամարկղ—խնա-
յողական դրամարկղ. կոլտնտշուկա—կոլտնտեսական շուկա և
այլն:

2. Բառերի սկզբնամասերով. որինակ՝

Ժողկոմխորհ—Ժողովրդական Կոմիսարների խորհուրդ.

Հուսժողկոմատ—Հուսավորութեան Ժողովրդական Կոմի-
սարիատ.

Կենտրոնիկոմ—Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտե և այլն:

3. Բառերի սկզբնատառերով. այս դեպքում յեթե հապավ-
վող բառերը հասարակ անուններ են, հապավումը գրվում է
փոքրատառով, իսկ յեթե հատուկ անուններ են (հիմնարկու-
թեան անուն, պետութեան անուն և այլն), գրվում է մեծատա-
ռով. որինակ՝

բուհ—բարձրագույն ուսումնական հիմնարկ.

ԱՄՆ—Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ.

ՀԱՄԽ—Հայաստանի Արհեստակցական Միությունների Խորհուրդ.

ԽՍՀՄ—Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միություն.

ՀԼԿՅԵՄ—Հայաստանի Լենինյան Կոմունիստական Յերիտասարդական Միություն և այլն.

§ 18. ՀԻՄՔ ՅԵՎ ՎԵՐՁՄՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բառերը նախադասության մեջ միշտ չեն պահում իրենց հիմնական ձևը, այլ համաձայն ունեցած դերի կամ բառերի հետ ունեցած առնչության՝ կրում են վորոշ փոփոխություն. Այդ փոփոխությունը լինում է գլխավորապես կամ վերջից դանադան վերջավորություններ ստանալով և կամ վերջին վանկի ձայնավորը փոփոխվելով. Այդ փոփոխությունները կոչվում են թեքում. որինակ՝

սեղան, սեղան—ից, սեղան—ներով.

գրեցի, գր—իւ, կարդացեմ, կարդա—ս, կարդաց—ի և այլն. Թեքման տեսակներն են եղովում և խոնարհում:

Հոլովված կամ խոնարհված յուրաքանչյուր բառ բաղկացած է յերկու մասից՝ հիմքից և վերջավորությունից:

Վերջավորությունները հոլովման կամ խոնարհման նշաններն են:

Յերբ բառից հանում ենք վերջավորությունը, մնում է հիմքը. որինակ՝ քարի, քարից, քարով բառաձևերի հիմքն է քար. վերջավորություններն են՝ ի, ից, ով.

քարաւո, քարաւոց, քարաւով բառաձևերի հիմքն է քարաւ, վերջավորություններն են՝ ի, ից, ով:

Հիմք կարող են լինել թե պարզ, թե բարդ և թե ածանցավոր բառերը:

§ 19. ԲԱՌԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ԸՍՏ ԻՄԱՍՏԻ ՅԵՎ ԱՐՏԱՔԻՆ ՀՆՁՑՈՒՆԱԿԱՆ ԿՈՂՄԻ

Բառերն ըստ իմաստի լինում են նույնացի, հակացի, համանցի և համանուն:

1. Նույնացի կոչվում են այն բառերը, վորոնք իմաստով նույնն են. որինակ՝

Այտ—թուշ. շրթունք—շուրթ, գնալ—յերթալ, մազ—հեր—վարս, յերես—դեմք, պատուհան—լուսամուտ, անիվ—ակ—վաճառել—ծախել, վախ—յերկյուղ և այլն:

2. Համանց կոչվում են այն բառերը, վորոնք նշանակություն մոտիկ են, բայց նույնը չեն և նուրբ տարբերություն ունեն միմյանցից, որինակ՝

սքսնչանալ—հիանալ, շինել—կառուցել, վերջ—վախճան, մտցնել—մուծել, մուծ—խաղար, ծի—յերիվար—նժույգ և այլն:

3. Համանուն կոչվում են այն բառերը, վորոնք ձևով նույնն են, բայց նշանակությամբ տարբեր. որինակ՝

Այր (մարդ), այր (քարայր), փող (դրամ), փող (խողովակ), սեր (կաթի սեր), սեր (սիրելի), հոտ (բույր), հոտ (վոշխարների խումբ) և այլն:

4. Հակացի կոչվում են այն բառերը, վորոնք իմաստով միմյանց հակադիր են. որինակ՝

հաստ—բարակ, յերկար—կարճ, մեծ—փոքր, լույս—խավար և այլն:

ՁԵՎԱՐԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

§ 20. ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐ

Բառերն առանձին վերցրած ցույց են տալիս առարկա, առարկայի հատկություն, քանակ, գործողություն և այլն: Բառերի տեսակները վորոշվում են ըստ նրանց նշանակության, յերբեմն ել ըստ նրանց գործածության և կոչվում են խոսքի մասեր:

Խոսքի մասերը 9-ն են՝ գոյական, ածական, բայական, գերանուն, բայ, մակբայ, կայ, ժողկայ, ձայնարկություն:

Խոսքի մասերից 6-ը՝ գոյական, ածական, բայական, գերանուն, բայ, մակբայ՝ նախադասության անդամներ են դառնում. կայք և ժողկայք կապող բառերի դեր են կատարում, իսկ ձայնարկությունը նախադասության կառուցման մեջ դեր չի խաղում, բայց նախադասությանը մի առանձին յերանդե տալիս:

ԳՈՅԱԿԱՆ

§ 21. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Գոյական եմ կոչվում առարկա ցույց տվող բառերը:

Գոյականները պատասխանում են ո՞վ կամ ի՞նչ հարցին.

որինակ՝

Փայտ (խնչ), սեղան (խնչ), մատիտ (խնչ), ուսուցիչ (նվ),
աշակերտ (նվ) և այլն:

1. Գոյականները լինում են հասարակ և հասուկ:

Հասարակ է կոչվում այն գոյականը, վոր տրվում է իբրև
անուն միեմունյն ճեպակի առարկաներից յարաբանչութիւն. ո-
րինակ՝

մարդ, աղջիկ, տղա, քաղաք, սար, յերկիր, մատիտ,
գրիչ, գիրք և այլն:

Հասուկ է կոչվում այն գոյականը, վոր տրվում է իբրև ա-
նուն միեմունյն ճեպակի առարկաներից միայն մեկին՝ մյուս-
ներից զանազանելու համար. որինակ՝

Մտերն, Աստղիկ, Արամ, Յերեման, Մասիս, Հայաստան,
Գոռ և այլն:

Հասուկ անուններ են բոլոր մարդկանց, քաղաքների, գյու-
ղերի, լճերի, չերկիրների, ծովերի, հիմարկների, կազմակեր-
պութիւնների, գործարանների, կոլտնտեսութիւնների անուն-
ները, նաև կենդանիներին տրված անունները:

Հատուկ չեն այն առարկաների անունները, վորոնք մի
հատ են, յեզակի չեն. որինակ՝ արև, լուսին, յերկինք, յերկ-
րագունդ և այլն:

2. Նախադասութեան մեջ գոյականները լինում են թե չեն-
թախ, թե ստորոյալ և թե լրացում. որինակ՝

Աշակերտը գնաց դպրոց (այս նախադասութեան մեջ ա-
շակերտ գոյականը յենթախ չէ):

Կիմիկն աշակերտ է (այս նախադասութեան մեջ աշակերտ
գոյականը ստորոյալ է կազմում):

Ուսուցիչը գտնւում է իր առաջադեմ աշակերտին (այս
նախադասութեան մեջ աշակերտ գոյականը լրացում է):

3. Գոյականները նախադասութեան մեջ լրացում դառնալու
համար (իմաստն ամբողջացնելու համար) ստանում են գանադան
վերջավորութիւններ: Այս վերջավորութիւնները ցույց են տա-
լիս գոյականի պաշտոնը նախադասութեան մեջ՝ այն իմաստը,
վորով տվյալ գոյականը կապվում է նախադասութեան մյուս
անդամներին հետ և ամբողջացնում նախադասութեամբ ար-
տահայտվող միտքը:

Որինակ՝ ուսուցիչը գնահատում է ջանասեր աշակերտ

նախադասութեան մեջ միտքը չի լրանում, մինչդեռ՝ ուսուցիչը
գնահատում է ջանասեր աշակերտին նախադասութեան մեջ
միտքն ամբողջանում է: Այս նախադասութեան մեջ ին վերջա-
վորութիւնը ցույց տվեց, վոր աշակերտ գոյականն արտահայ-
տում է այն առարկան, վորին վերաբերում է ուսուցիչ
գնահատելու գործողութիւնը, այսինքն աշակերտին բառ
ստորոգյալի լրացումն է:

Մեկ ուրիշ որինակ. Կիմիկը հեռացավ Արամից նախա-
դասութեան մեջ ից վերջավորութիւնը ցույց է տալիս, վոր
Կիմիկի կատարած գործողութիւնն սկսվում է Արամի մոտից:

Յեթե ից վերջավորութիւնը կցենք Կիմիկ գոյականին,
կստացվի Կիմիկից հեռացավ Արամը, այսինքն Արամի գործո-
ղութիւնն սկսվում է Կիմիկի մոտից:

4. Այսպիսով՝ նախադասութեան մեջ գոյականներն ստա-
նում են զանազան վերջավորութիւններ, վորոնցով վորոշվում
է, թե տվյալ գոյականը նախադասութեան մեջ ի՞նչ դեր ունի
յեւ ի՞նչպես է ամբողջացնում նախադասութեան արտահայտած
միտքը:

Վորոշ դեպքերում գոյական անունը թեև չի ստանում
վերջավորութիւն, բայց տեղով և կիրառութեամբ արտահայտում
է իր պաշտոնը. որինակ՝

Յես մի առակերս տես: Առակերս բառը լրացում է, թեև
վերջավորութիւն չունի:

✓ § 22. ՀՈՒՈՎՈՒՄ

Գոյականի այն փոփոխումը, վորով արտահայտվում է
գոյականի պատշոնը նախադասութեան մեջ, կոչվում է հոյս-
վում:

Բառի հոլովման յուրաքանչյուր ձևը կոչվում է հոլով:

Հայերենում գոյականներն ունեն յոթը հոլով. ուղղական,
սեռական, տական, հայցական, բացառական, գործիական,
ներգոյական:

§ 23. ԳՈՅԱՆԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ (հոլովում)

Պ. Ա. Բ.	Ի. Բ.	Աշակերտը, դասա- բանը:
Ուղ. ո՞վ: Մեակերը սովորում ե զառը:	Ի՞նչ (ը): Դասարանը լուսավոր ե:	Աշակերտի, դասա- բանի:
Սեն. ո՞ւմ: Մեակերի գիրքը նոր ե:	Ի՞նչի: Դասարանի պատերին	
Տր. ո՞ւմ: Մեակերին մի գիրք ավելց ուսուցիչը:	Ի՞նչի (ն): Դասարանին մոտեցավ վարիչը:	
Հայց. ո՞ւմ: Մեակերին զովում ե ուսու- ցիչը:	Ի՞նչ (ը): Յեն գոյում եմ մեր Դասարանը:	Աշակերտին, դասա- բանին:
Բաց. ո՞ւմից: Մեակերից ուսուցիչն ստացավ մի գիրք:	Ի՞նչից: Դասարանից գուրս յե- կավ ուսուցիչը:	Աշակերտից, դասա- բանից:
Գործ. ո՞ւմով: Մեակերով հարստա- նում ե ուսուցիչը:	Ի՞նչով: Դասարանով անցավ մի ընկեր:	Աշակերտով, դասա- բանով:
Ներգ. ո՞ւմ մեջ: Մեակերի մեջ կա սեր գետի ընթերցանութ յունը:	Ի՞նչում: Դասարանում պարա- պում եմ աշակերտները:	Աշակերտի մեջ, դա- սարանում:

Մենք ցույց տվող գոյականները ներգոյական հոլով չունեն, և դրա փոխարեն դործ ե անվում
սեռական հոլովը մեջ հետադարձվածք:

✓ § 24. ՈՒՂԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎ ✓

Գոյականի ուղղական հոլովը ցույց ե տալիս նախադա-
սության յեմբական, զործող կամ լինող (յեղող) անձը. որի-
նակ՝

Առաջինը սովորում ե դասը:

Դասարանը լուսավոր ե:

Բռնկումն աշխատում ե գործարանում:

Այս նախադասությունների մեջ դասարանը, առաջինը,
բանավորն լինթական յեն և դրված են ուղղական հոլովով:

Ուղղական հոլովով են դրվում բաղադրյալ ստորոգյալ կադ-
մող գոյականները. որինակ՝

Պետիկն աշակերտ ե:

Այս նախադասության մեջ առաջինը գոյականը, վոր կադ-
մում ե առաջին ե բաղադրյալ ստորոգյալը, դրված ե ուղղա-
կան հոլովով:

Ուղղական հոլովը պատասխանում ե մի կամ լինչ (ը)
հարցին:

✓ § 25. ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎ ✓

Գոյականի սեռական հոլովը ցույց ե տալիս այն առաջ-
կան, վորին պատկանում ե մի ուրիշ առարկա կամ առարկա-
նք. որինակ՝

Մեակերի գիրքը նոր ե:

Դասարանի պատերին նկարներ կան:

Պետիկի գրչածայրը կտրվեց:

Այս նախադասությունների մեջ դասարանի բառակը
ցույց ե տալիս, վոր պատերը դասարանին են, առաջինի բա-
ռակը ցույց ե տալիս, վոր գիրքը աշակերտին ե, Պետիկի բա-
ռակը ցույց ե տալիս, վոր գրչածայրը Պետիկին ե:

Դասարանի, առաջինի, Պետիկի բառակները դրված են սե-
ռական հոլովով:

Սեռական հոլովով դրված բառերը լինում են յեմբականի
կամ վորեն այլ բառի լրացում:

Սեռական հոլովը պատասխանում և ո՞ւմ կամ ինչի՞ հարցին:

§ 26. ՏՐԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎ

Գոյականի տակն հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, վորին հանգում և յենթակայի գործողությունը այսինքն՝ այն անձը կամ իրը, վորին յենթական դիմում, մոտենում և, կամ տալիս և մի բան, կամ վորի ոգտին կամ փնտրին կատարում և գործողությունը. որինակ՝

Աշակերտին մի գիրք տվեց իր ուսուցիչը:

Գրատախտակին մոտեցավ ուսուցիչը:

Այս նախադասությունների մեջ առակերտին և գրատախտակին բառակերպը դրված են տրական հոլովով:

Գոյականի տակն հոլովը սովորաբար լինում և ստորոգյալի լրացում:

Տրական հոլովը պատասխանում և ո՞ւմ կամ ինչի՞ (ն) հարցին:

§ 27. ՀԱՅՑԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎ

Գոյականի հայցական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, վորն իր վրա յն կրում յենթակայի կատարած գործողությունը. որինակ՝

Աշակերտին գտվում և ուսուցիչը:

Յես գտվում եմ մեր դասարանը:

Պրոֆեսորիստը ջախջախեց բուրժուազիային:

Այս նախադասությունների մեջ դասարանը, վոր կրում և իր վրա յն յենթակայի գործողությունը (գտվում եմ), առակերտին, վոր կրում և իր վրա ուսուցիչը յենթակայի գործողությունը (գտվում ե) և բուրժուազիային, վոր կրում և իր վրա պրոֆեսորիստը յենթակայի գործողությունը (ջախջախեց), դրված են հայցական հոլովով:

Գոյականի հայցական հոլովը լինում և սովորաբար ստորոգյալի լրացում:

Հայցական հոլովը պատասխանում և ո՞ւմ կամ ի՞նչ (ը) հարցին:

✓ § 28. ԲԱՅԱՌԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎ ✓

Գոյականի բացառական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, վորից սկսվում և յենթակայի գործողությունը. որինակ՝

Առակերտից ուսուցիչը ստացավ մի գիրք:

Դասարանից դուրս յեկավ Նինիկը:

Թղթից մի կտոր պատռեցի:

Դասարանից, առակերտից և թղթից բառակերպը բացառական հոլովով են դրված:

Գոյականի բացառական հոլովը լինում և սովորաբար ստորոգյալի լրացում:

Բացառական հոլովը պատասխանում և ո՞ւմից կամ ինչից հարցին:

✓ § 29. ԳՈՐԾԻԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎ ✓

Գոյականի գործիական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, վորի միջոցով կամ վորով կատարվում և յենթակայի գործողությունը. որինակ՝

Զուլիկը գրում և մատիտով:

Դասարանով անցավ մի բնկեր:

Առակերտով հպարտանում և ուսուցիչը:

Մաքիսով, դասարանով և առակերտով բառակերպը դրված են գործիական հոլովով:

Գոյականի գործիական հոլովը լինում և սովորաբար ստորոգյալի լրացում:

Գործիական հոլովը պատասխանում և ո՞ւմով կամ ինչով (նաև վճռակողով) հարցերին:

✓ § 30. ՆԵՐԳՈՑԱԿԱՆ ՀՈՒՈՎ ✓

Գոյականի ներգոյական հոլովը ցույց է տալիս այն տեղը կամ այն առարկան, վորի մեջ կատարվում և յենթակայի գործողությունը. որինակ՝

Դասարանում պարապում են Լուսինն ու Աշոտը:

Դառնում աշխատում և տրակտորը:

Դասարանում և դառնում բառակերպը դրված են ներգոյական հոլովով:

Ներգոյական հոլովով գրված գոյականները լինում են աւփորաբար ստորոգյալի լրացում:

Ներգոյական հոլովը պատասխանում է ո՞ւմ մեջ կամ ինչո՞ւմ (նաև վո՞րսեղ) հարցին:

§ 31. ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԻՎԸ

Գոյականներն ունեն յերկու թիվ՝ յեզակի և հոգնակի:

1. Յեզակին ցույց է տալիս մի հաս առարկա, կամ հոգնակի համաժամ առարկաների հավաքական ամբողջություն. որինակ՝ պատ, վոտ, մատ, փողոց, քաղաք, կազմակերպություն, ժողովուրդ, աշակերտություն, բանակ և այլն:

2. Հոգնակին ցույց է տալիս միեւնոյն սեռակի մեկից աւելի առարկաներ՝ որինակ՝

պատեր, վոտներ, մատներ, փողոցներ, քաղաքներ, կազմակերպություններ և այլն:

3. Հոգնակին կազմվում է յեզակի ուղղականին աւելացվելով եւ կամ հեր վերջավորութուն:

Միավանկ գոյականներին աւելացվում է եւ, իսկ բաղձավանկներին՝ հեր վերջավորութուն. որինակ՝

Միավանկ		Բաղձավանկ	
Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
պատ	պատեր	գլուխ	գլուխներ
գիրք	գրքեր	աշակերտ	աշակերտներ
թիվ	թվեր	կոլեկտիվ	կոլեկտիվներ
տուն	տներ	գրատախտակ	գրատախտակներ

4. Յեթե բաղձավանկ բառի վերջին հնչյունն է ն, հոգնակի թվում ստացվում է յերկու ն. որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
նստարան	նստարաններ
սեղան	սեղաններ
կոմյերիտական	կոմյերիտականներ

5. Մի շարք միավանկ գոյականներ հոգնակիում ստանում են հեր վերջավորութուն, փոխանակ եւ ստանալու այդ բառերի

արմատները գրաբարում վերջավորվել են ն-ով, վոր աշխարհաբարի մեջ յեզակիում կորել է, իսկ հոգնակիում պահպանվել. որինակ՝

Գրաբար	Աշխարհաբար	
Յեզակի	Յեզակի	Հոգնակի
եզն (յեզն)	յեզ	յեզներ
ոտն (վոտն)	վոտ	վոտներ
մատն	մատ	մատներ
լեռան (լյառն)	լեռ	լեռներ
դուռն	դուռ	դռներ
ծուկն	ծուկ	ծկներ
մուկն	մուկ	մկներ

5. Յերբ հատուկ անունները գործածվում են հոգնակի ձևով, նրանց առաջին տառը գրվում է մեծատառ, ինչպես յեզակիում. որինակ՝

Արամներ, Սարոներ, Չատոներ, Հակոբներ:

Քանի, քանի՝ Շահումյաններ ընկան մեր պայքարում:

§ 32. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՍԽՈՒՄՆԵՐԸ

Գոյականները ցույց են տալիս կամ անձ կամ իր. որինակ՝ Անձ՝

Իրիգոր, Պետիկ, Նուշիկ, Զուլիկ, Հրաչյա, Սահակ, ուսուցիչ, աշակերտ, վարիչ և այլն:

Իր՝ փայտ, մատիտ, արկղ, հաց, գրիչ, թեղան, աթոռ և այլն: Անձ ցույց տվող գոյականները մարդկանց հատուկ և հասարակ անուններ են. որինակ՝

Հրաչիկ, Արփիկ, զործավար, հրամանատար, վաշտապետ, պիոներ, նախագահ:

Գոյականների այս յերկու խմբերից յուրաքանչյուրը նախադասութլան մեջ գործ էածվում վորոշալ կամ անորոշ ա-

առումով: Վորոշյալ առումով գործածվող բառերն ստանում են և կամ և հոգը. որինակ՝

Կոլվարը մոտեցավ մի աշակերտի (աւակերտի—անորոշ առումով և գործածված):

Կոլվարը մոտեցավ մեր դպրոցի աշակերտին (աւակերտի—վորոշյալ առումով և գործածված):

Հայցական հոլովով դրված անձ և իր ցույց տվող գոյականները տարբեր վերջավորութուն են ստանում. որինակ՝

Հայց. Յես տեսա քո գիրքը (գիրք—իր և):

Հայց. Յես տեսա քո աշակերտին (աւակերտին—անձ և):

§ 33. ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐ

Բոլոր գոյականները միատեսակ չեն հոլովվում: Հոլովման տարբերութունները յերևան են զալիս սեռական հոլովում, իսկ մյուս հոլովներում տարբերութուններ կարող են լինել կամ չլինել:

Ուղ. սեղան, քույր, աշուն, գինի:

Սեռ. սեղանի, քրոջ, աշնան, զինու:

Հոլովվելու յուրաքանչյուր սեռակի կոչվում է հոլովում:

Սեռական հոլովի վերջավորութունները, վորոնցով վորոշվում է հոլովման սեռակի, կոչվում են հոլովիչներ:

Հայերենն ունի ութ հոլովում, ուրեմն և ութ հոլովիչ՝ ի, ու, ան, յան, ոչ, որ, վա, ց:

§ 34. Ի ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող գոյականները սեռական հոլովում ստանում են ի վերջավորութունը: Ի հոլովման է պատկանում գոյականների մեծ մասը, ինչպես և բոլոր գոյականների հոգնակին:

Ի վ ժ	Անուն		Հարցեր	Հոլով
	Անուն	Վորոշյալ		
Վ	Անուն	աշակերտը	աշակերտ	Ուղ. Թուշ(ը)
	Անուն	աշակերտի	աշակերտի	Սեռ. Թում, ինչի
	Անուն	աշակերտին	աշակերտի	Տ. Թում, ինչի(ն)
	Անուն	աշակերտին	աշակերտ(ի)	Հայց. Թում, ինչի(ը)
	Անուն	աշակերտից	աշակերտից	Քաց. Թումից, ինչից
	Անուն	աշակերտով	աշակերտով	Գործ. Թումով, ինչով
Գ	Անուն	աշակերտաշատ	աշակերտաշատ	Ներգ. (Թում մեջ), ինչեմ
	Անուն	աշակերտաշատի	աշակերտաշատի	Ուղ. Թվեր, ինչեր
	Անուն	աշակերտաշատին	աշակերտաշատի	Սեռ. Թում, ինչերի
	Անուն	աշակերտաշատին	աշակերտաշատ(ի)	Տ. Թում, ինչերի(ն)
	Անուն	աշակերտաշատից	աշակերտաշատից	Հայց. Թումից, ինչերից
	Անուն	աշակերտաշատով	աշակերտաշատով	Քաց. Թումով, ինչերով
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատով	Գործ. Թումով, ինչերով
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատով	Ներգ. (Թում մեջ), ինչերով
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատով	Ուղ. Թվեր, ինչեր
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատի	Սեռ. Թում, ինչերի
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատի	Տ. Թում, ինչերի(ն)
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատ(ի)	Հայց. Թումից, ինչերից
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատից	Քաց. Թումից, ինչերից
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատով	Գործ. Թումով, ինչերով
		աշակերտաշատով	աշակերտաշատով	Ներգ. (Թում մեջ), ինչերով

2. Իր ցույց տվող գոյականների ուղղականն ու հայցականը ամեն դեպքում ձևով նման են (ուղ. պատ, պատք. հայց. պատ, պատք), իսկ սեռականն ու թվականն անորոշ առումով նման են (սեռ. պատի, թվ. պատի), վերջավոր առումով՝ տարբեր (սեռ. պատի, թվ. պատիք):

3. Անձ ցույց տվող գոյականների ուղղականն ու հայցականը, սեռականն ու թվականն անորոշ լինելու դեպքում ձևով նման են (ուղ. առակերս, հայց. առակերս, սեռ. առակերսի, թվ. առակերսի), իսկ վերջավոր լինելու դեպքում մեծ մասամբ տարբեր (ուղ. առակերսք, հայց. առակերսիք, սեռ. առակերսի, թվ. առակերսիք):

4. Անձ կամ կենդանի ցույց տվող գոյականները ներգոյականի մեջ ունենում են վերջավորությունը չեն ստանում. նրանց ներգոյականը կազմվում է սեռականով և մեջ բառով. որինակ՝

Ուսուցիչն իր առակերսի մեջ բնորոշակություններ է տեսնում:

§ 35. Ու ՀՈՒՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող գոյականները սեռականում ունենում են ու հոլովիչը, դործիականում՝ սովորական ով վերջավորությունը:

Գ	Հոլով	Ա. ն. ձ		Ի. բ	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Գ	Ուղ.	ամուսին	ամուսինը	մատանի	մատանին
	Սեռ.	ամուսնու	ամուսնու	մատանու	մատանու
	Տր.	ամուսնու	ամուսնուն	մատանու	մատանուն
	Հայց.	ամուսին	ամուսնուն	մատանի	մատանին
	Բաց.	(սահ՝ ամուսնու)	ամուսնուն	մատանուց	մատանուց
	Պարծ.	ամուսնով	ամուսնով	մատանով կամ մատանիով	մատանով կամ մատանիով
Ներգ.	Ներգ.	(ամուսնու մեջ)	(ամուսնու մեջ)	մատանում կամ մատանիում	մատանում կամ մատանիում

Գ	Հոլով	Ա. ն. ձ		Ի. բ	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Գ	Ուղ.	ամուսիններ	ամուսինները	մատանիներ	մատանիները
	Սեռ.	ամուսինների	ամուսինների	մատանիների	մատանիների
	Տր.	ամուսինների	ամուսիններին	մատանիների	մատանիներին
	Հայց.	ամուսիններ(ի)	ամուսիններին	մատանիներ	մատանիները
	Բաց.	ամուսիններից	ամուսիններից	մատանիներից	մատանիներից
	Պարծ.	ամուսիններով	ամուսիններով	մատանիներով	մատանիներով
Ներգ.	Ներգ.	(ամուսինների մեջ)	(ամուսինների մեջ)	մատանիներում	մատանիներում

2. Ու հոլովման են պատկանում բոլոր այն գոյականները և գոյականաբար դործածվող մյուս բառերը, վորոշք չեղանի ուղղականում վերջավորվում են ի ձայնավորով (բացառությամբ Քի և զի բառերի). որինակ՝ այգի (սեռ. այգու և այլն), վորդի (սեռ. վորդու և այլն), գյուղացի (սեռ. գյուղացու և այլն), ծերունի (սեռ. ծերունու և այլն):

Ձի բառը չի փոխում ի ձայնավորը, բայց ստանում է ու հոլովման բոլոր վերջավորությունները (ուղ. ձի, սեռ. ձիու, տր. ձիու, հայց. ձի, բաց. ձիուց, գործ. ձիով):

Մարդ բառը չենթարկվում է ու հոլովման, իսկ հոգնակի թվում, շեղվելով ընդհանուր կանոնից, հոլովվում է գրաբարախառն ձևով:

Ցեղակի

Ուղ. մարդ, մարդը
Սեռ. մարդու, մարդու
Տր. մարդու, մարդուն
Հայց. մարդ, մարդուն
Բաց. մարդուց, մարդուց
Պարծ. մարդով, մարդով
Ներգ. (մարդու մեջ)

Հոգնակի

մարդիկ, մարդիկ
մարդկանց, մարդկանց
մարդկանց, մարդկանց
մարդիկ, մարդկանց
մարդկանցից, մարդկանցից
մարդկանցով, մարդկանցով
(մարդկանց մեջ)

Մարդ բառը սխալ բառն է, վոր հոգնակի ուղղականում ստանում է իկ վերջավորությունը (մարդիկ):

§ 36. Մ.Ն ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող բառերը սեռականում ունենում են աճ վերջավորությունը. որինակ՝ ծուկ—ծկան, ուս—ուսման, նուռ—նռան:

Այս հոլովման պատկանող բառերի զգալի մասը յենթարկվում է հնչյունափոխության:

Թիվ	Հոլով	Ա ն ձ		Ի ր	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Յ Ե զ ա կ ի	Ուղ.	Թոռ	Թոռը	դուռ	դուռը
	Սեռ.	Թոռան	Թոռան	դռան	դռան
	Տր.	Թոռան	Թոռան(ը)	դռան	դռան(ը)
	Հայց.	Թոռ	Թոռան(ը)	դուռ	դուռը
	Բաց.	Թոռնից (նաև՝ Թոռից)	Թոռնից	դռնից	դռնից
	Գործ.	Թոռնով (նաև՝ Թոռով)	Թոռնով	դռնով	դռնով
Հ ո զ ճ ա կ ի	Ներգ.	(Թոռան մեջ)	(Թոռան մեջ)	դռնում	դռնում
	Ուղ.	Թոռներ	Թոռները	դռներ	դռները
Հ ո զ ճ ա կ ի	Սեռ.	Թոռների	Թոռների	դռների	դռների
		և այլն	և այլն	և այլն	և այլն

Մ.Ն հոլովման է պատկանում այն գոյականների մեծ մասը, վորոնք գրաբարում ունեցել են և վերջավորությունը, իսկ ժողովրդական և գրական լեզվի մեջ կորցրել են այն. որինակ՝

Ասխարհաբար

Գրաբար

ծուկ

ծուկն

մուկ

մուկն

դուռ

դուռն

զառ

զառն

յեզ

յեզն

նուռ

նուռն

և այլն:

և այլն:

Այս կարգի գոյականներն աշխարհաբար լեզվի մեջ հոգնակի թվում վերականգնում են իրենց և բաղաձայնը (ձկներ, մկներ, դռներ, զառներ, յեզներ և այլն):

Բացարկություն են կազմում սեռ, աճ, մաս և նման բառերը (սերմեր, անձեր, մասեր):

Մ.Ն հոլովման են պատկանում նաև ում (գրաբարում ումն) վերջածանցավոր գոյականները. որինակ՝

Ձեկուցումը յերկարեց:

Ձեկուցման նյութը հետաքրքրական էր:

Նույնպես և՛ ուսումնական, ընդհատում—ընդհատման, հաշվառում, հաշվառման, և այլն:

Մ.Ն հոլովման են պատկանում նաև ցուն և ցուն բառերը, վորոնք սեռականում վերջավորությունն չեն ստանում, այլ վորում են արմատական ու ձայնավորը ա-ի:

§ 37. ՅՄ.Ն ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման են պատկանում բոլոր այն գոյականները, վորոնք սեռականում ունեն յան վերջավորությունը: Այս գոյականների գործիականն ունի յամբ, յերբեմն՝ ով:

Թիվ	Հոլով	Ի ր	
		Ա ն ո ռ ո շ	Վ ո ռ ո շ յ ա լ
Յ Ե զ ա կ ի	Ուղ.	հիմարկություն	հիմարկությունը
	Սեռ.	հիմարկության	հիմարկության
	Տր.	հիմարկության	հիմարկության(ը)
	Հայց.	հիմարկություն	հիմարկությունը
	Բաց.	հիմարկությունից	հիմարկությունից
	Գործ.	հիմարկությամբ կամ հիմարկությամբ	հիմարկությամբ կամ հիմարկությամբ
Հ ո զ ճ ա կ ի	Ներգ.	հիմարկությունում (հիմարկության մեջ)	հիմարկությունում
	Ուղ.	հիմարկություններ	հիմարկությունները
Հ ո զ ճ ա կ ի	Սեռ.	հիմարկությունների	հիմարկությունների
		և այլն:	և այլն:

Տե՛ղ հոլովման պատկանող մի շարք գոյականներ հոգնակի չունեն, ավելի ճիշտ՝ հոգնակի չեն գործածվում. որինակ՝ բան-վորություն, գյուղացիություն, և այլն, չեն գործածվում՝ բանվորություններ, գյուղացիություններ:

§ 38. Վա ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Այս հոլովման պատկանող գոյականները, վորոնք ժամանակ են ցույց տալիս, սեռականում ունենում են վա վերջավորությունը, վոր ավելանում է ուղղականի վրա: Բացառա-կանի, յերբեմն և գործիականի վերջավորությունները դրվում են օրականի վրա. Վա հոլովման պատկանող անձ ցույց տվող գոյականներ չկան:

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Յեգա կի	Ուղ.	որ	որը
	Սեռ.	որվա	որվա
	Տր.	որվա	որվան
	Հայց.	որ	որը
	Բաց.	որվանից (որից)	որվանից (որից)
	Գործ.	որվանով (որով)	որվանով (որով)
	Ներգ.	որում (որվա մեջ)	որում (որվա մեջ)
Հոգնակի	Ուղ.	որեր	որերը
	Սեռ.	որերի և այլն:	որերի և այլն:

Ժամ, օրբար, ամիս, կեսօր, գիշեր, ցերեկ գոյականները յենթարկվում են վա հոլովման, բայց նրանց գործիականի ով վերջավորությունն ավելանում է վոչ թե տրականի, այլ ուղ-ականի վրա:

Ուղ. ժամ, շաբաթ, ամիս, կեսօր, գիշեր, ցերեկ:
Սեռ. ժամվա, շաբաթվա, ամսվա, կեսօրվա, գիշերվա, ցե-րեկվա:

Տր. ժամվա, շաբաթվա, ամսվա, կեսօրվա, գիշերվա, ցե-րեկվա:

Հայց. ժամ, շաբաթ, ամիս, կեսօր, գիշեր, ցերեկ:
Բաց. ժամվանից, շաբաթվանից, ամսվանից, կեսօրվանից, գիշերվանից, ցերեկվանից:

Գործ. ժամով, շաբաթով, ամսով, կեսօրով, գիշերով, ցե-րեկով:

Ներգ. ժամում, շաբաթում, ամսում, կեսօրում, գիշերում, ցերեկում:

Ժամ, օրբար, ամիս և գիշեր բառերը յենթարկվում են նաև ի հոլովման. որինակ՝

Ժողովը նշանակված է ժամի հինգին:
Մայիս ամսի 20-ին գնալու յենք եքսկուրսիա:
Ամիս բառը գործ է ածվում ամսույս ձևով (ամսույս 26-ին, այսինքն՝ այս ամսի 26-ին):

§ 39. ՈՋ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող գոյականների սեռական ու-նենում է ոջ վերջավորություն: Ոջ հոլովման գոյականների մեջ իր ցույց տվող գոյականներ չկան, բոլորն ել անձ են ցույց տալիս:

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Յեգա կի	Ուղ.	ըույր	ըույրը
	Սեռ.	ըրոջ	ըրոջ
	Տր.	ըրոջ	ըրոջը
	Հայց.	ըույր	ըրոջը
	Բաց.	ըրոջից	ըրոջից
	Գործ.	ըրոջով	ըրոջով
	Ներգ.	(ըրոջ մեջ)	(ըրոջ մեջ)
Հոգնակի	Ուղ.	ըույրեր	ըույրերը
	Սեռ.	ըույրերի և այլն:	ըույրերի և այլն:

2. Ոչ հոլովման են պատկանում կիճ, տիկիճ, բույր, սկե-
սուր, աճեր, ցալ, ընկեր և քեր գոյականներն ու գրանցով բարդ-
ված բառերը (մորաբույր, մորաբույր): Գույր բառի մեջ ուլ չերկ-
հնչյունը յենթարկվում է հնչյունափոխության (քույր, քրոջ):

3. Աճեր, ցալ, սկեսուր և ընկեր գոյականները գործած-
վում են նաև ի հոլովմամբ (աների, տալի, սկեսուրի, ընկերի):

Կիճ բառի հոգնակին մեր գրական լեզվի որոշումներին հա-
մապատասխան չէ և կազմվում է գրաբարախառն հոլովաձևերով:
Հոգնակի

Անորոշ	Վորոշյալ
Ուղ. կանայք	կանայք
Սեռ. կանանց	կանանց
Տր. կանանց	կանանց
Հայց. կանայք	կանանց
Բաց. կանանցից	կանանցից
Գործ. կանանցով	կանանցով
Ներգ. կանանց մեջ	կանանց մեջ

Կիճ և մառդ բառերի հոգնակի ձևերը հոգ չեն ստանում:

§ 40. ՈՐ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող գոյականներն ունեն ալր վերջնականի, վորը սեռականում դառնում է որ: Այս հոլով-
ման յենթարկվող գոյականների մեջ իր նշանակող բառեր չկան,
բոլորն ել անձ են ցույց տալիս:

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Տ ե զ ա կ ի	Ուղ.	հայր	հայրը
	Սեռ.	հոր	հոր
	Տր.	հոր	հորը
	Հայց.	հայր	հորը
	Բաց.	հորից	հորից
	Գործ.	հորով	հորով
	Ներգ.	(հոր մեջ)	(հոր մեջ)

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Հոգնակի	Ուղ.	հայրեր	հայրերը
	Սեռ.	հայրերի և այլն:	հայրերի և այլն:

2. Որ հոլովման պատկանող բառերն են հայր, մայր, յեղ-
բայր գոյականները և գրանցով բարդված բառերը (հորեղբայր,
նախահայր, նախամայր և այլն):

§ 41. Յ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման են պատկանում այն գոյականները, վո-
րոնք ուղղակիանում ունենում են է, սեռականում ց վերջավո-
րությունը և հավաքական իմաստ ունեն:

Այս գոյականների մեջ իր ցույց տալի բառեր չկան, բոլորը
նշանակում են անձ:

Թիվ	Հոլով	Վորոշյալ
	Ուղ.	Գրիգորենք
	Սեռ.	Գրիգորենց
	Տր.	Գրիգորենց
	Հայց.	Գրիգորենց
	Բաց.	Գրիգորենցից
	Գործ.	Գրիգորենցով
	Ներգ.	(Գրիգորենց մեջ)

2. Յ հոլովման գոյականները յեզակի չունեն և կոչվում
են անեզական:

3. Յ հոլովման գոյականները վերջավորվում են մեծ մա-
սամբ աճե, ոճե, եճե ածանցներով. որինակ՝ պապոճե, Սա-
րենեճե, Գուրգենաճե և այլն:

§ 42. ՀԱՐԱԴԻՐ ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈՂՈՎՈՒՄ

1. Հարադիր գոյականների հոլովման ժամանակ փոփոխում է միայն յերկրորդ բառը. որինակ՝

Ուղ. նիստ ու կաց(ը)
Սեռ. նիստ ու կացի
Տր. նիստ ու կացի(ն)
Հայց. նիստ ու կաց(ը)
Բաց. նիստ ու կացից
Գործ. նիստ ու կացով
Ներգ. նիստ ու կացում

2. Մի քանի դեղքերում հարադիրները առաջինը հոլովում է մինչև հայցականը. որինակ՝ մայր ու աղջիկ, մոր ու աղջկա, մորն ու աղջկան. բայց՝ մոր ու աղջկանից (առաջին բառը սեռական ձևով) և այլն:

§ 43. ԳՐԱԲԱՐ ՀՈՂՈՎԱԶՆՎԵՐԻ ՄՆԱՅՈՐԴՆԵՐԸ

Գրաբարյան հոլովաձևերից մի շարք մնացորդներ կան մեր լեզվի մեջ, վոր այժմ չեն ըմբռնվում վորպես հոլովաձև. որինակ՝

հրապարակավ, իհարկե, անծամբ, հայոց լեզու և այլն:

1. Ք ածանցը, վոր գրաբարում հոգնակի վերջավորութունն է, աշխարհաբարում դրվում է ի ձայնավորով վերջավորվող բառերի վրա և գործածվում վորպես հոգնակի կազմող երկրորդական ձև, վոր շատ տարածված է. որինակ՝ անգլիացիք, յերևանցիք և այլն:

Այդպիսի բառերը գործ են ածվում ավելի քան վերջավորությամբ (անգլիացիներ, յերևանցիներ).

§ 44. ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԵՐՏ ԱՇԱՆՑՆԵՐ

Ա.կ.—ազդակ, գիտակ, դիտակ, և այլն:

Ա.ն.—վիպասան, հարտասան, խթան, ծորան, կռան, գլան, փռական, խոտան և այլն:

Ա.գ. (Ա.գ.գ.)—գովասանք, վիրավորանք, զրկանք, գգվանք, բամբասանք, նախերգանք, աշխատանք, պատրանք, տականք, տանջանք, ծփանք, հալածանք և այլն:

Ե. (հաև ածականի ածանց).—յերգիչ, նկարիչ, բնակիչ, վարիչ, ուսուցիչ և այլն:

Մ.ու.գ.գ.—ուսմունք, արարմունք, ցուցմունք, բաժանմունք, հուզմունք, պարապմունք և այլն:

Յ.ու.գ.—հնչյուն, գոչյուն, զողանջյուն, խոխոջյուն, մռնչյուն, դղրդյուն, դոկիյուն և այլն:

Ո.ր.գ.—առաջնորդ, գնորդ, պակասորդ, սավառնորդ, հետեւորդ, հանապարհորդ, փոխանորդ, անցորդ և այլն:

Պ.ու.գ. (Պ.ու.գ.գ.)—ընկերություն, հնություն, նշանակություն, շինարարություն, ընթերցանություն, հարմարություն, կառավարություն, իշխանություն, միություն և այլն:

Ու.ե.ի (իգական սեռի անձ ցույց տվող ածանց).—բանվորունի, բանաստեղծունի, դերասանունի, աշակերտունի, ուսուցչունի, հայունի, հրեյունի, գեղեցկունի և այլն:

Ս.վ.որ, վ.որ.—պատգամավոր, աշխատավոր, բանվոր, բոչվոր և այլն:

Ու.մ. (գործողության անուն նշանակությամբ).—կառուցում, զարգացում, մերծեցում, հուզում շարժում, ուսում և այլն:

Ո.ց.—դարբնոց, դպրոց, հյուանոց և այլն:

Ու.յ.թ.—բնույթ, ծանծրույթ, հումույթ, սովորույթ, հավաքույթ և այլն:

Ու.գ.գ.—մանրունք, համեմունք, իրավունք, սկզբունք և այլն:

Վ.ածք, վ.ած.—պատմվածք, հեղբվածք, բացվածք, հարված, հողված և այլն:

Ս.ռ.ա.գ.—ծուլարան, նստարան, ննջարան, կացարան, դասարան, թեյարան, հաշարան և այլն:

Ք (դրաբարի հոգնակի վերջավորություն, վոր աշխարհաբարի մեջ դիտակցվում է իբրև գոյական կազմող ածանց).—յեզակի թվով.—միտք, բերք, հումք, խելք, կյանք, որնք և այլն:

ԱԾԱԿԱՆ

§ 45. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Ածական է կոչվում այն բառը, վոր ցույց է տալիս առարկայի հատկությունը կամ վերաբերությունը, այսինքն՝ առարկայի ինչպիսի կամ ինչից լինելը, ում կամ ինչին վերաբերելը, որինակ՝

ա) լավ, մեծ, փոքր, կարմիր, ջանասեր, յեռանդուն և այլն:

Այս ածականները ցույց են տալիս առարկայի հատկությունը:

բ) Փայտյա, յերկաթյա, հրեղեն, վոսկեղեն և այլն:

Այս ածականները ցույց են տալիս առարկայի ինչից լինելը. որինակ՝

Փայտյա դուռ—կապակցության մեջ փայտյա ածականը ցույց է տալիս, վոր դուռը փայտից է:

Յերկաթյա դուռ—կապակցության մեջ յերկաթյա ածականը ցույց է տալիս, վոր դուռը յերկաթից է:

գ) Լեռնային, ցամաքային, ժողովրդական, գյուղացիական և այլն:

Այս ածականները ցույց են տալիս, թե ինչին կամ ում է վերաբերում առարկան. որինակ՝ Լեռնային կլիմա կապակցության մեջ լեռնային ածականը ցույց է տալիս, վոր կլիման հատուկ է, վերաբերում է լեռներին:

Ածականները պատասխանում են ի՞նչպիսի, վա՞րպիսի, վո՞ր հարցերին:

Ածականները լինում են յերկու տեսակ՝ վորակական և հաճախական:

§ 46. ՎՈՐԱԿԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

Վորակական կոչվում են այն ածականները, վորոնց ցույց են տալիս առարկայի համեմատելի հատկությունը, ինչպիսի լինելը.

որինակ՝ գեղեցիկ, լայն, բարձր:

Վորակական ածականներն ունեն համեմատության աստիճաններ: Համեմատության աստիճանները բացահայտում են ածականի ցույց տված հատկության չափը. որինակ՝

լավ, ավելի լավ, լավագույն կամ ամենալավ. գեղեցիկ, ավելի գեղեցիկ, ամենագեղեցիկ, գեղեցկագույն և այլն:

1. Յերբ ածականը ցույց է տալիս առարկայի հատկություն՝ առանց համեմատելու մի այլ առարկայի հետ, լինում է գրական աստիճանի. որինակ՝

լավ, հաստ, բարակ, հաջող, անհաջող, ուրախ, խելոք, շնորհալի և այլն:

2. Յերբ ածականը ցույց է տալիս առարկայի հատկությունը՝ համեմատելով մեկ ուրիշ առարկայի հետ, ստանում է համեմատական աստիճան: Համեմատական աստիճանը կազմվում է դրականից, վորին ավելացվում է ավելի բառը. որինակ՝

ավելի լավ, ավելի վատ և այլն:

3. Յերբ ածականը ցույց է տալիս առարկայի այնպիսի հատկությունը, վոր այլ առարկաների նույն հատկությունից գերազանց է, ստանում է գերազանցական աստիճան: Գերազանցական աստիճանը կազմվում է յերկու կերպ:

ա) Դրական աստիճանի վրա ավելացվում է ամեն բառը ա հոգակապով. որինակ՝ մեծ—ամենամեծ, լավ—ամենալավ, պետքական—ամենապետքական, գեղեցիկ—ամենագեղեցիկ, վատ—ամենավատ և այլն:

բ) Դրական աստիճանի վրա ավելացվում է ազույն վերջածանցը. որինակ՝

լավ—լավագույն, գեղեցիկ—գեղեցկագույն, հզոր—հզորագույն, մեծ—մեծագույն, բարձր—բարձրագույն, փոքր—փոքրագույն, վատ—վատագույն և այլն:

§ 47. ՀԱՐԱՔԵՐԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

Հաճախական կոչվում են այն ածականները, վորոնց ցույց են տալիս առարկայի ինչից լինելը, ում կամ ինչին վերաբերելը, այսինքն՝ վո՞չ համեմատելի հատկություն. որինակ՝

Բարե տուն, յերկաթյա դուռ, առակերտակաճ թերթ, պիտ-
նեռակաճ տուն:

Այս կապակցութիւններէ մեջ Բարե ածականը ցույց ե
տալիս, վոր տունը քարից ե, յերկաթյա ածականը ցույց ե տա-
լիս, վոր դուռը յերկաթից ե, առակերտակաճ ածականը ցույց ե
տալիս, վոր թերթը վերաբերում ե աշակերտին, պիտնեռակաճ
ածականը ցույց ե տալիս, վոր տունը վերաբերում, պատկա-
նում ե պիտներներին:

Հարաբերական ածականները համեմատութեան աստիճան-
ներ չունեն:

§ 48. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՀԵՏ

Ածականները գոյականների հետ գործածվելիս չեն հոլով-
վում, մնում են անփոփոխ. որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
Ուղ. մեծ տետրակ	մեծ տետրակներ
Սեռ. մեծ տետրակի	մեծ տետրակների
Տր. մեծ տետրակի	մեծ տետրակների
Հայց. մեծ տետրակ	մեծ տետրակներ
Բաց. մեծ տետրակից	մեծ տետրակներից
Գործ. մեծ տետրակով	մեծ տետրակներով
Ներգ. մեծ տետրակում	մեծ տետրակներում

§ 49. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒԹՅՈՒՆ

Ածականները գոյականաբար գործածվելիս հոլովվում են
(մեծ մասամբ վորոշյալ առումով), պատկանելով է հոլովման.
որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
Ուղ. լավը	լավերը
Սեռ. լավի	լավերի
Տր. լավին	լավերին
Հայց. լավը	լավերը կամ լավերին
Բաց. լավից	և այլն:
Գործ. լավով	
Ներգ. լավում	

§ 50. ԱԾԱԿԱՆԻ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄԸ ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՅԵՎ ԸՆԴՀԱԿԱՌԱԿԸ

1. Խոսքի մեջ ածականները կարող են գործածվել գոյա-
կանաբար, ինչպես և գոյականներն՝ ածականաբար. որինակ՝
Կապիտալիստական յերկիրներում չեալու մարդիկ շահա-
գործվում են:

Կապիտալիստական յերկիրներում չեալուցեք շահագործ-
վում են:

Առաջին նախադասութեան մեջ չեալու ածականը գործած-
ված ե վորպես ածական (հատկութեան ցույց տվող), իսկ յերկ-
րորդ նախադասութեան մեջ չեալու ածականը գործածված ե
վորպես գոյական (առարկա ցույց տվող):

Նույնն ե նաև՝

Մութը պատեց դաշտ ու ձոր:

Մութ գիշերն անա պատել ե չորս դին:

Առաջին նախադասութեան մեջ մութ գոյականը գործած-
ված ե գոյականաբար, իսկ յերկրորդ նախադասութեան մեջ
նույն մութ գոյականը գործածված ե ածականաբար:

Վորոշ թվով ածականներ յերկար ժամանակ գործածվելով
վորպես գոյական՝ վերածվել են գոյականի. որինակ՝
ազգային, անասուն, պաշտոնյա և այլն:

Այսպիսի բառերը պետք ե ընդունել գոյական:

Վորոշ թվով ածականներ հալասարաչափ կերպով ճանաչ-
վում են թե վորպես գոյական և թե վորպես ածական, որինակ՝
Յուրս որ. ցուրս փչեց:

Կենդանի եյակ:

Կենդանին բույսից ավելի բարձր որգանիզմ ե:

Հարվածային աշակերտը կատարեց իր խոստումը:

Հարվածայինը կատարում ե իր խոստումը:

Յուրս, կենդանի, հարվածային բառերը հալասարաչափ
կերպով ճանաչվում են թե վորպես գոյական, և թե վորպես
ածական:

Այսպիսի բառերի խոսքի վոր մասին պատկանելը վորոշե-
լու համար պետք ե առաջնորդվել տվյալ գործածութեան իմաս-
տով:

Յեթե ածականները գործ են ածվում վորպես հատուկ ա-
նուն, նրանք համարվում են գոյական. որինակ՝

Պարթեզ, Անուշ, Պայծառ, Քնքուշ, Սիրուն, Լենինական, Գիրովական և այլն:

Վերոջ թվով գոյականները յերկար ժամանակ ածականաբար գործածվելով՝ ճանաչվում են նաև վորպես ածական. որինակ՝

մուր (մութ գիշեր), խավար (խավար գիշեր), ծակ, հեծ, և այլն:

Այսպիսի բառերի խոսքի վրա մասին պատկանելը վերոշե-
լու համար պետք է առաջնորդվել գործածության իմաստով:

§ 51. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԱԽԱԴԱՍՏԱԹՅԱՆ ՄԵՋ

Նախադասության մեջ ածականները սովորաբար գործ են
ածվում վորպես լրացում՝ թե՛ յենթակայի և թե՛ ստորոգյալի.
որինակ՝

Լավ պիտները նայել լավ սովորում ե:

Այս նախադասության մեջ լավ ածականը գործ է ածվում
թե՛ վորպես յենթակայի (պիտները) լրացում է թե՛ վորպես
ստորոգյալի (սովորում ե) լրացում:

Ածականը կարող է գործածվել վորպես ստորոգյալ կազ-
մող բառ. որինակ՝

Արեվը այսօր է:

ԽՈՂՄ-ն հզոր է:

Ածականը կարող է գործածվել նաև վորպես յենթակա կամ
լրացում. որինակ՝

Կարմիրը կապույտից ավելի հաճելի գույն ե:

Այս նախադասության մեջ կարմիր ածականը գործ է ած-
ված վորպես յենթակա, իսկ կապույտ ածականն իբրև լրացում:

§ 52. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐՏ ՎԵՐՁԱԾԱՆՑՆԵՐ

Ա.կա. — կոմունիստական, մարքսիստական, նախադա-
հական, յերիտասարդական, նկարչական, ժողովրդական, բան-
վորական, գյուղացիական, հայկական, ռուսական, հունական,
խմբական, արմատական և այլն:

Ա.յի. — լեռնային, ցամաքային, հարվածային, բանավա-
յին և այլն:

Ա.ս. — գունատ, պոչատ, կիսատ և այլն:

Ա.դ. (ցույց է տալիս նշույթ, վորից շինված է առա-
կան). — հրեղեն, վոսկեղեն, լուսեղեն, նյութեղեն և այլն:

Ա. (նույնը). — փայտե, քարե, մազե, յերկաթե և այլն:

Ա. (շատ բառերում է). — սեվաչյա, փայտյա, հնգամյա,
միամյա, վոսկյա և այլն:

Խ. — կաղնի, ընկուզի, ծիրանի, աղի, ծրի, վայրի, սիրելի,
ընդունելի և այլն:

Խ. — վերջին, հետին, վերին, անհնարին և այլն:

Ա.ս. — մատ, վոսկրոտ, փշոտ, յուղոտ և այլն:

Ա.հ. — զգայուն, մնայուն, հնչուն, դողդոջուն, փայլուն
և այլն:

Ա.վ. — փառավոր, հեռավոր, գրավոր, բանավոր և այլն:

§ 53. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐՏ ԺԵՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱԾԱՆՑՆԵՐ

Ա. (գրվելով գոյականների վրա՝ կազմում է ժխտական
ստացական նշանակութամբ ածականներ). — անտուն, անգույն,
աներկյուղ, անանուն, անգութ, անհող և այլն:

Ա. (գրվելով բայաբառների վրա, կազմում է ածա-
կան). — անզգա, անշարժ և այլն:

Ա. (գրվելով ածականների վրա՝ բացասում, ժխտում է
նրանց նշանակությունը). — անհավատար, անհաստատ, անար-
դար, անբնական, անազնիվ և այլն:

Ա. նախածանցը ամեն մի ածականի վրա գրվել էի կարող:

Ա. կամ ապա (գրվելով գոյականների և այլ բառերի վրա՝
կազմում է բացասական իմաստով ածական). — ապաշնորհ, ա-
պաբախտ, ապուշ, ապորինի, ապերջանիկ և այլն:

Տ (նույն իմաստով). — տգեղ, տհաճ, տգետ, տծել, տմար-
դի և այլն:

Դ. (նույն իմաստով). — դժգույն, դժգոհ, դժբախտ և այլն:

Ձ (նույն իմաստով). — չխոսկան, չտես, չհաս և այլն:

Ածականների հետ գրվում է մեծ մասամբ վոչ ժխտականը
(և վոչ թե՛ չ նախածանցը). — որինակ՝ վոչ հեռու, վոչ ազատ,
վոչ լավ և այլն:

Այս կարգի բառերը կարող են գրվել գծիկով կամ առանց
գծիկի, շեշտով կամ առանց շեշտի. որինակ՝ վոչ — հեռու, վոչ
հեռու, վոչ — հեռու:

ԹՎԱԿԱՆ

Թվական ե կոչվում այն բառը, վոր ցույց ե օալիս առարկայի քիվը կամ կարգը. որինքն՝ հինգ, ութսուն, հինգերորդ, տասներորդ, վաթսուներորդ և այլն:

Թվականները լինում են յերկու տեսակ՝ քանակական և զատական:

§ 54. ՔԱՆԿԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐ

Քանակական են կոչվում այն քականները, վորոնք ցույց են օալիս առարկաների քիվը, քանակը. որինքն՝

Մեկ, յերկու, յերեք, չորս, հինգ, վեց, յոթ (կամ յոթը), ութ (կամ ութը), ինը (կամ ինն), տասը, տասնմեկ, տասներկու, տասներեք, տասնչորս, տասնհինգ, տասնվեց, տասնյոթ, տասնութ, տասնինը կամ տասնինն, քսան, քսանմեկ, քսաներկու, քսաներեք, քսանչորս, յերեսուն, յերեսունմեկ, յերեսուններկու, յերեսուներեք, յերեսունչորս... քառասուն, հիսուն, վաթսուն, յոթանասուն, ութսուն, իննսուն, հարյուր, հազար, միլիոն, միլիարդ:

§ 55. ԴԱՍԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐ

1. Դատական են կոչվում այն քականները, վորոնք ցույց են օալիս առարկայի կարգն քս և աջորդականությամբ. որինքն՝

Առաջին, յերկրորդ, յերրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ, յոթներորդ, ութերորդ, իններորդ, տասներորդ, տասնմեկերորդ, տասներկուերորդ, տասներեքերորդ, տասնչորսերորդ, տասնհինգերորդ, տասնվեցերորդ, տասնյոթերորդ, տասնութերորդ, տասնիններորդ, քսաներորդ և այլն:

2. Դատական թվականների ածանցն ե երորդ, իսկ յերկու, յերեք և չորս բառերի համար՝ բորդ. որինքն՝ հինգերորդ, վեցերորդ, քայց՝ յերկրորդ, յերրորդ, չորրորդ:

3. Դատական թվականները գրվում են.

ա) Հռոմեական թվանշաններով. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII... XIX, XX, XXX, XL, L, C և այլն:

բ) Հայերենի հին ալբուբենական կարգով. ա), բ), գ), դ), ե), զ), ի), թ), ժ), ժա), ժբ) և այլն:

դ) Արաբական թվանշաններով. այդ դեպքում թվանշանից հետո գրվում ե միացման գիծ (—) և ռդ յերկբադաձայնը. որինքն՝ 2-րդ, 3-րդ (յերրորդ), 4-րդ (չորրորդ), 5-րդ (հինգերորդ) և այլն, իսկ՝ 1-ին (առաջին):

§ 56. ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

1. Թվականները գոյականների հետ գործածվելիս չեն հոլովվում. որինքն՝

Յեզակի

Ուղ. յերեք մարդ

Սեռ. յերեք մարդու

Տր. յերեք մարդու (ն)

Հայց. յերեք մարդ

Բաց. յերեք մարդուց

Գործ. յերեք մարդով

Ներգ. յերեք մարդու մեջ

Յեզակի

հինգերորդ մարդ

հինգերորդ մարդու

հինգերորդ մարդու (ն)

և այլն:

2. Առանձին՝ գոյականաբար գործածվելիս թվականները հոլովվում են ի հոլովմամբ:

Յեզակի

Ուղ. քսանը

Սեռ. քսանի

Տր. քսանին

Հայց. քսանը

Բաց. քսանից

Գործ. քսանով

Ներգ. քսանում

Յեզակի

քսաներորդը

քսաներորդի

քսաներորդին

և այլն

3. Յեզակու թվականը հոլովվում ե հետևյալ կերպ՝

Յեզակի

Ուղ. յերկուսը

Սեռ. յերկուի, յերկուսի

Տր. յերկուին, յերկուսին

Հայց. յերկուսը, յերկուին, յերկուսին

Բաց. յերկուից, յերկուսից

Գործ. յերկուով, յերկուսով

Ներգ. յերկուում, յերկուսում

§ 57. **ԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԹՎԱԿԱՆԻ ՀԵՏ**

Մեկից բարձր թվականների հետ գոյականը դրվում է **և՛ յեզակի և՛ հոգնակի**։

1. Թվականի հետ գոյականը յեզակի թվով է դրվում։

ա) Յերբ գոյականն իր թվական լրացումով առնված է չբրե նախադասության մի անդամ և պատասխանում է վերջին, վերջին, վերջին տեղ, վերջին ժամանակ, քանիսի, վերջինի, վերջնով և այլն հարցերին, վերջին ցույց են տալիս չափ ու քանակ, գին ու արժեք և ժամանակ. որինակ՝ հազար մետր, հարյուր ռուբլի, քսան մարդ, հազար զինվոր, հիսուն ուսանող, տասը ժամ և այլն։

բ) Յերբ առանձնապես ուշադրության է առնվում թվական լրացման գաղափարը. որինակ՝ հազար մարդ եմ տեսել, հարյուր ընկեր կգտնեմ։

2. Թվական անվան հետ գոյականը հոգնակի թվով է դրվում։

ա) Յերբ գոյական անունը վերո առնվում է և կամ առանձնապես ուշադրության է առնվում գոյականի հոգնակի լինելու գաղափարը. որինակ՝ ընկան նրանք, այն բանավեց կոմունիստները։

Նրանք հինգ ընկերներ եյին։ Հարյուր միլիոն չին գյուղացիներ ըմբոստացել են գիշատիչ իմպերիալիզմի դեմ։

բ) Յերբ գոյականն անորոշ է, բայց գոյականի և թվականի միջև ընկած է մեկ ուրիշ լրացում. որինակ՝ քանի տեղափոխվեցին պիոներներ առաջին շարքերումն են։ Քանի առաջագիմ առակներ են պարզեցվածություն։

§ 58. **ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՁ**

Նախադասության մեջ թվականները սովորաբար գործ են ածվում վերջին լրացում. որինակ,

Յերկու ընկերներ իրիկնապահին

Հրացան առած անտառ գնացին։

Հինգերորդ դասարանը հարվածային է։

Այս նախադասությունների մեջ յերկու և հինգերորդ թվականները լրացումներ են։

Թվականները կարող են լինել ստորոգյալի մաս. որինակ՝ Մի ձեռքի մատների թիվը հինգ է։

Հինգերորդ դասարանի աշակերտների թիվը յերեսունվեց է։

Այս նախադասությունների մեջ հինգ և յերեսունվեց թվականները կազմում են հինգ և յերեսունվեց է բաղադրյալ ստորոգյալները։

Թվականները գործ են ածվում վերջին յեզակի. որինակ՝ Հինգը յերեքից մեծ թիվ է։

Այս նախադասության մեջ հինգ թվականը գործ է ածվում վերջին յեզակի։

Հարյուր չին
7/1/1
3/1/1
Յին
ար. 7.

Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

§ 59. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Դերանուաններն են կոչվում այն բառերը, վորոնք գործածվում են գոյականի, ածականի, բվականի յեվ մակբայի փոխարեն. որինակ՝

1. Պիոնեը պարապում ե: Նա դաս ե սովորում:

Այս յերկրորդ նախադասության մեջ նա բառը փոխարինում ե պիոնե գոյականին:

2. Մայիսի 1-ին փողոցով անցնում եր մեծ բազմություն: Մյսպիսի բազմություն առաջին անգամն եյի տեսնում:

Վերջին նախադասության մեջ այսպիսի բառը փոխարինում ե մեծ ածականին:

3. Աշակերտն ստացավ վեց մատիտ: Մյսքան մատիտ նա դեռ չեր ունեցել:

Վերջին նախադասության մեջ այսքան բառը փոխարինում ե վեց թվականին:

4. Աշտոր դասը բերանացի պատասխանեց: Նա յերընթ այսպես չեր պատասխանել:

Այսպես բառը փոխարինում ե բերանացի մակբային:

Այս չորս խոսքերից յուրաքանչյուրը բազկացած ե յերկու նախադասություններից: Յերկրորդ նախադասությունների մեջ նա, այսպիսի, այսքան, այսպես բառերը փոխարինում են առաջին նախադասություններից հայտնի տվյալ գոյականին, ածականին, բվականին կամ մակբային: Մեկ ուրիշ նախադասության մեջ նրանք կփոխարինեն մեկ ուրիշ գոյականի, ածականի, թվականի ե մակբայի:

Այսպիսով դերանուանները մյուս խոսքի մասերի նման չեն, չունեն կայուն իմաստ ե միայն յուրաքանչյուր գործածության դեպքում կարելի յե վորոշել նրանց իմաստը՝ նայելով թե խոսքի մեջ վոր բառին են փոխարինում:

§ 60. ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Դերանուաններն իրենց նշանակությամբ ստորաբաժանվում են հետևյալ տեսակների.

Անձնական, ցուցական, ստացական, փոխադարձ, հարցական, հարաբերական, անորոշ, վորոշյալ յեվ միսական:

§ 61. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

1. Անձնական դերանուան են կոչվում այն բառերը, վորոնք խոսքի մեջ գրվում են անձերի անվան փոխարեն:

Անձնական դերանուաններն են. յես, ինքս, դու, ինքդ, նա, ինքը:

1. Յես, ինքս կոչվում են առաջին դեմքի անձնական դերանուն, քանի վոր խոսողը դնում ե իր անվան փոխարեն. որինակ՝

— Յես վորոշել եմ հարվածային լինել, — ասում ե Պետիկը: Յես բառը Պետիկը գործ ե ածում իր անվան փոխարեն:

2. Դու, ինքդ բառերը կոչվում են յերկրորդ դեմքի անձնական դերանուն, քանի վոր խոսողը գործ ե ածում խոսակցի, այսինքն այն անձի անվան տեղ, վորին դիմում ե ինքը խոսողը. որինակ՝

— Դու մեզ մի՛ խանգարիր, — ասում ե Պետիկը Պիմիկին:

Այս նախադասության մեջ դու բառը գործ ե ածվում կիմիկի անվան փոխարեն, քանի վոր նրան ե դիմում Պետիկը:

3. Նա, ինքը բառերը կոչվում են յերրորդ դեմքի անձնական դերանուն, քանի վոր գործ են ածվում վոչ խոսողի ե վոչ ել խոսակցի, այլ մի յերրորդ անձի անվան փոխարեն, վորի մասին խոսում են. որինակ՝

Աւսուցիչը խոսում ե: Նա պատմում ե Լենինի մասին:

Այս խոսքի մեջ նա դերանունը գործ ե ածվում ուսուցիչը գոյականի փոխարեն:

Անձնականն առանձնապես շեշտելու համար հաճախ գործ են ածվում յես ինքս, դու ինքդ, նա ինքը:

Անձնական դերանունները ինքնին միշտ վորոշյալ են, թեև վորոշող հոգ չեն ստանում. այդ պատճառով ել նրանց հայցականը միշտ նման ե տրականին:

Անձնական դերանունների հոլովումը

Թիվ	Հոլով	I	II	III
Թ Կ Գ Ս Բ Պ Ն	Ուղ.	Յես, ինքս	դու, ինքդ	նա, ինքը
	Սեռ.	իմ	քո	նրա, իր, յուր
	Ցր.	ինձ	քեզ	նրան, իրեն
	Հայց.	ինձ	քեզ	նրան, իրեն
	Բաց.	ինձնից, ինձանից	քեզնից, քեզանից	նրանից, իրենից
	Գործ.	ինձնով, ինձանով	քեզնով, քեզանով	նրանով, իրենով
Հ Ո Պ Ն Ե Ր Գ	Ներգ.	ինձնում, ինձա- նում	քեզնում, քե- զանում	նրանում, իրե- նում
	Ուղ.	մենք, ինքներս	դուք, ինքներդ	նրանք, իրենք
	Սեռ.	մեր	ձեր	նրանց, իրենց
	Ցր.	մեզ	ձեզ	նրանց, իրենց
	Հայց.	մեզ	ձեզ	նրանց, իրենց
	Բաց.	մեզնից, մեզանից	ձեզնից, ձեզանից	նրանցից, իրենցից
Փ Ո Ր Դ	Վործ.	մեզնով, մեզանով	ձեզնով, ձեզանով	նրանցով, իրենցով
	Ներգ.	մեզնում, մեզա- նում	ձեզնում, ձեզա- նում	նրանցում, իրեն- ցում

Անձնական դերանունները նախադասության մեջ դործ են անվում վորպես յենթակա (որինակ՝ ես գնաց), վորպես ստորոգյալ կաղմող բառ (որինակ՝ Գաղիկը ես յե) և վորպես լրացում (որինակ՝ յես տեսա նրան)։

Անձնական դերանունների սեռական հոլովը վոմանք կոչում են սեռական դերանուն։

§ 62. ՍՏՈՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

2. Սեռական դերանուններ են կոչվում այն բառերը, վորոնք գրվում են այն առարկայի անվան ճեղ, վորին պատկանում է մեկ ուրիշ առարկա. որինակ՝

Յես իմ տետրն եմ վերցրել, բոնին ձեռք չեմ տվել։

Ստացական դերանուններն են՝ իմ, ես, իր, մեր, ձեր, իրենց յեվ նրանց։

§ 63. ՅՈՒՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Յուցական դերանուն են կոչվում այն բառերը, վորոնք գործ են անվում գոյականների, ածականների, բայականների յեվ մակբայների փոխարեն, մասնացույց անելով առարկաները կամ նրանց հասկությունը, թիվը յեվ գործողության ու յեղելության հասկանիքը. որինակ՝

Կարծես այն փորձիկ չին տղան,

Այնպես նման եր իր վորդուն։

Յուցական դերանուններն են՝ սա, դա, ես, այս, այդ, այն, սույն, նույն, միեվնույն, մյուս, այսպես, այդպես, այնպես, նույնպես, այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, նույնպիսի, այսքան, այդքան, այնքան, նույնքան, այսչափ, այդչափ, նույնչափ, այս-
ճեղ, այնճեղ, նույնճեղ, այդճեղ։

Յուցական դերանունները խոսքի մեջ դործ են անվում վորպես յենթակա (որինակ՝ մի որ սա յեկավ), վորպես լրացում (որինակ՝ սա գրքի թերթը չկա), վորպես ստորոգյալ կաղմող բառ (այս և մեր սիրելի գիրքը)։

Յուցական դերանունների հոլովում

Թիվ	Հոլով	Ա. Ն. Ճ.			Ի. Ը.		
Թ Կ Գ Ս Բ Պ Ն	Ուղ.	սա	դա	նա	այս	այդ	այն
	Սեռ.	սրա	դրա	նրա	սրա	դրա	նրա
	Ցր.	սրան	դրան	նրան	սրան	դրան	նրան
	Հայց.	սրան	դրան	նրան	այս	այդ	այն
	Բաց.	սրանից	դրանից	նրանից	սրանից	դրանից	նրանից
	Վործ.	սրանով	դրանով	նրանով	սրանով	դրանով	նրանով
Հ Ո Պ Ն Ե Ր Գ	Ներգ.	սրանում	դրանում	նրանում	սրանում	դրանում	նրանում
	Ուղ.	սրանք	դրանք	նրանք	սրանք	դրանք	նրանք
	Սեռ.	սրանց	դրանց	նրանց	սրանց	դրանց	նրանց
	Ցր.	սրանց	դրանց	նրանց	սրանց	դրանց	նրանց
	Հայց.	սրանց	դրանց	նրանց	սրանք	դրանք	նրանք
	Բաց.	սրանցից	դրանցից	նրանցից	սրանցից	դրանցից	նրանցից
Փ Ո Ր Դ	Վործ.	սրանցով	դրանցով	նրանցով	սրանցով	դրանցով	նրանցով
	Ներգ.	սրանցում	դրանցում	նրանցում	սրանցում	դրանցում	նրանցում

Սա, դա, ես գործ են անվում նաև իրերի անունների վոր-
շարեն և աչք դեպքում հայցականը լինում է նույնպես սա, դա, ես

§ 64. ՓՈՆԱԴԱՐՁ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Փոխադարձ դերանուն են կոչվում այն բառերը, վորոնք գործ են անվում փոխադարձ գործողությամբ կամ փոխադարձ յեղելությամբ կապված առարկաների անվան ճեղ։

Փոխադարձ դերանուններն են միմյանց, իրար, մեկմեկու-
(մեկ մեկի). որինակ՝

Յեզ Իբրաք բռնած Սարոն ու Մոսին

Քաշում են, ընկնում խոզապարկուկի,

Ընկնում են գետին, յելնում միասին,

Դժվար և իբրեւ հաղթել մեկ մեկի:

(Հոգև. Թուժամանյան. «Անտառ»)

Փոխադարձ գերանուենները նախադասուղթյան մեջ գործ
են անվում վորպես լրացում:

Փոխադարձ դերանդանքները յեղակի թիվ չունեն, չունեն նաև հոգնակի ուղղական հոլով:

Փոխադարձ դերանունների հոլովումը

Թիվ	Հոլով			
Հարցման	Ուղ. Տր. Հայց. Ինաց. Գործ. Ներք.	միմյանց միմյանց միմյանց միմյանցից միմյանցով միմյանց մեջ	իրար ըբար իրար իրարից իրարով իրար մեջ	մեկմեկու մեկմեկու մեկմեկու մեկմեկից, մեկմեկուց մեկմեկով մեկմեկու մեջ

§ 65. ՀԱՐՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Հարցական գերանուն են կոչվում այն բառերը, լսորեն խոսքի մեջ զգած են ածվում զոչականի, ածականի, քվականի չեղ մակերայի փոխառեն, արտահայտելով հարցում նրանց մասին. *որինակ?*

Ե՞ն որ եր, նանի, վոր կանչում եր մեզ...

(З. Р. «Ученые»)

Ի՞նչ պիտի գիրք ես առել:

Ἰωάννης ἐκκλησίαν

Հարցական գերանուններն են՝ ո՞վ, ի՞նչ, վո՞ր, քա՞նի, վո՞ր-
 քան, վո՞րչափ, ի՞նչափ, վո՞րպես, վո՞րպիսի, ի՞նչպիսի, քանի՞ե-
 րորդ, վո՞րժեղ, ո՞ւր, յե՞րբ:

Հարցական գերանունները գործ են ածվում հարցական նախադասությունների մեջ և լինում են յեճրակա, ստորոգյալ փազմող բառ յեվ լրացում. որինսկ՝

Ո՞վ ե շրջում անդադար (ո՞վ՝ յենթակա):

Ո՞ւրմէն ե կանչում նա հիմա... (ո՞ւրմէն լրացում):

(ψ , $S_{E_{\text{F}}}$)

Ո՞վ էս դու (ո՞վ՝ ստորագյալ կազմող բառ):

Հարցական գերանուններն ունենում են հարցական նշան (°):

Հարցական դեմոնստրի հոլիսը

Հովով	Վերոնշյալ	Անուրոշ	Վերոնշյալ	Վերոնշյալ	Վերոնշյալ	Վերոնշյալ	Վերոնշյալ
Ուղ.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Սեն.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Տր.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Հայց.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Բաց.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Գործ.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Ներգ.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Ուղ.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Սեն.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Տր.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Հայց.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Բաց.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Գործ.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել
Ներգ.	հիվ	խնչ	խնչը	վճռը	ժամ, քամ	վճռանել	վճռանել

§ 66. ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Հարաբերական դերանուն են կոչվում նույն հարցական գերանունները, յեւթ իրար են կապում նախադասութիւնները. որինակ՝

Թող գա նա, ով ուզում է գալ:

Յես քեզ կարող եմ ասել, թե բանիս են յեկել:

Ընկերդ կասի, թե ինչպիսի աշակերտ եմ յես:

Ավարտեցին այն աշակերտները, վորոնք լավ էին աշխատում:

Հարաբերական դերանունները չունեն հարցական նշան:

Հարաբերական դերանունները հոլովում են նույնպես, ինչպես հարցական դերանունները:

§ 67. ՎՈՐՈՇՅԱԼ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Վորոշյալ գերանուն են կոչվում այն բառերը, վորոնք խոսքի մեջ գրվում են պատգովի հայցի բոլոր գոյականների կամ քականների փոխարեն. որինակ՝

Լենան հարյուր գիրք ունի: Նրա բոլոր գրքերը խնամքով են պահվում և նորի տպավորութուն են թողնում:

— Ո՞ւր են ուսանողները:

— Բոլորը գնացին:

Առաջին խոսքի մեջ յերկրորդ նախադասութեան բոլոր դերանունը գործ էածվում առաջին նախադասութեան հարյուր թվականի փոխարեն:

Յերկրորդ խոսքի մեջ յերկրորդ նախադասութեան բոլոր դերանունը գործ էածվում առաջին նախադասութեան ուսանողներ գոյականի փոխարեն:

Վորոշյալ գոյականներն են՝ ամեն, ամենը, բոլոր, յուրաքանչյուր, ամբողջ, ամեն ինչ, յուրաքանչյուր վոք, ամեն վոք:

Խոսքի մեջ վորոշյալ դերանունները գործ ենածվում և՛ վորպես յեքրակա, և՛ վորպես լրացում, և՛ վորպես ստորոգյալ կազմող բառ:

Որինակ՝

Բոլորը խոսեցին (բոլորը—յենթակա):

Վողջ աշխարհը դառնալու յե կոմունիստական (վողջ—լրացում):

Դրանք բոլորն են (բոլորը—ստորոգյալ կազմող բառ):

§ 68. ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Անորոշ գերանուն են կոչվում այն բառերը, վորոնք խոսքի մեջ գրվում են խոսողի անհայտ գոյականի, ածականի, քականի և մակբայի փոխարեն. որինակ՝

Աշակերտները դասարանում նստած գրադվում էին:

Մի բանի աշակերտներ գիրք էին կարդում, մի բանիսը գրում էին, իսկ մյուսները յսում էին մեկին, վորը պատմում եր պիտեբական լագերի կյանքից:

Այս խոսքի մեջ մի բանի անորոշ դերանունը գործ էածվում խոսողին անհայտ այն աշակերտների թվի փոխարեն, վորոնք կարդում էին, մեկին անորոշ դերանունը գործ էածվում և այն աշակերտի անվան փոխարեն, վորը պատմում եր:

Անորոշ դերանուններ են՝ ինչ, վոր, ինչ—ինչ, վոմե, մեկը (անորոշ իմաստով), այսինչ, այնինչ, մի բանիսը, ուրիշ, այլ, ավելի, վորեւի: Խոսքի մեջ անորոշ դերանունները գործ ենածվում և՛ վորպես յեքրակա, և՛ վորպես ստորոգյալ կազմող բառ և՛ վորպես լրացում. որինակ՝

Մի բանիսը յեկան (մի բանիսը—յենթակա):

Ինչ վոր աշակերտ հարցնում է քեզ (ինչ վոր—լրացում):

Իմ ասածն այլ է (այլ—ստորոգյալ կազմող բառ):

§ 69. ԺԽՏԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ժխտական գերանուն են կոչվում այն բառերը, վորոնք ժխտական նախադասութեան մեջ գրվում են ժխտող գոյականների փոխարեն. որինակ՝

Ինչո՞ւ վոք վոքի չես հավատում:

Թող սարսափեն տիրապետող դասակարգերը կոմունիստական հեղափոխութեան:

Պրոլետարները վոչինչ չունեն կորցնելու այդ հեղափոխութեան մեջ, բացի իրենց շղթաներից. Նրանք վաստակելու յեն մի ամբողջ աշխարհ:

(Կ. Մարքս և Ֆր. Ենգելս. «Կոմունիստական Մանիֆեստ»):

Ժխտական դերանուններ են՝ վոչ, վոք, վոչինչ, վոչ մի, վոչ մեկը:

Ժխտական դերանունները նախադասութեան մեջ գործ ենածվում վորպես յենթակա (որինակ՝ վոչ վոք չկասանք), վորպես

ստորոգյալ կազմող բառ (որինակ՝ Կապիտալիստական յերկրներում բանվորի վատակար վոյսից, և նրա ծով կարիքի հանդեպ) և վորպես լրացում (որինակ՝ Ուսուցիչը ձեզնից վոյ մեկին չգովեց):

§ 70. Հ Ո Ղ

Վորոշյալ առումով գոյականները, դերանուններից մի քանիսը և գոյականաբար գործածվող բառերը ստանում են ստացական կամ վորոշող հոդ:

1. Ստացական հոդերն են ս, գ, ք, ց, վորոնք ունեն ստացական նշանակություն և փոխարինում են իմ, քո, նրա և իր դերանուններին. որինակ՝

Գիրքդ բաց արա:

Գիրքս ընկավ, գրքերս կորան, գրքերդ վերցրու, հուշակր (նրա) տարածվել և աշխարհով մին. խելքին և փչել:

Գիրքս, գիրքդ, գրքես, գրքերդ, հուշակր, խելքին ձեզները կարելի չե փոխարինել «իմ գիրքը», «քո գրքեր», «նրա հուշակր», «նրա խելքին» ձեզներով:

Մեր, ձեր, նրանց, իրենց հոգնակի ստացական (պատկանելիության) իմաստ արտահայտելու համար հոդերը դրվում են ներ վերջավորության վրա. որինակ՝

Գրքերես հավաքենք, աչքերդ փակեցնե՛ք, աչքերը փակեցին:

Գրքերես, աչքերդ, աչքերը ձեռքը կարելի չե փոխարինել մեր գիրքը կամ մեր գրքեր, ձեր աչքը կամ ձեր աչքեր, նրանց կամ իրենց աչքեր ձեռքով:

2. Վորոշող հոդն է ք կամ ց, վոր դրվելով բառի վրա, արտահայտում և առարկայի վորոշ կամ ծանոթ լինելը. որինակ՝

Այս գիրքը բոնն ե: Այդ բարտին բարձրահասակ ե: Բաղաձայնով վերջավորվող բառերն ստանում են ք հոդը, իսկ ձայնավորով և հոդը. որինակ՝ մատիտը, թուղթը, բայց՝ կատուն, գինի, Հասուն և այլն:

Ցերը վորոշյալ բառին հաջորդող բառն սկսվում է ձայնավորով կամ սպ, սկ, սե, սք, գգ, գբ, ցս, սփ յերկբադաձայնով և նրանցից առաջ արտասանվում է թուլյ ք, նախորդ բառի ք վորոշող հոդը դառնում է ց. որինակ՝

Գիրքն ընկավ: Սոնիկն ասաց: Պետիկն ասացավ մի գիրք: Սշակերտն զրոսնում եր:

5. Այս վերջին կանոնն ավելի շուտ բարենայություն թյան խնդիր ե, քան ուղղագրության: Կարելի չե նաև ք հոդը չփոխարինել և հոդով, հատկապես չերբ խոսքի մեջ բառերը գանդաղ են հաջորդում միմյանց:

Բ Ա Ց

§ 71. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Քայ են կոչվում այն բառերը, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի մի բան անելու կամ մի բան լինելու գաղափար. որինակ՝

գրել, կարդալ. առողջանալ, կապտել,

նա գրեց, նա կարդում ե, նա կառողջանա,

ծաղիկը թարմանալու յե և այլն:

Քայերը պատասխանում են ինչ անել (արել ե, արեց և այլն) կամ ինչ լինել (յեղել ե, յեղավ) հարցերին: Խոսքի մեջ քայերը գործ են ածվում չերկու ձևով՝

դերբայական և յեղանակային:

Քայի փոփոխությունը գերբայական յեզ յեղանակային ձեզներով կոչվում է խոնարհում:

§ 72. ԴԵՐԲԱՅՆԵՐ ԿԱՄ ԲԱՅԻ ԴԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ՁԵՎԵՐ

Քայի գերբայական ձեզներ կամ գերբայներ են կոչվում բայի անգեմ ձեզներ, վորոնք ցույց են տալիս գործելու կամ լինելու գաղափար, մի բանիսը նայել՝ գործելու կամ լինելու ժամանակ. որինակ՝

խոսել, գնացել, սովորում, քնած, լսող և այլն:

Մեր գրական լեզվի մեջ գործ են ածվում յոթը գերբայ. զրանք են.

Անորոշ գերբայ՝ գրել, կարդալ.

Անկատար գերբայ՝ գրում, կարդում.

Ապառնի գերբայ՝ գրելու, կարդալու.

Վաղակասար դերբայ՝ գրել, կարդացել.
 Հառակասար դերբայ՝ գրած, կարդացած.
 Յենթակայական դերբայ՝ գրող, կարդացող.
 Ըղծական դերբայ՝ (չեմ) գրի, (չես) կարգա:

§ 73. ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԲԱՅ

Անորոշ դերբայը ցույց է տալիս գործելու կամ լինելու քնդհանուր գաղափարը և սլատասխանում է ի՞նչ անել կամ ի՞նչ լինել հարցին. որինակ՝

լսել, գնալ, գրել, կարդալ, հգորանալ, ծաղկել, ամրանալ և այլն:

Անորոշ դերբայը նախադասության մեջ գործ է ածվում և՛ վորպես յենթակա, և՛ վորպես ստորոգյալի մաս, և՛ վորպես լրացում. որինակ՝

Կարգալը զարգացնում է մարդու զատողությունը (կարգալը՝ յենթակա):

Յես ուզում եմ շատ կարգալ (կարգալ՝ լրացում):

Այս կարգալ չեր (կարգալ՝ ստորոգյալի մաս):

Այս բոլոր դեպքերում անորոշ դերբայը գործ է ածվում գոյականաբար և սլատասխանում է գոյականին տրվող հարցերին (ինչը, ինչի՞նչ, ինչի՞նչ և այլն):

Անորոշ դերբայը գոյականաբար գործածվելիս հոլովվում է, յենթարկվելով ու հոլովման՝ միշտ իրի առումով:

Թիվ	Հոլով	Հարցեր	Ա. ն ո ղ ո շ	Վ. ո ղ ո շ յ ալ
Վ ի ի թ	Ուղ.	ինչ(ը)	կարդալ	կարդալը
	Սեռ.	ինչի՞	կարդալու	կարդալու
	Տր.	ինչի՞(ն)	կարդալու	կարդալուն
	Հայց.	ինչ(ը)	կարդալ	կարդալը
	Բաց.	ինչի՞ց	կարդալուց	կարդալուց
	Դործ.	ինչի՞ով	կարդալով	կարդալով
Տ Ե Ր Գ	Ներգ.	ինչե՞ւմ	կարդալում,	կարդալում,
			կարդալու մեջ	կարդալու մեջ

Կարգալում ձեր քիչ գործածական է:

Անորոշ դերբայը հոգնակի չունի, գործածական են կարգալ-ն եւս և կարգալներդ, վորոնք նշանակում են «մեր կարգալը», «ձեր կարգալը»:

Անորոշ դերբայն ունենում է ել կամ ավերջավորություն. և բաղաձայնը դերբայի բուն վերջավորությունն է, և և ա ձայնավորները խոնարհիչներ են (լծորդներ):

Քոլոր այն բայերը, վորոնք անորոշ դերբայում ունեն «ե» խոնարհիչը, կոչվում են առաջին խոնարհման բայեր. որինակ՝ խոսել, գրել, լսել, կտրել, ծաղկել, թափել, և այլն:

Քոլոր այն բայերը, վորոնք անորոշ դերբայում ունեն «ա» խոնարհիչը, կոչվում են յերկրորդ խոնարհման բայեր. որինակ՝ զնլլ, մնալ, կարդալ, աղալ, և այլն:

Վորե՛ք բայ անվանելու համար ասվում է նրա անորոշ դերբայը:

§ 74. ԱՆԿԱՏԱՐ ԴԵՐԲԱՅ

Անկասար դերբայը ցույց է տալիս մի այնպիսի գործողության կամ յեղելության գաղափար, վոր քնդացի մեջ է. որինակ՝ գրում, կարդում, լսում, կտրում և այլն:

Անկասար դերբայը նախադասության մեջ առանձին և անկախ չի գործածվում, ոժանդակ բայի հետ (եմ, ես, ե և այլն) կազմում է ստորոգյալ. որինակ՝

Նա գում է նամակ:

Արան կարգում է իր գրածը:

Անկասար դերբայի վերջավորությունն է ում. անկատար դերբայն ունի նաև ելիս, ալիս վերջավորությունները. որինակ՝ խոսելիս, տեսնելիս, մտնելիս, կարդալիս և այլն:

Ելիս և ալիս վերջավորությամբ անկատար դերբայը նախադասության մեջ գործ է ածվում վորպես ստորոգյալի լրացում. որինակ՝

Ամեն անգամ սենյակ մտնելիս հանում եմ գլխարկս:

Դպրոց մտնելիս տեսա ընկերոջս:

Այս նախադասությունների մեջ մտնելիս անկատար դերբայը հանում եմ և տեսա ստորոգյալների լրացումն է:

§ 75. ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ

Ապառնի դերբայը ցույց է տալիս կասարեւիք գործողութեան կամ յեղելութեան գաղափար. որինակ՝

լսելու, սովորելու, գնալու, տեսնելու և այլն:

Ապառնի դերբայն ունի ելու, ալու վերջավորութիւնները, վորոնցով նա նմանվում է անորոշ դերբայի սեռական հոլովին. որինակ՝

ուղ. գրել, սեռ. գրելու, ապառնի դերբայ՝ գրելու.

ուղ. կարդալ, սեռ. կարդալու. ապառնի դերբայ՝ կարդալու:

Ապառնի դերբայը նախադասութեան մեջ գործ էածվում վորպէս ստորոգյալ կազմող բառ (ստանում է ոժանդակ բայ). որինակ՝

Դալու յն Համաշխարհային Հոկտեմբերը.

§ 76. ՎԱՂԱԿԱՍԱՐ ԴԵՐԲԱՅ

Վաղակասար դերբայը ցույց է տալիս մի այնպիսի գործողութեան կամ յեղելութեան գաղափար, վոր ներկայի համեմատութեամբ կասարվել վերջացել է. որինակ՝

գրել, կարդացել, լսել, գնացել և այլն:

Առաջին խոնարհման կանոնովոր բայերի վաղակասար դերբայը նման է անորոշին. որինակ՝

Վաղակասար դերբայ Անորոշ դերբայ

գրել գրել
խոսել խոսել

Յերկրորդ խոնարհման բայերը տարբեր են. որինակ՝

Վաղակասար դերբայ Անորոշ դերբայ

գնացել գնալ
կարդացել կարդալ
աղացել աղալ

Վաղակասար դերբայը նախադասութեան մեջ առանձին է անկախ չի գործածվում, ոժանդակ բայի հետ (եմ, ես և այլն) միայն կազմում է ստորոգյալ. որինակ՝

Յես կարգացել եմ «Անուշ» պոեմը: Ունիլը սովորել է իր դասերը:

Վաղակասար դերբայի վերջավորութիւնն է ել կամ ացել:

§ 77. ՀԱՐԱԿԱՍԱՐ ԴԵՐԲԱՅ

Հարակասար դերբայը ցույց է տալիս մի այնպիսի գործողութեան կամ յեղելութեան գաղափար, վոր ներկայի համեմատութեամբ կասարվել վերջացել է, սալով մնայուն հետեւանք. որինակ՝

լսած, քնած, կարդացած, գնացած, զարգացած և այլն:

Հարակասար դերբայը նախադասութեան մեջ գործ էածվում վորպէս ստորոգյալ կազմող բառ (ոժանդակ բայի հետ միասին). որինակ՝

Նսած եմ մի որ ու միտք եմ անում...

(Հովհ. Թումանյան)

Հարակասար դերբայը նախադասութեան մեջ գործ էածվում նաև վորպէս յենթակա և վորպէս լրացում. որինակ՝

Ասածդ (յենթակա) չանցավ:

Կարդացած (լրացում) գիրքդ դեռ պետք կգա:

Հարակասար դերբայի վերջավորութիւնն է ած կամ ացած:

§ 78. ՅԵՆԹԱԿԱՅԱՆ ԴԵՐԲԱՅ

Յենթակայական դերբայը ցույց է տալիս գործողութեան կասարողը, յեղելութեան առարկան. որինակ՝

գրող, կարդացող, ծաղկող, խոսող, գնացող, տեսնող և այլն:

Յենթակայական դերբայը նախադասութեան մեջ գործ էածվում վորպէս յենթակա, վորպէս լրացում և վորպէս ստորոգյալ կազմող բառ (եմ, ես, ե... բայի ոգնութեամբ). որինակ՝

Կարդացողը (յենթակա) գիտուն կլինի:

Կարդացող (լրացում) աշակերտը շատ բան կիմանա:

Նա լավ կարդացող է (ստորոգյալ):

Յենթակայական դերբայի վերջավորութիւնն է ող կամ ացող:

§ 79. ԸՂՁԱԿԱՆ ԴԵՐԲԱՅ

Ըղձական դերբայը ցույց է տալիս մի այնպիսի գործողութեան կամ յեղելութեան գաղափար, վորի կասարումը ժխտելու յե. որինակ՝

Այս դերբայը կոչվում է նաև ժխտական դերբայ.
(չեմ) գրի, (չեմ) գնա, (չեմ) խոսի, (չեա) տեսնի, (չեն) գա և այլն:

Այս դերբայը չպետք է շփոթել նա գրի, նա գնա և այլ ձևերի հետ, վորոնք դերբայ չեն:

Ըղծական դերբայը նախադասութեան մեջ առանձին և անկախ չի գործածվում. նա ոժանդակ բայի ժխտական ձևի հետ (չեմ, չեա և այլն) կազմում է ստորոգյալ որինակ՝

Տես, կխոսովեմ,
Ձեմ սիրի քեզ ել,
Ձեմ ուզի քեզ ել,
Լաց կլինեմ յես:

(Հովհ. Թումանյան. «Անուշ»)

Ըղծական դերբայն ունենում է ի կամ ա վերջավորութունը:

§ 80. ՅԵՂԱՆԱԿԱՅԻՆ ՁԵՎԵՐ

Յեղանակային ձեվեր կոչվում են բայի փոփոխական ձեվերը, վորոնցով արտահայտվում է յեմբակայի գործողությունը յեղանակով, ժամանակով, քվով ու գեմբով:

Բայի յեղանակային ձեվը միշտ լինում է ստորոգյալ:

Յեղանակները իրենք են. սահմանական, հրամայական, զղծական, պայմանական յեվ հարկադրական:

§ 81. Դ Ե Մ Ք

Բայի յեղանակային ձևն ունենում է յերեմ գեմբ՝ I, II և III.

1. Առաջի գեմբը ցույց է տալիս խոսողի գործողությունը կամ յեղելությունը. որինակ՝

գրեցի (չեա), կարդացի (չեա), քնել եմ (չեա) և այլն:

2. Յերկուրդ գեմբը ցույց է տալիս խոսակցի գործողությունը կամ յեղելությունը. որինակ՝

գրեցիր (դու), կարդացիր (դու), քնել ես (դու) և այլն:

3. Յերրորդ գեմբը ցույց է տալիս վոչ խոսողի և վոչ ել խոսակցի, այլ մի այլ առարկայի գործողությունը կամ յեղելությունը, վորի մասին խոսվում է. որինակ՝

գրեց (նա), կարդաց (նա), քնել ե (նա) և այլն:

§ 82. Թ Ի Վ

Դեմքի հետ միասին բայի յեղանակային ձևը ցույց է տալիս նաև թիվ, այսինքն թե՛ գործող կամ լինող անձը մեկ է, թե՛ մեկից ավելի. որինակ՝

գրեց, գրի, գրում ե:

Այս ձևերից հայտնի չե գառնում, վոր գրողը մի հոգի չե, մինչդեռ՝

գրեցին, գրեն, գրում են ձևերից յերևում է, վոր գրելու գործողությունն կատարողները մեկից ավելի չեն:

Բայն ունի յերկու թիվ՝ յեզակի և հոգնակի:

Յեթե բայը ցույց է տալիս, վոր գործող կամ լինող անձը յեղակի չե, բայց թիվը յեզակի չե, իսկ յեթե հոգնակի չե, բայի թիվը հոգնակի չե:

§ 83. ԺԱՄԱՆԱԿ

Բայի ժամանակը ցույց է տալիս գործողություն կամ յեղելության կատարվելու ժամանակը:

Բայի ժամանակները յերեք են՝ ճեկա, անցյալ և ապագի:

1. Ճեկա ժամանակը ցույց է տալիս, թե գործողությունը կամ յեղելությունը սկսվել է կամ տեղի չե ունենում խոսելու վայրկյանին և դեռ շարունակվում է. որինակ՝

գրում եմ. կարդում եմ քո գիրքը:

Անցյալ ժամանակը ցույց է տալիս, թե գործողությունը կամ յեղելությունը տեղի չե ունեցել խոսելու վայրկյանից առաջ. որինակ՝ գրում եյի. գրեցի. կարդացել եյի քո գիրքը:

3. Ապագի ժամանակը ցույց է տալիս կատարվելիք գործողությունը կամ յեղելությունը, այսինքն թե մի բան արվելու կամ մի բան լինելու չե վորոշ ժամանակից հետո. որինակ՝ գրելու չեմ, կարդալու չեմ:

Ճեկա ժամանակը կարող է լինել միայն մի տեսակ, քանի վոր խոսելու վայրկյանը մի չե, համարյա անբաժանելի: Բայց անցյալը և ապագին կարող են լինել բազմաթիվ: Այսորով համեմատությունը յերեկն անցյալ է, իսկ նախանցյալ որը՝ ավելի վաղ անցյալ է, 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ որերն ել ավելի վաղ անցյալ են, քան նախանցյալ որը: Նույնը և ապառնին. վաղը այսօրվա համեմատությունը ապառնի չե, այսօրը յերեկվա հա-

մեծատու թյամբ նույնպես ապառնի յե, յերեկը նախանցյալ որ-
վա համեմատությամբ նույնպես ապառնի յե: Այդ իսկ պատ-
ճառով անցյալ և ապառնի ժամանակները մի քանի տեսակ են
ընդհանուր:

§ 84. ՀԱՍՏԱՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Բայի հաստատական կամ դրական բնույթի խոնարհումն
արտահայտում է յեղելությունը և գործողությունը դրական
իմաստով: Խոնարհումը կատարվում է կամ պարզ ձևով. որինակ՝
գրեցի, գրիր, գրեմ կամ գերբայով և եմ բայով. որինակ,
գրում եմ:

§ 85. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Սահմանական յեղանակին են պատկանում բայի այն
բոլոր ձևերը, վորոնք ցույց են տալիս սուղ կատարվող, կա-
տարվելիք կամ կատարված գործողություն և յեղելություն. որին-
չակ՝

«Քեկամ վիթխարի ծերունի մի մարդ,

Կանգնեց վրդովված տղերանց միջին»... (Հ. Թ.):

«Անլուելի վեժուում է պոտոր ջուրը Դերեքը»... (Հ. Թ.):

2. Սահմանական յեղանակն ունի ինը ժառանակ՝ ներկա
անցյալ անկատար, ապառնի, անցյալ ապառնի վաղակատար,
անցյալ վաղակատար, հարակատար, անցյալ հա- կատար յեզ աճ.
ցյալ կատարյալ:

Սահմանական յեղանակի ժամանակների մեծ մասի կադ-
մության մեջ մասնակցում է ոժանդակ բայը:

Ոժանդակ բայ է կոչվում «եմ» բայը, յերբ նախադասու-
թյան մեջ միանալով գերբայներին, կազմում է սուբյեկտ-
որինակ՝

Աշակերտը սովորում է (ստորոգյալ) դասը: (Ոժանդակ
բայը անկատար գերբայի հետ):

Պետիկը գնացել է (ստորոգյալ): (Ոժանդակ բայը վաղա-
կատար գերբայի հետ):

Իմ բոլոր գնահատականները նշանակված են (ստորոգյալ):
(Ոժանդակ բայը հարակատար գերբայի հետ):

ՈՃԱՆԴԱԿ ԲԱՅԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Ներկա		Անցյալ	
Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
եմ	ենք	եյի	եյինք
ես	եք	եյիր	եյիրք
ե	են	եր	եյին

Սահմանական յեղանակի ներկա, անցյալ անկատար,
անցյալ ապառնի, վաղակատար, անցյալ վաղակատար, հարակա-
տար, անցյալ հարակատար ժամանակները կազմվում են խոնարհվող
բայի համապատասխան գերբայի և ոժանդակ բայի ներկա ու
անցյալ ժամանակների բաղադրությամբ և կոչվում են բաղադր-
յալ ժամանակներ. որինակ՝

Գերբայ	Ոժանդակ բայ	Սահմանական յեղանակի ժամանակը
--------	-------------	---------------------------------

անկատար՝ գրում	ներկա՝ եմ	ներկա՝ գրում եմ
անկատար՝ գրում	անցյալ՝ եյի	անկատար անցյալ՝ գրում եյի
ապառնի՝ գրելու	ներկա՝ եմ	ապառնի՝ գրելու եմ
ապառնի՝ գրելու	անցյալ՝ եյի	անցյալ՝ ապառնի՝ գրելու եյի
վաղակատար՝ գրել	ներկա՝ եմ	վաղակատար՝ գրել եմ
վաղակատար՝ գրել	անցյալ՝ եյի	անցյալ վաղակատար՝ գրել եյի
հարակատար՝ գրած	ներկա՝ եմ	հարակատար՝ գրած եմ
հարակատար՝ գրած	անցյալ՝ եյի	անցյալ հարակատար՝ գրած եյի

Յերբ նախորդ բառը վերջավորվում է ձայնավորով, ոժան-
դակ բայի միավանկ ձևերն ստանում են յ (գալու յե):

§ 86. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻ ԲԱՆԱԿԱՆԱՆՈՒՄԸ

Սահմանական յեղանակի ներկա ցույց է տալիս, վոր
յեներական գործողությունը կամ յեղելությունը սկսվել է յեզ
կատարման ընթացքի մեջ ե:

Ներկա ժամանակը կազմվում է անկատար գերբայով (գրում,
կարդում) և ոժանդակ բայի ներկայով (եմ, ես, ե...): որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
գրում եմ	գրում ենք	կարդում եմ	կարդում ենք
գրում ես	գրում եք	կարդում ես	կարդում եք
գրում ե	գրում են	կարդում ե	կարդում են

Անցյալ անկասարք ցույց է տալիս յենթակայի անցյալում քննարկի մեջ գտնվող գործողությունը կամ յեղեղությունը. որին նաև՝

Անցյալ անկասարքը կազմվում է անկասարքերից (գրում, կարդում) և ոժանգակ բայի անցյալով (եյի, եյիր, եր...) որին նաև՝

Ֆեզակի	Հոգնակի	Ֆեզակի	Հոգնակի
գրում եյի	գրում եյինք	կարդում եյի	կարդում եյինք
գրում եյիր	գրում եյիք	կարդում եյիր	կարդում եյիք
գրում եր	գրում եյին	կարդում եր	կարդում եյին

Ապառնին ցույց է տալիս յենթակայի մի գործողությունը կամ յեղեղությունը, վոր կատարվելու յն խոսելու վայրկյանից հետո. որին նաև՝

Բոլշեվիկ և Շիր-կանալը... այն վայրերը լերկու բարբառ, Վորոնք իրենց ծնված որից այրի եյին, մերկ անապատ, Այս որից յետ հագնելու յեն սիրակարոտ հարսների պես... (Հակ. Հակոբյան)

Ապառնին կազմվում է ապառնի դերբայով (գրելու, կարդալու) և ոժանգակ բայի ներկայով (եմ, ես, ե...) որին նաև՝

Ֆեզակի	Հոգնակի	Ֆեզակի	Հոգնակի
գրելու յեմ	գրելու յենք	կարդալու յեմ	կարդալու յենք
գրելու յես	գրելու յեք	կարդալու յես	կարդալու յեք
գրելու յի	գրելու յին	կարդալու յի	կարդալու յին

Անցյալ ապառնին ցույց է տալիս յենթակայի մի գործողությունը կամ յեղեղությունը, վոր մի անցյալի համեմատությամբ հետո յեր կատարվելու:

Անցյալ ամսվա սկզբին մենք գնալու եյինք ճամբար, յերբ մի գեպը մեզ մի քիչ ուշացրեց:

Անցյալ ապառնին կազմվում է ապառնի դերբայով (գրելու, կարդալու) և ոժանգակ բայի անցյալով (եյի, եյիր, եր) որին նաև՝

Ֆեզակի Հոգնակի Ֆեզակի Հոգնակի

գրելու եյի	գրելու եյինք	կարդալու եյի	կարդալու եյինք
գրելու եյիր	գրելու եյիք	կարդալու եյիր	կարդալու եյիք
գրելու յեր	գրելու եյին	կարդալու յեր	կարդալու եյին

Վաղակատար ժամանակի ցույց է տալիս յենթակայի մի գործողությունը կամ յեղեղությունը, վոր ներկայի համեմատությամբ անցել վերջացել է. որին նաև՝

Շատ է լացել համը լացով Շիրակը իր դարդի մասին, Իսկ այսորից նա լի թորով թող ամենից բարձր խոսի: Շատ է սանջվել ու սոկացել անհարազատ մարդոց ձեռքին, Իսկ այսորից թող նվաճի ու տիրանա իրնոր կյանքին: Մեծ ու մեծ է Շիրկանալը՝ կամարածել, գեղեցկաթով, Փաքաթվել է, վոնց է գրկել Շիրահարթը յերկու թաթով. (Հակոբ Հակոբյան. «Բոլշեվիկ և Շիրկանալը»)

Վաղակատար ժամանակի կազմվում է վաղակատար դերբայով (գրել, կարդացել) և ոժանգակ բայի ներկայով (եմ, ես, ե...) որին նաև՝

Ֆեզակի	Հոգնակի	Ֆեզակի	Հոգնակի
գրել եմ	գրել ենք	կարդացել եմ	կարդացել ենք
գրել ես	գրել եք	կարդացել ես	կարդացել եք
գրել ե	գրել են	կարդացել ե	կարդացել են

Անցյալ վաղակատար ցույց է տալիս յենթակայի մի գործողությունը կամ յեղեղությունը, վոր անցել վերջացել է անցյալի մի ժամանակակետի համեմատությամբ:

Վաղակատար անցյալի կազմվում է վաղակատար դերբայով (գրել, կարդացել) և ոժանգակ բայի անցյալով. որին նաև՝

Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
գրել էյի	գրել էյինք	կարդացել էյի	կարդացել էյինք
գրել էյիր	գրել էյիք	կարդացել էյիր	կարդացել էյիք
գրել եր	գրել էյին	կարդացել եր	կարդացել էյին

Հարակատար ժամանակը ցույց է տալիս յեզակայի մի գործողություն կամ յեղեղություն, վոր ներկայի համեմատությամբ կատարված վերջացած է, վորի հետևանքը հարատևում է մինչև խոսողի ներկան. որիննակ՝

Յեա կանգնած եմ վայրի ժայռի կտտարին...

(Վ. Տերյան).

Նստած եմ մենակ ու միտք եմ անում...

(Հ. Թ.)

Հարակատար ժամանակը կազմվում է հարակատար դերբայով (գրած, կարդացած) և ոժանդակ բայի ներկայով (եմ, ես, ե...), որիննակ՝

Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
գրած եմ	գրած ենք	կարդացած եմ	կարդացած ենք
գրած ես	գրած եք	կարդացած ես	կարդացած եք
գրած ե	գրած են	կարդացած ե	կարդացած են

Անցյալ հարակատար ցույց է տալիս յեզակայի մի գործողություն կամ յեղեղություն, վոր մի անցյալի համեմատությամբ կատարված վերջացած է, բայց վորի հետևանքը հարատևել է մինչև այդ անցյալը:

Հարակատար անցյալը կազմվում է հարակատար դերբայով (գրած, կարդացած) և ոժանդակ բայի անցյալով (եյի, եյիր, ե...), որիննակ՝

Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
գրած էյի	գրած էյինք	կարդացած էյի	կարդացած էյինք
գրած էյիր	գրած էյիք	կարդացած էյիր	կարդացած էյիք
գրած եր	գրած էյին	կարդացած եր	կարդացած էյին

§ 87. ՄԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻ ՊԱՐԶ ԺԱՄԱՆԱԿ

Անցյալ կատարյալ

Անցյալ կատարյալը ցույց է տալիս յեզակայի մի գործողություն կամ յեղեղություն, վոր կատարվել վերջացել է անցյալում, առանց համեմատվելու վորեմբ ժամանակակետի հետ. որիննակ՝

Դիժ մոծակի պարի ժամին,

Չարկեց հանկարծ աշնան քամին...

(Հ. Թ.)

Անցյալ կատարյալ ժամանակը սահմանափակ յեղանակի միակ պարզ ժամանակն է, վոր կազմում ենք բայարմատով, ավելացնելով նրան եցի, եցիր, եց, եցինք, եցիք, եցինք վերջավորությունները առաջին խոնարհման բայերի համար և ացի, ացիր, աց, ացինք, ացիք, ացինք վերջավորությունները՝ յերկրորդ խոնարհման բայերի համար. որիննակ՝

Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
գր—եցի	գր—եցինք	կարդ—ացի	կարդ—ացինք
գր—եցիր	գր—եցիք	կարդ—ացիր	կարդ—ացիք
գր—եց	գր—եցին	կարդ—աց	կարդ—ացին

§ 88. ՀՐԱՄԱՅԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Հրամայական յեղանակն արտահայտում է գործելու կամ լինելու հրաման, բեղադրանք. որիննակ՝

Դուրս յեկե՛ք կրկին շիրմից, խավարից,
Դուրս յեկե՛ք տեսնեմ, շոշափե՛մ, լսեմ,
Կյանքով ճեճեցե՛ք, ապրեցե՛ք նորից,
Լցրե՛ք պոետի հանույքը վսեմ...

(Հովհ. Թումանյան. «Անուշ»)

Հրամայական յեղանակն ունի միայն մի յերկրորդ դեմք, բայց յերկու թիվ՝ յեղակի և հոգնակի:

Առաջին խոնարհման կանոնավոր բայերն ունեն յեղա-

Վի թվում՝ Իր վերջավորութուն, իսկ հոգնակի թվում՝ եցեք.
որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
գրի՛ր	գրեցե՛ք
խոսի՛ր	խոսեցե՛ք
լսի՛ր	լսեցե՛ք

Յերկրորդ խոնարհման կանոնավոր բայերն ունենում են յեզակի թվում՝ ա, հոգնակի թվում՝ ացեք վերջավորութուն.
որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
կարդա՛	կարդացե՛ք
գնա՛	գնացե՛ք
մնա՛	մնացե՛ք

Հրամայական յեզականի բայերի վերջին վանկի վրա սովորաբար դրվում է շեշտ ('):

§ 89. ԸՂԶԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ըղծական յեղանակին են պատկանում բայի յեղանակային այն ձևերը, վորոնք արտահայտում են մի բան անելու կամ չիմեելու ցանկություն, իդն, հենչանք. որինակ՝

Յեվ ինձ ծագա արշալույսին
Գարնան մատաղ արեգակ,
Յեվ գիշերով իմ ճակատին
Խաղա գողտրիկ վառ լուսնակ:

(Հովհ. Հովհաննիսյան)

Ըղծական յեղանակն ունի յերկու պարզ ժամանակ՝ ապառ-
նի և անցյալ ապառնի:

1. Ըղծական ապառնին ցույց է տալիս յեմբականի ցան-
կալի, ըղծալի մի գործողություն կամ յեղեկություն, վոր կա-
տարելի կարող է լինել խոսելու վայրկյանից անմիջապես հե-
տ. որինակ՝

«Նանի, թո՛ղ գնամ, բաղեմ ու հյուսեմ:
են սարի լանջին «ջան գյուղում» ասեմ»:

(Հովհ. Թումանյան)

Ըղծական ապառնին կազմվում է անորոշ դերբայից, վորի
մեջ և վերջավորութունը փոխարինվում է մ, ս, —եք, ք, ց վեր-
ջավորութուններով. որինակ՝

ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Յեզակի	Հոգնակի
գրեմ	գրեցե՛ք
գրես	գրեք
գրի	գրեց

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Յեզակի	Հոգնակի
կարդամ	կարդացե՛ք
կարդաս	կարդաք
կարդա	կարդաց

Առաջին խոնարհման բայերը ըղծական ապառնի ժամա-
նակի յերկրորդ դեմքում ունենում են և վերջավորութուն, բայց
յերբեմն նաև է վերջավորութուն. որինակ՝

գրե, հնչե:

Վտակն անուշ խոխոջե:

(Հովհ. Հովհաննիսյան)

Ըղծական ապառնիի տարբեր ձևեր յերբեմն գործ են ած-
վում իրրե հրամայական. որինակ՝

գրե՛նք, խոսե՛նք, կարդա՛նք և այլն:
Գնա՛նք մենք այնտեղ...

2. Ըղծական անցյալ ապառնին ցույց է տալիս յեմբականի
մի գործողություն կամ յեղեկություն, վորի կատարումը ան-
ցյալում ցանկալի չէր, բայց հեղի ունեցած չէ. որինակ՝

Լիցեյի չորան՝ սարերում հեռու,
Գայի, անցնեիր վրանիս մոտով...

(Վ. Տերյան)

Ըղծական անցյալ ապառնին կազմվում է անորոշ դերբայից,

վորի մեջ լ-ն վտխարինվում է յի, յիւ, ո, յից, յիւ, յից վեր-
ջավորութիւններով. որինակ՝ (անողոշ գերբայ՝ գրել, կարդալ)»

ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Յեզակի	Հոգնակի
գրեյի	գրեյից
գրեյիւ	գրեյիւ
գրեւ	գրեյից

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Յեզակի	Հոգնակի
կարդայի	կարդայից
կարդայիւ	կարդայիւ
կարդաւ	կարդայից

§ 90. ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՄ ՅԵՆԹԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Պայմանական յեղանակին պատկանող բայանկերը ցույց են
սալիս յեքրակայի մի այնպիսի գործողութիւն կամ յեղելու-
թիւն, վորի կատարումը յեքրակական է. որինակ՝

Յեւ դու կմանես այն գործարանի
կամարների տակ,
Վորտեղ յեռում ե թափով աշխատանք,
Եսեանես այնտեղ արհեստանոցի
Հարազատ զավակ կաղնի բանվորին...
(Հակ. Հակոբյան)

Պայմանական յեղանակը կազմվում է ըզնական յեղանա-
կի ձևերից, վորոնց սկզբից ավելացվում է կ մասնիկը. որինակ՝

Ըզնական	Պայմանական
գնամ	կգնամ
գնայի	կգնայի

Ե մասնիկը կոչվում է պայմանական յեղանակի, և գր-
վում է բայարմատի հետ մի քան միասին:

Պայմանական յեղանակն ունի յերկու ժամանակ՝ ապառնի
և անցյալ ապառնի:

Պայմանական եւս յեքրակական ապառնին ցույց է սալիս
յեքրակայի մի այնպիսի գործողութիւն կամ յեղելութիւն, վո-
րի կատարումը յեքրակական է ասելուց հետո վորոք պայմա-
նով կամ առանց գրան որինակ՝

Յեթի խոստանաւ ինձ գիրք տալ, այսոր կգամ քեզ մոտ:
Եգամ բայանկը ցույց է տալիս, վոր յենթակայի գործողութիւն-
նը կկատարվի ասելուց հետո և վորոշ պայմանով:

Պայմանական ապառնին կազմվում է ըզնական ապառնիից,
վորի վրա ավելանում է կ պայմանական յեղանակիչը. որինակ՝

ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Յեզակի	Հոգնակի
Ըզնական	Պայմանական
գրեմ	կգրեմ
գրես	կգրես
գրի	կգրի
Ըզնական	Պայմանական
գրենք	կգրենք
գրեք	կգրեք
գրեն	կգրեն

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Յեզակի	Հոգնակի
Ըզնական	Պայմանական
կարդամ	կկարդամ
կարդաս	կկարդաս
կարդա	կկարդա
Ըզնական	Պայմանական
կարդանք	կկարդանք
կարդաք	կկարդաք
կարդան	կկարդան

Պայմանական կամ յեքրակական անցյալ ապառնին ցույց
է սալիս յեքրակայի մի այնպիսի գործողութիւն կամ յեղելու-
թիւն, վորը յի կատարվել, բայց կկատարվել, յիք ետեւն. նախոր-
դեր մեկ ուրիշ գործողութիւն կամ յեղելութիւն. որինակ՝

Ու կտանջվեւ նա ե՛լ նորից, թի չծնվեւ հաղթ պատանի...

Պայմանական անցյալը կազմվում է ըզնական անցյալից,
վորի վրա ավելանում է կ պայմանական յեղանակիչը. որինակ՝

ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Յեզակի	Հոգնակի
Ըզնական	Պայմանական
գրեյի	կգրեյի
գրեյիւ	կգրեյիւ
գրեւ	կգրեւ
Ըզնական	Պայմանական
գրեյինք	կգրեյինք
գրեյիք	կգրեյիք
գրեյին	կգրեյին

Յեզակի		Հոգնակի	
Ըղծական	Պայմանական	Ըղծական	Պայմանական
կարգայի	կկարդայի	կարդայինք	կկարդայինք
կարդայիր	կկարդայիր	կարդայիր	կկարդայիր
կարդար	կկարդար	կարդային	կկարդային

§ 91. ՀԱՐԿԱՆԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Հարկադրական յեղանակին պատկանող բայանեմքը ցույց են տալիս յենթակայի մի այնպիսի գործողություն կամ յեղելություն, վոր կատարվելու յե անհրաժեշտաբար կամ անպայման:

Հարկադրական յեղանակը կազմվում է ըղծական յեղանակի ձևերից, վորոնց առաջ զբվում է պիտի բառը. որինակ՝

Ըղծական	Հարկադրական
գրեմ	պիտի գրեմ (հասե պետք է գրեմ)
կարդամ	պիտի կարդամ
գրեյի	պիտի գրեյի
կարդայի	պիտի կարդայի

Պիտի բառը կոչվում է հարկադրական յեղանակիչ: Հարկադրական յեղանակին ունի յերկու ժամանակ՝ ապառնի և անցյալ ապառնի:

Հարկադրական ապառնին ցույց են տալիս յենթակայի մի այնպիսի գործողություն կամ յեղելություն, վոր կատարվելու յե խոսելու վայրկյանից ետև անհրաժեշտաբար կամ անպայման. որինակ՝

Հարկադրական ապառնին կազմվում է ըղծական ապառնիի ձևերից, վորի առաջ զբվում է պիտի հարկադրական յեղանակիչը. որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
պիտի գրեմ	պիտի գրենք
պիտի գրես	պիտի գրեք
պիտի գրի	պիտի գրեն

Յեզակի	Հոգնակի
պիտի կարդամ	պիտի կարդանք
պիտի կարդաս	պիտի կարդաք
պիտի կարդա	պիտի կարդան

2. Հարկադրական անցյալ ցույց են տալիս յենթակայի մի այնպիսի գործողություն կամ յեղելություն, վորը անհրաժեշտաբար կամ անպայման պիտի կատարվեր անցյալում:

Հարկադրական անցյալը կազմվում է ըղծական անցյալի ձևերից, վորոնց առաջ զբվում է պիտի հարկադրական յեղանակիչը. որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
պիտի գրեյի	պիտի գրեյինք
պիտի գրեյիր	պիտի գրեյիրք
պիտի գրեր	պիտի գրեյին

Յեզակի	Հոգնակի
պիտի կարդայի	պիտի կարդայինք
պիտի կարդայիր	պիտի կարդայիրք
պիտի կարդար	պիտի կարդային

II. Սահմանական լեզուանկ

8283

Թիվ	Դեմք	Հ ա Ր Ա Կ Մ Տ Ա Ր	
Յեզակի	I	զրած հմ	կարդացած հմ
	II	զրած հս	կարդացած հս
	III	զրած հ	կարդացած հ
Հոգնակի	I	զրած հնք	կարդացած հնք
	II	զրած հք	կարդացած հք
	III	զրած հն	կարդացած հն
Ա ն գ յ ա լ հ ա Ր Ա Կ Մ Տ Ա Ր			
Յեզակի	I	զրած հյի	կարդացած հյի
	II	զրած հյիւր	կարդացած հյիւր
	III	զրած հր	կարդացած հր
Հոգնակի	I	զրած հյինք	կարդացած հյինք
	II	զրած հյիք	կարդացած հյիք
	III	զրած հյին	կարդացած հյին
Ա ն գ յ ա լ կ ա Տ Ա Ր յ ա լ			
Յեզակի	I	զրեցի	կարդացի
	II	զրեցիւր	կարդացիւր
	III	զրեց	կարդաց
Հոգնակի	I	զրեցինք	կարդացինք
	II	զրեցիք	կարդացիք
	III	զրեցին	կարդացին

2. Համայնական յեղանակ

Թիվ	Դեմք	Առաջին խոնարհում	Յերկրորդ խոնարհում
Յե-զակի	II	զրիւր	կարդա
Հոգնակի	II	զրեցեք	կարդացեք

3. Ըղծական յեղանակ

Թիվ	Դեմք	Ա պ ա ո ն ի	
Յեզակի	I	զրեմ	կարդամ
	II	զրես	կարդաս
	III	զրի	կարդա
Հոգնակի	I	զրենք	կարդանք
	II	զրեք	կարդաք
	III	զրեն	կարդան
Ա ն գ յ ա լ ա պ ա ո ն ի			
Յեզակի	I	զրեյի	կարդայի
	II	զրեյիւր	կարդայիւր
	III	զրիւր	կարդար
Հոգնակի	I	զրեյինք	կարդայինք
	II	զրեյիք	կարդայիք
	III	զրիւրն	կարդային

4. Պայմանական յեղանակ

Թիվ	Դեմք	Ապանցի	
Ֆեզակի	I	կզրեմ	կկարդամ
	II	կզրես	կկարդաս
	III	կզրի	կկարդա
Հոգնակի	I	կզրենք	կկարդանք
	II	կզրեք	կկարդաք
	III	կզրեն	կկարդան

Անցյալ ապանցի

Ֆեզակի	I	կզրեյի	կկարդայի
	II	կզրեյիր	կկարդայիր
	III	կզրեր	կկարդար
Հոգնակի	I	կզրեյինք	կկարդայինք
	II	կզրեյիք	կկարդայիք
	III	կզրեյին	կկարդային

5. Հարկադրական յեղանակ

Թիվ	Դեմք	Ապանցի	
Ֆեզակի	I	պիտի գրեմ	պիտի կարդամ
	II	պիտի գրես	պիտի կարդաս
	III	պիտի գրի	պիտի կարդա
Հոգնակի	I	պիտի գրենք	պիտի կարդանք
	II	պիտի գրեք	պիտի կարդաք
	III	պիտի գրեն	պիտի կարդան

Թիվ	Դեմք	Անցյալ ապանցի	
Ֆեզակի	I	պիտի գրեյի	պիտի կարդայի
	II	պիտի գրեյիր	պիտի կարդայիր
	III	պիտի գրեր	պիտի կարդար
Հոգնակի	I	պիտի գրեյինք	պիտի կարդայինք
	II	պիտի գրեյիք	պիտի կարդայիք
	III	պիտի գրեյին	պիտի կարդային

§ 93. ԺԽՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

1. Սահմանական յեղանակ

ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ		ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ	
Թիվ	Դեմք	Ներկա	
Ֆեզակի	I	չեմ գրում	չեմ կարդում
	II	չես գրում	չես կարդում
	III	չի գրում	չի կարդում
Հոգնակի	I	չենք գրում	չենք կարդում
	II	չեք գրում	չեք կարդում
	III	չեն գրում	չեն կարդում

Անցյալ անկատար

Ֆեզակի	I	չեյի գրում	չեյի կարդում
	II	չեյիր գրում	չեյիր կարդում
	III	չեր գրում	չեր կարդում
Հոգնակի	I	չեյինք գրում	չեյինք կարդում
	II	չեյիք գրում	չեյիք կարդում
	III	չեյին գրում	չեյին կարդում

Թիվ	Դեմք	Ապանելի	
Փնդակ	I	չեմ գրելու	չեմ կարգաւոր
	II	չեա գրելու	չեա կարգաւոր
	III	չի գրելու	չի կարգաւոր
Հոգնակ	I	չենք գրելու	չենք կարգաւոր
	II	չեք գրելու	չեք կարգաւոր
	III	չեն գրելու	չեն կարգաւոր
Անցյալ ապանելի			
Փնդակ	I	չեյի գրելու	չեյի կարգաւոր
	II	չեյիր գրելու	չեյիր կարգաւոր
	III	չեր գրելու	չեր կարգաւոր
Հոգնակ	I	չեյինք գրելու	չեյինք կարգաւոր
	II	չեյիք գրելու	չեյիք կարգաւոր
	III	չեյին գրելու	չեյին կարգաւոր
Վաղակասար			
Փնդակ	I	չեմ գրել	չեմ կարգացել
	II	չեա գրել	չեա կարգացել
	III	չի գրել	չի կարգացել
Հոգնակ	I	չենք գրել	չենք կարգացել
	II	չեք գրել	չեք կարգացել
	III	չեն գրել	չեն կարգացել

Թիվ	Դեմք	Անցյալ վաղակասար	
Փնդակ	I	չեյի գրել	չեյի կարգացել
	II	չեյիր գրել	չեյիր կարգացել
	III	չեր գրել	չեր կարգացել
Հոգնակ	I	չեյինք գրել	չեյինք կարգացել
	II	չեյիք գրել	չեյիք կարգացել
	III	չեյին գրել	չեյին կարգացել
Հարակասար			
Փնդակ	I	չեմ գրած	չեմ կարգացած
	II	չեա գրած	չեա կարգացած
	III	չի գրած	չի կարգացած
Հոգնակ	I	չենք գրած	չենք կարգացած
	II	չեք գրած	չեք կարգացած
	III	չեն գրած	չեն կարգացած
Անցյալ հարակասար			
Փնդակ	I	չեյի գրած	չեյի կարգացած
	II	չեյիր գրած	չեյիր կարգացած
	III	չեր գրած	չեր կարգացած
Հոգնակ	I	չեյինք գրած	չեյինք կարգացած
	II	չեյիք գրած	չեյիք կարգացած
	III	չեյին գրած	չեյին կարգացած

Թիվ	Դեմք	Ա. Գ. Յ. Վ. Կ. Ս. Մ. Յ. Վ.	
Վերին	I	Հ. Գ. Ե. Կ.	Հ. Կ. Գ. Ե.
	II	Հ. Գ. Ե. Կ.	Հ. Կ. Գ. Ե.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
Հոգնակ	I	Հ. Գ. Ե. Կ. Ն.	Հ. Կ. Գ. Ե. Ն.
	II	Հ. Գ. Ե. Կ.	Հ. Կ. Գ. Ե.
	III	Հ. Գ. Ե. Կ.	Հ. Կ. Գ. Ե.

2. Համապատասխան լեզուական

Թիվ	Դեմք	Առաջին խոնարհում	Յերկրորդ խոնարհում
Վերին	II	Մի՛ գրի	Մի՛ կարգա
	III	Մի՛ գրեք (Նաև՝ մի՛ գրեցիք)	Մի՛ կարգաք (Նաև՝ մի՛ կարգացեք)

3. Ընդհանուր լեզուական

Թիվ	Դեմք	Ա. Գ. Յ. Վ. Կ. Ս. Մ. Յ. Վ.	
Վերին	I	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
Հոգնակ	I	Հ. Գ. Ե. Ն.	Հ. Կ. Գ. Ն.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.

Թիվ	Դեմք	Ա. Գ. Յ. Վ. Կ. Ս. Մ. Յ. Վ.	
Վերին	I	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
Հոգնակ	I	Հ. Գ. Ե. Ն.	Հ. Կ. Գ. Ն.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.

4. Պայմանական լեզուական

Թիվ	Դեմք	Ա. Գ. Յ. Վ. Կ. Ս. Մ. Յ. Վ.	
Վերին	I	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
Հոգնակ	I	Հ. Գ. Ե. Ն.	Հ. Կ. Գ. Ն.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.

Ա. Գ. Յ. Վ. Կ. Ս. Մ. Յ. Վ.

Վերին	I	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
Հոգնակ	I	Հ. Գ. Ե. Ն.	Հ. Կ. Գ. Ն.
	II	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.
	III	Հ. Գ. Ե.	Հ. Կ. Գ.

5. Հարկադրական յեղանակ

Թիվ		Դեմք		Ապառնի	
Ֆեզակի	I	Հպիտի գրեմ	Հպիտի կարգամ		
	II	Հպիտի գրեա	Հպիտի կարգաս		
	III	Հպիտի գրի	Հպիտի կարգա		
Հոգնակի	I	Հպիտի գրենք	Հպիտի կարգանք		
	II	Հպիտի գրեք	Հպիտի կարգաք		
	III	Հպիտի գրեն	Հպիտի կարգան		
Անցյալ ապառնի					
Ֆեզակի	I	Հպիտի գրելի	Հպիտի կարգայի		
	II	Հպիտի գրելիր	Հպիտի կարգայիր		
	III	Հպիտի գրեր	Հպիտի կարգար		
Հոգնակի	I	Հպիտի գրելինք	Հպիտի կարգայինք		
	II	Հպիտի գրելիք	Հպիտի կարգայիք		
	III	Հպիտի գրելին	Հպիտի կարգային		

§ 94. ԲԱՅԵՐԻ ՍԵՌԸ

Իրականութեան մեջ գործող կամ լինող անձը (յենթական, չըջապատված եւ նյութական առարկաներով եւ գործում եւ նյութական միջավայրում: Հինց այդ պատճառով եւ յենթականի բազմաթիվ գործողութիւններ կամ յեղելութիւններ տեղի չեն ունենում անմիջական առարկաների վրա (նկատմամբ) կամ վորեւ առարկայի աննշակցութեամբ եւ կամ թե յենթական ինքը կրում եւ իր վրա ուրիշ առարկայի գործողութիւն, որինակ՝

Լենիկը խմում եւ ջուր:

Լուսիկը կոտրեց իր մատիւրը:

Արփիկը գրում եւ մատիտով:

Սեղիկը տետրից մի թերթ պոկեց:

Այս գիրքը գրվել եւ իմ ձեռքով:

Առաջին նախադասութեան մեջ Լենիկի գործողութիւնը պատարվում եւ անմիջական ջրի վրա (խմում եւ ջուր), յերկրորդ նախադասութեան մեջ Լուսիկի գործողութիւնը կատարվում եւ մատիտի վրա (կոտրեց մատիտը), յերրորդ նախադասութեան մեջ Արփիկի գործողութիւնը կատարվում եւ մատիտի աննշակցութեամբ (գրում եւ մատիտով), չորրորդ նախադասութեան մեջ Սեղիկի գործողութիւնը կատարվում եւ թերթի վրա եւ տետրի աննշակցութեամբ, հինգերորդ նախադասութեան մեջ յենթական (գիրքը) կրել եւ իր վրա գրելու գործողութիւնը (գրվել եւ):

1. Այն բայերը, վորոնց ցույց տալով գործողութեան կատարման համար պահանջվում եւ մի առարկա, վորն իր վրա կրի յենթականի գործողութիւնը, կոչվում են ներգործական սեռի բայեր:

Ներգործական սեռի բայերը թելադրում են ո՞ւմ կամ ի՞նչ, հարցերը, վորոնց պատասխանը լինում եւ գործողութիւնը իր վրա կրող առարկայի անունը (հայցական հոլովով). որինակ՝

տեսնել (ո՞ւմ, ի՞նչ) Գեփորգին, սեղան:

սիրել (ո՞ւմ, ի՞նչ) ուսուցչին, գիրք:

բռնել (ո՞ւմ, ի՞նչ) Պետիկին, ծուկ:

քաշել (ո՞ւմ, ի՞նչ) կիմին, պարան:

Ներգործական սեռի բայեր կան, վորոնք թելադրում են միայն ի՞նչ հարցը կամ միայն ո՞ւմ հարցը, որինակ՝

կարդալ (ի՞նչ) գիրք, խմել (ի՞նչ) ջուր:

Այն գոյականը, վորը պատասխանում եւ ներգործական սեռի բայի թելադրած ո՞ւմ կամ ի՞նչ հարցին (գործողութիւնն իր վրա կրող առարկայի անունը), դրվում եւ հայցական հոլովով. որինակ՝

Լեփիկը սիրում եւ (ի՞նչ) գիրք:

Լեփիկը սիրում եւ (ո՞ւմ) ուսուցչին:

Այս նախադասութիւնների մեջ գիրք եւ ուսուցիչ գոյականները դրված են հայցական հոլովով:

2. Այն բայերը, վորոնց ցույց տալով գործողութեան կամ յեղելութեան կատարման համար չի պահանջվում մի առարկա, վորն իր վրա կրի այդ գործողութիւնը, կամ յեղելութիւնը, կոչվում են յեղով սեռի բայեր. որինակ՝

վազել, գնալ, քայլել, հասնել, հեռանալ եւ այլն:

Չեզոք սեռի բայերը թելադրում են ո՞ւմ, ինչի՞ (ն), ո՞ւմ մից, ի՞նչից, ո՞ւմով, ի՞նչով հարցերը (արակ., բացառ. և գործ հոլովների հարցերը): Այս հարցերին պատասխանող գոյականները դրվում են տրական, բացառական և գործիական հոլովներով: Ներգործական սեռի բայերը թելադրում են թե՛ չեզոք սեռի բայերի թելադրած հարցերը և թե՛ իրենց հատուկ՝ ո՞ւմ և ի՞նչ հարցերը:

Այսպիսով՝ չեզոք սեռի բայերի լրացումները դրվում են տրական, բացառական, գործիական և ներգոյական հոլովներով, իսկ ներգործական սեռի բայերի այն լրացումները, վորոնք ցույց են տալիս բայի գործողությունն իր վրա կրող առարկան, դրվում են հայցական հոլովով:

3. Յերբ բայը ցույց է տալիս, վոր յենթական է կրում իր վրա մեկ ուրիշի գործողություն, կոչվում է կրավորական սեռի: Երինակ՝ գրվել, սիրվել, թափվել, և այլն:

§ 95. ԲԱՅԵՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆՆԸ

Հատ անորոշ դերբայի կազմության բայերը լինում են պարզ ածանցավոր:

1. Կազմությամբ պարզ բայեր են կոչվում այն բայերը, վորոնց անորոշ դերբայը կազմված է բայի արմատից և ել, ալ վերջավորություններից, որինակ՝

գրել (արմատը՝ գր կամ գիր), կարդալ (արմատն է կարդ), լսել (արմատն է լիս կամ լս), խոսել (արմատն է խոս), պահել (արմատն է պահ):

2. Կազմությամբ ածանցավոր են կոչվում այն բայերը, վորոնց անորոշ դերբայի արմատի և ել, ալ վերջավորությունների միջև մշտապես կան ան, են, ց, ածանցները, իսկ անցյալ կատարյալում և նրա հիմքից կազմված ձևերում ալ ածանցները չկան, որինակ՝

հեռանալ (արմատն է հեռ, ածանցը՝ ան, վերջավորությունը՝ ալ), մտնել (արմատն է մտ կամ մուտ, ածանցն է ն, վերջավորությունը՝ ել), թռչել (արմատն է թիռ, ածանցն է չ, վերջավորությունը՝ ել):

§ 96. ԵՆԱԼ ՅԵՎ ԱՆԱԼ ՎԵՐՋԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ (ԵՆ ԿԱՄ ԱՆ ԱԾԱՆՅ ՈՒՆԵՑՈՂ) ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

I. ԴԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ձԵՎ

Աճորոց	դերբայ՝	մոտենալ.	հեռանալ.
Անկասար	»	մոտենում.	հեռանում.
Ապառնի	»	մոտենալու.	հեռանալու.
Վաղակասար	»	մոտեցել.	հեռացել.
Հարակասար	»	մոտեցած.	հեռացած.
Ֆեքակայական	»	մոտեցող.	հեռացող.
Ըղձական	»	մոտենա.	հեռանա.

II. ՖԵՂԱՆԱԿԱՅԻՆ ձԵՎ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա

Ֆ Ե Ղ ա կ ի

մոտենում եմ	հեռանում եմ
» ես	» ես
» ե	» ե

Հ ո զ Ն ա կ ի

մոտենում ենք	հեռանում ենք
» եք	» եք
» են	» են

Աճցյալ անկասար

Ֆ Ե Ղ ա կ ի

մոտենում եյի	հեռանում եյի
» եյիր	» եյիր
» եր	» եր

Հ ո զ Ն ա կ ի

մոտենում եյինք	հեռանում եյինք
» եյիք	» եյիք
» եյին	» եյին

Աղառնի

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտենալու չեմ	հեռանալու չեմ
մոտենալու չես	հեռանալու չես
մոտենալու չե	հեռանալու չե

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտենալու չենք	հեռանալու չենք
մոտենալու չեք	հեռանալու չեք
մոտենալու չեն	հեռանալու չեն

Անցյալ աղառնի

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտենալու եյի	հեռանալու եյի
մոտենալու եյիր	հեռանալու եյիր
մոտենալու յեր	հեռանալու յեր

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտենալու եյինք	հեռանալու եյինք
մոտենալու եյիք	հեռանալու եյիք
մոտենալու եյին	հեռանալու եյին

Վաղակատար

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտեցել եմ	հեռացել եմ
մոտեցել ես	հեռացել ես
մոտեցել ե	հեռացել ե

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտեցել ենք	հեռացել ենք
մոտեցել եք	հեռացել եք
մոտեցել են	հեռացել են

Անցյալ վաղակատար

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտեցել եյի	հեռացել եյի
մոտեցել եյիր	հեռացել եյիր
մոտեցել եր	հեռացել եր

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտեցել եյինք	հեռացել եյինք
մոտեցել եյիք	հեռացել եյիք
մոտեցել եյին	հեռացել եյին

Հառակատար

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտեցած եմ	հեռացած եմ
մոտեցած ես	հեռացած ես
մոտեցած ե	հեռացած ե

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտեցած ենք	հեռացած ենք
մոտեցած եք	հեռացած եք
մոտեցած են	հեռացած են

Անցյալ հառակատար

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտեցած եյի	հեռացած եյի
մոտեցած եյիր	հեռացած եյիր
մոտեցած եր	հեռացած եր

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտեցած եյինք	հեռացած եյինք
մոտեցած եյիք	հեռացած եյիք
մոտեցած եյին	հեռացած եյին

Անցյալ կատարյալ

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտեցա	հեռացա
մոտեցար	հեռացար
մոտեցալ	հեռացալ

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտեցանք	հեռացանք
մոտեցաք	հեռացաք
մոտեցան	հեռացան

2. Հառակատար յեղանակ

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտեցի՛ր	հեռացի՛ր
----------	----------

Հ ո գ ն ա Կ Ի

մոտեցե՛ք հեռացե՛ք

3. Ըղծական յեղանակ

Աղառնի

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտենամ	հեռանամ
մոտենաս	հեռանաս
մոտենա	հեռանա

Անցյալ աղառնի

Յ Ե զ ա Կ Ի

մոտենայի	հեռանայի
մոտենայիր	հեռանայիր
մոտենար	հեռանար

Հ ո գ ն ա կ ի

մոտենանք հեռանանք
մոտենաք հեռանաք
մոտենան հեռանան

Հ ո գ ն ա կ ի

մոտենայինք հեռանայինք
մոտենայիք հեռանայիք
մոտենային հեռանային

4. Պայմանական լեզանակ

Ապառնի

Անցյալ ապառնի

Յ Ե գ ա կ ի

Յ Ե գ ա կ ի

կմոտենամ կհեռանամ
կմոտենաս կհեռանաս
կմոտենա կհեռանա

կմոտենայի կհեռանայի
կմոտենայիր կհեռանայիր
կմոտենար կհեռանար

Հ ո գ ն ա կ ի

կմոտենանք կհեռանանք
կմոտենաք կհեռանաք
կմոտենան կհեռանան

Հ ո գ ն ա կ ի

կմոտենայինք կհեռանայինք
կմոտենայիք կհեռանայիք
կմոտենային կհեռանային

5. Հարկադրական

Ապառնի

Յ Ե գ ա կ ի

պիտի մոտենամ պիտի հեռանամ
պիտի մոտենաս պիտի հեռանաս
պիտի մոտենա պիտի հեռանա

Հ ո գ ն ա կ ի

պիտի մոտենանք պիտի հեռանանք
պիտի մոտենաք պիտի հեռանաք
պիտի մոտենան պիտի հեռանան

Անցյալ ապառնի

Յ Ե գ ա կ ի

պիտի մոտենայի պիտի հեռանայի
պիտի մոտենայիր պիտի հեռանայիր
պիտի մոտենար պիտի հեռանար

Հ ո գ ն ա կ ի

պիտի մոտենայինք պիտի հեռանայինք
պիտի մոտենայիք պիտի հեռանայիք
պիտի մոտենային պիտի հեռանային

Ենալ և աճալ վերջավորող լեզայերը պատկանում են II խմբարհման:

§ 97. Ե և Ձ ԱՇԱՆՑ ՈՒՆԵՑՈՂ ԲՄՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

I. Դերբայական ձեւ

Անորոշ	դերբայ՝	մտնել. թռչել.
Անկատար	»	մտնում. թռչում.
Ապառնի	»	մտնելու. թռչելու.
Վաղակատար	»	մտել. թռել
Հարակատար	»	մտած. թռած.
Յեղբակայական	»	մտնող. թռչող.
Հղձական	»	մտնի. թռչի.

II. ՅԵՂԱՆԱԿԱՆ ՁԵՎ

1. Մահմանական լեզանակ

Ներկա

Անցյալ անկատար

Յեզակի

Յեզակի

մտնում եմ	թռչում եմ	մտնում եյի	թռչում եյի
մտնում ես	թռչում ես	մտնում եյիր	թռչում եյիր
մտնում ե	թռչում ե	մտնում եր	թռչում եր

Հոգնակի

Հոգնակի

մտնում ենք	թռչում ենք	մտնում եյինք	թռչում եյինք
մտնում եք	թռչում եք	մտնում եյիք	թռչում եյիք
մտնում են	թռչում են	մտնում եյին	թռչում եյին

Ապառնի

Յեզակի

մտնելու յեմ թռչելու յեմ
մտնելու յես թռչելու յես
մտնելու յե թռչելու յե

Հոգնակի

մտնելու յենք թռչելու յենք
մտնելու յեք թռչելու յեք
մտնելու յեն թռչելու յեն

Վաղակասար

Յեզակի

մտել եմ թռել եմ
մտել ես թռել ես
մտել ե թռել ե

Հոգնակի

մտել ենք թռել ենք
մտել եք թռել եք
մտել են թռել են

Հարակասար

Յեզակի

մտած եմ թռած եմ
մտած ես թռած ես
մտած ե թռած ե

Հոգնակի

մտած ենք թռած ենք
մտած եք թռած եք
մտած են թռած են

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

մտնելու եյի թռչելու եյի
մտնելու եյիր թռչելու եյիր
մտնելու եիր թռչելու եիր

Հոգնակի

մտնելու եյինք թռչելու եյինք
մտնելու եյիք թռչելու եյիք
մտնելու եյին թռչելու եյին

Անցյալ վաղակասար

Յեզակի

մտել եյի թռել եյի
մտել եյիր թռել եյիր
մտել եր թռել եր

Հոգնակի

մտել եյինք թռել եյինք
մտել եյիք թռել եյիք
մտել եյին թռել եյին

Անցյալ հարակասար

Յեզակի

մտած եյի թռած եյի
մտած եյիր թռած եյիր
մտած եր թռած եր

Հոգնակի

մտած եյինք թռած եյինք
մտած եյիք թռած եյիք
մտած եյին թռած եյին

Անցյալ կասարյալ

Յեզակի

մտա թռա
մտար թռար
մտալ թռալ

Հոգնակի

մտանք թռանք
մտաք թռաք
մտան թռան

2. Հրամայական յեղանակ

Յեզակի

մտի՛ր թռի՛ր

Հոգնակի

մտի՛ք թռի՛ք

3. Ըղծական յեղանակ

Ապառնի

Յեզակի

տնեմ թռչեմ
տնես թռչես
տնի թռչի

Հոգնակի

տնենք թռչենք
տնեք թռչեք
տնեն թռչեն

4. Պայմանական յեղանակ

Ապառնի

Յեզակի

կմտնես կթռչեմ
կմտնես կթռչես
կմտնի կթռչի

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

մտնեյի թռչեյի
մտնեյիր թռչեյիր
մտներ թռչեր

Հոգնակի

մտնեյինք թռչեյինք
մտնեյիք թռչեյիք
մտնեյին թռչեյին

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

կմտնեյի կթռչեյի
կմտնեյիր կթռչեյիր
կմտներ կթռչեր

Հոգնակի

կմտնենք կթռչենք
կմտնենք կթռչենք
կմտնենք կթռչենք

Հոգնակի

կմտնեյինք կթռչեյինք
կմտնեյինք կթռչեյինք
կմտնեյինք կթռչեյինք

5. Հարկագրական յեղանակ

Ապառնի

Անցյալ ապառնի

Ֆեզակի

Ֆեզակի

պիտի մտնեմ	պիտի թռչեմ	պիտի մտնեյի	պիտի թռչեյի
պիտի մտնես	պիտի թռչես	պիտի մտնեյիր	պիտի թռչեյիր
պիտի մտնի	պիտի թռչի	պիտի մտնեիր	պիտի թռչեիր

Հոգնակի

Հոգնակի

պիտի մտնենք	պիտի թռչենք	պիտի մտնեյինք	պիտի թռչեյինք
պիտի մտնեք	պիտի թռչեք	պիտի մտնեյիք	պիտի թռչեյիք
պիտի մտնեն	պիտի թռչեն	պիտի մտնեյին	պիտի թռչեյին

§ 98. ԲԱՅԻ ԿԵՐՊԵՐԸ

Բայի կերպեր կոչվում են բայի ածանցավոր ձևերը, վորոնցով բայը ցույց է տալիս միեկնույն գործողության կատարման տարբեր կերպը. որինակ՝

նստել, նստեցնել, նստոտել, կոտրել, կոտրվել, կոտրատել և այլն:

Բային կերպ տվող ածանցներն են՝ վ, ացն, եցն, ցն, ոս, աս, կոս և նմանները, վորոնք կոչվում են կերպավորող ածանցներ կամ կերպաածանցներ: Բայն առանց կերպավորող ածանցի կոչվում է սոսկական կերպի. բայի մյուս կերպերն են՝ կրավորական, պատճառական և բազմապատկական:

1. Յերբ բայն ստանում է «վ» ածանցը, բայց ուղղակի ցույց չի տալիս, վոր յեղական մի ուրիշից է կրում իր վրա այդ գործողությունը, նա դառնում է կրավորական կերպի բայ. որինակ՝

Քարը սարից գլորվում է ցած:

Պատից մի աղյուս պոկվեց և վայր ընկավ:

Այս նախադասությունների մեջ գլորվում է «վ» պոկվեց ուղղակի չեն ցույց տալիս, թե մի ուրիշն է գլորում քարը կամ մի ուրիշը պոկեց աղյուսը, ուստի գլորվում է «վ» պոկվեց կըլինեն կրավորական կերպի բայեր:

2. Յերբ բայն ստանում է «ացն», «եցն», «ցն» ածանցները յեկ ցույց է տալիս, վոր նույն գործողությունը յեղական կատարել է տալիս մի ուրիշին, նա դառնում է պատճառական կերպի բայ. որինակ՝

Նստեցնում է քեզ, տաք ջուր խմեցնում կամ մի թաս ողի...

(Հովհ. Թումանյան)

Նստեցնում է և խմեցնում է բայակերպերը ցույց են տալիս, վոր յեղական ինքը չի նստում և չի խմում, այլ նստել է տալիս և խմել է տալիս մեկ ուրիշին:

Պատճառական կերպ ունեցող բայը ներգործական սեռի բայի բնույթ ունի. որինակ՝ խմեցնել (հմ է լինչ):

Պատճառական կերպի բայերը հաճախ գործ են ածվում խոնարհվող բայի և տալ բայի հարադրությամբ. որինակ՝ գրել տալ, կարդալ տալ:

3. Յերբ բայն ստանում է «աս», «ոս», «ս», «կոս» և նման ածանցներ յեկ ցույց է տալիս, վոր յեղական գործողությունը կատարում է բազմապատկի (օտ) անգամ, ապա նա դառնում է բազմապատկական կերպի բայ. որինակ՝

Ցատկոտել, թռչկոտել, կտրատել, մորթոտել:

Ցատկոտել նշանակում է շատ անգամ ցատկել:

Թռչկոտել նշանակում է շատ անգամ թռչել:

Կտրատել նշանակում է շատ անգամ կտրել:

Մորթոտել նշանակում է շատ անգամ մորթել:

§ 99. ԲԱՅԵՐԻ ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ԿԵՐՊԻ ԿԱՄ ՍԵՌԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

1. Դերբայական ձևեր

Անորոշ դերբայ՝	գրվել. կարդացվել.
Սեկսար »	գրվում. կարդացվում.
Սպառնի »	գրվելու. կարդացվելու
Վաղակասար »	գրվել. կարդացվել.
Հարակասար »	գրված. կարդացված.
Ֆեքսակալական »	գրվող. կարդացվող.
Ըղծական »	գրվի. կարդացվի.

II. Յեղանակային ձեւ

1. ՄԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա Յեզակի	Անցյալ անկատար Յեզակի
գրվում եմ կարդացվում եմ	գրվում եյի կարդացվում եյի
գրվում ես կարդացվում ես	գրվում եյիր կարդացվում եյիր
գրվում է կարդացվում է	գրվում եր կարդացվում եր

Հոգնակի	Հոգնակի
գրվում ենք կարդացվում ենք	գրվում եյինք կարդացվում եյինք
գրվում եք կարդացվում եք	գրվում եյիք կարդացվում եյիք
գրվում են կարդացվում են	գրվում եյին կարդացվում եյին

Ապառնի

Յեզակի

գրվելու չեմ կարդացվելու չեմ	
գրվելու չես կարդացվելու չես	
գրվելու չե կարդացվելու չե	

Հոգնակի

գրվելու չենք կարդացվելու չենք	
գրվելու չեք կարդացվելու չեք	
գրվելու չեն կարդացվելու չեն	

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

գրվելու ելի կարդացվելու ելի	
գրվելու եյիր կարդացվելու եյիր	
գրվելու չեր կարդացվելու չեր	

Հոգնակի

գրվելու եյինք կարդացվելու եյինք	
գրվելու եյիք կարդացվելու եյիք	
գրվելու եյին կարդացվելու եյին	

Վաղակատար

Յեզակի

գրվել եմ կարդացվել եմ	
գրվել ես կարդացվել ես	
գրվել է կարդացվել է	

Հոգնակի

գրվել ենք կարդացվել ենք	
գրվել եք կարդացվել եք	
գրվել են կարդացվել են	

Անցյալ վաղակատար

Յեզակի

գրվել ելի կարդացվել ելի	
գրվել եյիր կարդացվել եյիր	
գրվել եր կարդացվել եր	

Հոգնակի

գրվել եյինք կարդացվել եյինք	
գրվել եյիք կարդացվել եյիք	
գրվել եյին կարդացվել եյին	

Հարակատար

Յեզակի

գրված եմ կարդացված եմ	
գրված ես կարդացված ես	
գրված է կարդացված է	

Հոգնակի

գրված ենք կարդացված ենք	
գրված եք կարդացված եք	
գրված են կարդացված են	

Անցյալ հարակատար

Յեզակի

գրված ելի կարդացված ելի	
գրված եյիր կարդացված եյիր	
գրված եր կարդացված եր	

Հոգնակի	
գրված էյինք	կարդացված էյինք
գրված էյիք	կարդացված էյիք
գրված էյին	կարդացված էյին

Անցյալ կառարյալ

Յեզակի	
գրվեցի	կարդացվեցի
գրվեցիր	կարդացվեցիր
գրվեց	կարդացվեց

Հոգնակի	
գրվեցինք	կարդացվեցինք
գրվեցիք	կարդացվեցիք
գրվեցին	կարդացվեցին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

գրվի՛ր	կարդացվի՛ր
գրվեցե՛ք	կարդացվեցե՛ք

3. ԸՂՁԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի	Անցյալ ապառնի
Յեզակի	Յեզակի
գրվեմ	կարդացվեմ
գրվես	կարդացվես
գրվի	կարդացվի

Հոգնակի		Հոգնակի	
գրվենք	կարդացվենք	գրվեյինք	կարդացվեյինք
գրվեք	կարդացվեք	գրվեյիք	կարդացվեյիք
գրվեն	կարդացվեն	գրվեյին	կարդացվեյին

4. ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի	Անցյալ ապառնի
Յեզակի	Յեզակի
կգրվեմ	կկարդացվեմ
կգրվես	կկարդացվես
կգրվի	կկարդացվի

Հոգնակի

կգրվենք	կկարդացվենք
կգրվեք	կկարդացվեք
կգրվեն	կկարդացվեն

Հոգնակի

կգրվեյինք	կկարդացվեյինք
կգրվեյիք	կկարդացվեյիք
կկգրվեյին	կկարդացվեյին

5. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի

Յեզակի

պիտի գրվեմ	պիտի կարդացվեմ
պիտի գրվես	պիտի կարդացվես
պիտի գրվի	պիտի կարդացվի

Հոգնակի

պիտի գրվենք	պիտի կարդացվենք
պիտի գրվեք	պիտի կարդացվեք
պիտի գրվեն	պիտի կարդացվեն

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

պիտի գրվեյի	պիտի կարդացվեյի
պիտի գրվեյիր	պիտի կարդացվեյիր
պիտի գրվեր	պիտի կարդացվեր

Հոգնակի

պիտի գրվեյինք	պիտի կարդացվեյինք
պիտի գրվեյիք	պիտի կարդացվեյիք
պիտի գրվեյին	պիտի կարդացվեյին

§ 100. ԲԱՅԵՐԻ ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԿԵՐՊԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

I. ԳԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ձԵՎ

Ս.ՈՐՈՐԸ	գերբայ՝ մոտեցնել. հատկացնել. թոցնել.
Ս.ՆԿԱՏԱՐ	» մոտեցնում. հատկացնում. թոցնում.
Ս.ԱՊԱՐՆԻ	» մոտեցնելու. հատկացնելու. թոցնելու.
Վ.ԱՊԱԿԱՏԱՐ	» մոտեցրել. հատկացրել. թոցրել.
Հ.ԱՐԱԿԱՏԱՐ	» մոտեցրած. հատկացրած. թոցրած.
ՅԵՆՔԱԿԱՅԱԿԱՆ	» մոտեցնող. հատկացնող. թոցնող.
ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ	» մոտեցնի. հատկացնի. թոցնի.

II. Յեղանակային ներկա

1. ՄԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա

Յեզակի

մոտեցնում եմ հատկացնում եմ թուցնում եմ
մոտեցնում ես հատկացնում ես թուցնում ես
մոտեցնում ե հատկացնում ե թուցնում ե

Հոգնակի

մոտեցնում ենք հատկացնում ենք թուցնում ենք
մոտեցնում եք հատկացնում եք թուցնում եք
մոտեցնում են հատկացնում են թուցնում են

Անցյալ անկատար

Յեզակի

մոտեցնում էի հատկացնում էի թուցնում էի
մոտեցնում էիր հատկացնում էիր թուցնում էիր
մոտեցնում էր հատկացնում էր թուցնում էր

Հոգնակի

մոտեցնում էինք հատկացնում էինք թուցնում էինք
մոտեցնում էիք հատկացնում էիք թուցնում էիք
մոտեցնում էին հատկացնում էին թուցնում էին

Ապառնի

Յեզակի

մոտեցնելու յեմ հատկացնելու յեմ թուցնելու յեմ
մոտեցնելու յես հատկացնելու յես թուցնելու յես
մոտեցնելու յե հատկացնելու յե թուցնելու յե

Հոգնակի

մոտեցնելու յենք հատկացնելու յենք թուցնելու յենք
մոտեցնելու յեք հատկացնելու յեք թուցնելու յեք
մոտեցնելու յեն հատկացնելու յեն թուցնելու յեն

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

մոտեցնելու էի հատկացնելու էի թուցնելու էի
մոտեցնելու էիր հատկացնելու էիր թուցնելու էիր
մոտեցնելու էր հատկացնելու էր թուցնելու էր

Հոգնակի

մոտեցնելու էինք հատկացնելու էինք թուցնելու էինք
մոտեցնելու էիք հատկացնելու էիք թուցնելու էիք
մոտեցնելու էին հատկացնելու էին թուցնելու էին

Վաղակատար

Յեզակի

մոտեցրել եմ հատկացրել եմ թուցրել եմ
մոտեցրել ես հատկացրել ես թուցրել ես
մոտեցրել ե հատկացրել ե թուցրել ե

Հոգնակի

մոտեցրել ենք հատկացրել ենք թուցրել ենք
մոտեցրել եք հատկացրել եք թուցրել եք
մոտեցրել են հատկացրել են թուցրել են

Անցյալ վաղակատար

Յեզակի

մոտեցրել էի հատկացրել էի թուցրել էի
մոտեցրել էիր հատկացրել էիր թուցրել էիր
մոտեցրել էր հատկացրել էր թուցրել էր

Հոգնակի

մոտեցրել էինք հատկացրել էինք թուցրել էինք
մոտեցրել էիք հատկացրել էիք թուցրել էիք
մոտեցրել էին հատկացրել էին թուցրել էին

Հորակաւար

Յեզակի

մոտեցրած եմ հատկացրած եմ թուցրած եմ
մոտեցրած ես հատկացրած ես թուցրած ես
մոտեցրած ե հատկացրած ե թուցրած ե

Հոգնակի

մոտեցրած ենք հատկացրած ենք թուցրած ենք
մոտեցրած եք հատկացրած եք թուցրած եք
մոտեցրած են հատկացրած են թուցրած են

Անցյալ հարաւար

մոտեցրած եյի հատկացրած եյի թուցրած եյի
մոտեցրած եյիր հատկացրած եյիր թուցրած եյիր
մոտեցրած եր հատկացրած եր թուցրած եր

Հոգնակի

մոտեցրած եյինք հատկացրած եյինք թուցրած եյինք
մոտեցրած եյիք հատկացրած եյիք թուցրած եյիք
մոտեցրած եյին հատկացրած եյին թուցրած եյին

Անցյալ կտաւար

Յեզակի

մոտեցրի հատկացրի թուցրի
մոտեցրիր հատկացրիր թուցրիր
մոտեցրեց հատկացրեց թուցրեց

Հոգնակի

մոտեցրինք հատկացրինք թուցրինք
մոտեցրիք հատկացրիք թուցրիք
մոտեցրին հատկացրին թուցրին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Յեզակի

մոտեցրո՛ւ, հատկացրո՛ւ թուցրո՛ւ

Հոգնակի

մոտեցրեք, հատկացրեք, թուցրեք

Գ ԸՂԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի

Յեզակի

մոտեցնեմ հատկացնեմ թուցնեմ
մոտեցնես հատկացնես թուցնես
մոտեցնի հատկացնի թուցնի

Հոգնակի

մոտեցնենք հատկացնենք թուցնենք
մոտեցնեք հատկացնեք թուցնեք
մոտեցնեն հատկացնեն թուցնեն

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

մոտեցնեյի հատկացնեյի թուցնեյի
մոտեցնեյիր հատկացնեյիր թուցնեյիր
մոտեցնեիր հատկացնեիր թուցնեիր

Հոգնակի

մոտեցնեյինք հատկացնեյինք թուցնեյինք
մոտեցնեյիք հատկացնեյիք թուցնեյիք
մոտեցնեյին հատկացնեյին թուցնեյին

Դ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի

Յեզակի

կմոտեցնեմ կհատկացնեմ կթուցնեմ
կմոտեցնես կհատկացնես կթուցնես
կմոտեցնի կհատկացնի կթուցնի

Հոգնակի

կմոտեցնենք կհատկացնենք կթուցնենք
կմոտեցնեք կհատկացնեք կթուցնեք
կմոտեցնեն կհատկացնեն կթուցնեն

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

կմոտեցնելի կհատկացնելի կթոցնելի
կմոտեցնելիր կհատկացնելիր կթոցնելիր
կմոտեցնելի կհատկացնելի կթոցնելի

Հոգնակի

կմոտեցնելինք կհատկացնելինք կթոցնելինք
կմոտեցնելիք կհատկացնելիք կթոցնելիք
կմոտեցնելին կհատկացնելին կթոցնելին

5. ՀԱՐԿԱՐԱՅԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի

Յեզակի

պիտի մոտեցնեմ պիտի հատկացնեմ պիտի թոցնեմ
պիտի մոտեցնես պիտի հատկացնես պիտի թոցնես
պիտի մոտեցնի պիտի հատկացնի պիտի թոցնի

Հոգնակի

պիտի մոտեցնենք պիտի հատկացնենք պիտի թոցնենք
պիտի մոտեցնելք պիտի հատկացնելք պիտի թոցնելք
պիտի մոտեցնին պիտի հատկացնին պիտի թոցնին

Անցյալ ապառնի

Յեզակի

պիտի մոտեցնելի պիտի հատկացնելի պիտի թոցնելի
պիտի մոտեցնելիր պիտի հատկացնելիր պիտի թոցնելիր
պիտի մոտեցնելի պիտի հատկացնելի պիտի թոցնելի

Հոգնակի

պիտի մոտեցնելինք պիտի հատկացնելինք պիտի թոցնելինք
պիտի մոտեցնելիք պիտի հատկացնելիք պիտի թոցնելիք
պիտի մոտեցնելին պիտի հատկացնելին պիտի թոցնելին

Անկանոն կոչվում են այն բայերը, վորոնք համապատասխան խոնարհման ձեզերից վորեզե տեղում վորեզե ձեզվո՞ւմ տեղում են: Շեղումը կատարվում է մեծ մասամբ համապատասխան լեզանակում և սահմանական լեզանակի անցյալ կատարյալ ժամանակում: Անկանոն բայերի վաղակատար և հարակատար դերբայները, լերբեմն նաև լեզբակապական դերբայը, վորոնք լերկորդ խոնարհման կանոնավոր բայերի նման կազմվում են սահմանական լեզանակի անցյալ կատարյալի հիմքից, նույնպես շեղվում են կանոնավոր ձևից: Տալ, գալ, լալ բայերի սահմանական նեղական և անցյալ անկատարը նույնպես կազմվում են անկանոն, քանի վոր դրանց անկատար դերբայը ում վերջավորութեան փոխարեն ունի իս վերջավորութեան՝ տալիս, գալիս, լալիս:

§ 102. ՄԻ ՔԱՆԻ ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ.

1. § Ա. Լ.

Դերբայներ. անորոշ՝ տալ, անկատար՝ տալիս, ապառնի՝ տալու, վաղակատար՝ տվել, հարակատար՝ տված, լեզբակապական՝ տվող, ըզնակաց՝ տա:

Սահմ. ճերկա՝ տալիս եմ, տալիս ես, տալիս ե, տալիս ենք, տալիս եք, տալիս են:

Սահմ. անցյալ անկատար՝ տալիս եյի, տալիս եյիր, տալիս եր, տալիս եյինք, տալիս եյիք, տալիս եյին:

Սահմ. վաղակատար՝ տվել եմ, տվել ես, տվել ե, տվել ենք, տվել եք, տվել են:

Սահմ. անցյալ վաղակատար՝ տվել եյի, տվել եյիր, տվել եր, տվել եյինք, տվել եյիք, տվել եյին:

Սահմ. հարակատար՝ տված եմ, տված ես, տված ե և այլն: Սահմ. անցյալ հարակատար՝ տված եյի, տված եյիր և այլն:

Սահմ. անցյալ կատարյալ՝ տվեցի, տվեցիր, տվեց, տվեցինք, տվեցիք, տվեցին, նաև տվի, տվիր, տվաք, տվինք, տվինք: Լավ է առաջին ձևերը:

Հրամայական լեզանակ՝ տո՛ւր, տվեք, մի՛ տուր, մի՛ տվեք, (հնազանդ են՝ մի տաք):

Մնացած բոլոր ժամանակները և լեզանակները կանոնավոր են:

Նրազոտական կերպ՝ տրվել, տրվում, տրվելու, տրված, տրվեցի, տրվիր և այլն:

2. Գ Ն Լ.

Դերբախներ. անորո՞՞ գալ, անկասար՝ գալիս, ապառնի՝ գալու, վաղակասար՝ յեկել, հարակասար՝ յեկած, յեքապալան՝ յեկող, ըզձական՝ գալ:

Սահմ. Գերկա՝ գալիս եմ, գալիս ես, գալիս ե և այլն:

Սահմ. անցյալ անկասար՝ գալիս եյի, գալիս եյիր, գալիս եր և այլն:

Սահմ. վաղակասար՝ յեկել եմ, յեկել ես և այլն:

Սահմ. անցյալ վաղակասար՝ յեկել եյի, յեկել եյիր և այլն:

Սահմ. հարակասար՝ յեկած եմ, յեկած ես, յեկած ե և այլն:

Սահմ. անցյալ հարակասար՝ յեկած եյի, յեկած եյիր, յեկած եր և այլն:

Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ յեկա, յեկար, յեկավ, յեկանք, յեկաք, յեկան:

Հրամայական՝ յեկ (նաև արի՛), յեկեք, մի՛ յեկ, մի՛ արի, մի՛ յեկեք, մի՛ գաք (գործածվում է նաև՝ մի՛ գար, մի՛ գաք):

Մյուս ժամանակներն ու յեղանակները կանոնավոր են:

3. Լ Ս Լ.

Դերբախներ. անորո՞՞ լալ, անկասար՝ լալիս, ապառնի՝ լալու, վաղակասար՝ լացել, հարակասար՝ լացած, յեքապալան՝ լացող, ըզձական՝ լալ:

Սահմ. Գերկա՝ լալիս եմ, լալիս ես և այլն:

Սահմ. անցյալ անկասար՝ լալիս եյի, լալիս եյիր և այլն:

Սահմ. վաղակասար՝ լացել եմ, լացել ես և այլն:

Սահմ. անցյալ վաղակասար՝ լացել եյի, լացել եյիր և այլն:

Սահմ. հարակասար՝ լացած եմ, լացած ես, և այլն:

Սահմ. անցյալ հարակասար՝ լացած եյի, լացած եյիր և այլն:

Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ լացի, լացիր, լացեց, լացինք, լացեք, լացին (նաև լացեցի, լացեցիր, լացեց, լացեցինք, լացեցեք, լացեցին):

Հրամայական յեղանակ՝ լաց, լացեք, մի՛ լար, մի՛ լացեք, մի՛ լաք:

Մյուս յեղանակներն ու ժամանակները կանոնավոր են:

Լալ բայը խոնարհվում է նաև լինել բայի ոժանդակով թյամբ:

Որինակ՝ լաց եմ լինում, լաց ես լինում և այլն. լաց ես լինելու, լաց ես յեղած, լաց յեղար, լաց յեղիր, լաց լինեմ, լաց կլինեմ, լաց պիտի լինեմ: Սպա՝ լաց չեմ լինում, լաց չեմ յեղել, լաց մի՛ լինիր, լաց չեմ լինի և այլն:

4. Լ Ի Ն Ն Լ.

Դերբախներ. անորո՞՞ լինել, անկասար՝ լինում, ապառնի՝ լինելու, վաղակասար՝ յեղել, հարակասար՝ յեղած, յեքապալան՝ յեղող կամ լինող, ըզձական՝ լինի: Սահմ. Գերկա, անցյալ անկասար, ապառնի, անցյալ ապառնի ժամանակները կանոնավոր են:

Սահմ. վաղակասար՝ յեղել եմ, յեղել ես և այլն:

Սահմ. անցյալ վաղակասար՝ յեղել եյի, յեղել եյիր և այլն:

Սահմ. հարակասար՝ յեղած եմ, յեղած ես և այլն:

Սահմ. անցյալ հարակասար՝ յեղած եյի, յեղած եյիր և այլն:

Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ յեղա, յեղար, յեղավ, յեղանք, յեղաք, յեղան:

Հրամայական. յեղի՛ր, յեղե՛ք, մի՛ յեղիր, կամ մի՛ լինիր, մի՛ յեղեք, մի՛ լինեք:

Ը Ղ Զ Ս Կ Ս Ն.

Ապառնի՝ լինեմ, լինես, լինի, լինենք, լինեք, լինեն:

Անցյալ՝ լինելի, լինելիր, լիներ, լինելինք, լինելիք, լինելին:

Մյուս յեղանակները ըզձականի նման կանոնավոր են:

4. Ո Ւ Տ Ե Լ:

Դերբախներ. անորո՞՞ ուտել, անկասար՝ ուտում, ապառնի՝ ուտելու, վաղակասար՝ կերել, հարակասար՝ կերած, յեքապալան՝ ուտող, ըզձական՝ ուտի:

Սահմանական Գերկա, անցյալ անկասար, ապառնի, անցյալ ապառնի ժամանակները կանոնավոր են:

Սահմ. վաղակասար՝ կերել եմ, կերել ես և այլն:

Սահմ. անցյալ վաղակասար՝ կերել եյի, կերել եյիր և այլն:

Սահմ. հարակասար՝ կերած եմ, կերած ես և այլն:

Սահմ. անցյալ հարակասար՝ կերած եյի, կերած եյիր և այլն:

Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ կերա, կերար, կերավ, կերանք, կերաք, կերան:

Համայնական՝ կե՛ր, կերեք, մի՛ կեր, մի՛ կերեք, մի՛ ուտիք, մի՛ ուտեք:

Մյուս յեղանակները կանոնավոր են:

Կրավորական կերպ՝ կերվել (նաև՝ ուտվել):

Սահմ. անցյալ կատարյալ՝ կերվեցի, կերվեցիր, կերվեց, կերվեցինք, կերվեցիք, կերվեցին:

§ 103. ՅԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

Յերկրորդական բաղադրյալ ժամանակները կազմվում են լինել խոնարհվող բայից և բայի ելիս և ալիս վերջավորութունն ունեցող անկատար դերբայից, ապա և ապառնի, հաբականաբար դերբայներից. որինակ՝

ա) Անկատար դերբայով կազմված.

Սահմ. Գերկա՝ գնալիս եմ լինում: Անցյալ անկատար՝ գնալիս եյի լինում: Պայմ. ապառնի՝ գնալիս կլինեմ, անցյալ ապառնի՝ գնալիս կլինեյի և այլն:

Մյուս ժամանակները կազմվում են նույն ձևով:

բ) Ապառնի դերբայով կազմված.

Սահմ. Գերկա՝ գնալու յեմ լինում: Անցյալ անկատար՝ գնալու եյի լինում: Ապառնի՝ գնալու յեմ լինելու և այլն:

Մյուս ժամանակները կազմվում են նույն ձևով:

գ) Հարակատար դերբայով կազմված.

Սահմ. Գերկա՝ գնացած եմ լինում: Անցյալ անկատար՝ գնացած եյի լինում և այլն:

Յերկրորդական բաղադրյալ ժամանակները կազմելու համար խոնարհվում են լիցեք բայը բոլոր ձևերով՝ բացի հարակատարից, իսկ դերբայը մնում և միշտ անփոփոխ (ստանում է մակբայի կամ բային հարադրվող բառի իմաստ):

Մ Ա Կ Բ Ա Յ

§ 104. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Մակբայ եմ կոչվում այն բառերը, վորոնք վորոշում են բայի ցույց տված գործողության կամ յեղեղության ձեվը, տեղը, ժամանակը, ինչպես յեվ առարկայի, հասկության աստիճանը: Այդ նշանակում է, վոր մակբայները ցույց են տալիս, թե ի՞նչ պես, յ՞երբ և Վ՞երտեղ է կատարվում գործողությունը, ի՞նչ աստիճանի յե առարկայի վորակը և այլն. որինակ՝

4-րդ դասարանի աշակերտները դարձյալ աշխատում են: Հարվածայիններն իրենց խոստումը անպատճառ կկատարեն:

Յեա վորոշել եմ մի՞տս կարդալ:

ԽՍՀՄ-ում ամենուրեք ծաղկում են կոլտնտեսությունները:

Այս նախադասությունների մեջ դարձյալ, անպատճառ, մի՞տս, ամենուրեք բառերը մակբայներ են:

Մակբայները պատասխանում են. յե՞րբ, վա՞րտեղ, ի՞նչպես և նման հարցերին:

§ 105. ՄԱԿԲԱՅԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Մակբայներն ըստ իմաստի լինում են.

1. Տեղ ցույց տվող. որինակ՝ ամենուրեք, վերուստ, ներքուստ, արտաքուստ, տեղնուտեղը, պատնիվեր, դեմառդեմ, գեմհանդիման, սարնիվեր և այլն:

2. Ժամանակ ցույց տվող. որինակ՝ հիմա, այժմ, արդեն, վերջ ի վերջո, տարեցտարի, որեցոր, ժամանակ առ ժամանակ, դեռ, այսուհետեվ, այնուհետեվ, վաղուց, եզուց, ապա, նախ և այլն:

3. Բանակ ցույց տվող. որինակ՝ քանիցս, բազմիցս (նաև՝ քանիցս անգամ, բազմիցս անգամ), յեռակի, չափազանց, սակավ առ սակավ, փոքր ինչ, ավելի ես, ավելի, ամբողջովին, բոլորովին, մեկիկ-մեկիկ, քիչ-քիչ, շատ-շատ և այլն:

4. Ձեվ ցույց տվող. որինակ՝ ուժգին, կամովին, լիովին, զլխովին, դարձյալ, հետզհետե, հազիվ, հազիվհազ, նորից,

կրկին, մեջ ընդ մեջ, մերթ ընդ մերթ, մերթ... մերթ, իսկույն, հաճախ, լախորեն, մեծապես, յեղբարարաբար, փոխելիով, կամաց-կամաց, ակնհայտնի, իհարկե, հավաստյալ, իրոք, անպատճառ, հարկավ, անշուշտ, արդյոք, միթե, կարծես, կարծյոք, գուցե, թերև, համարյա և այլն:

5. Մակբայներ են համարվում այո՝ և վո՛չ պատասխանա-կան բառերը, վորոնց վրա միշտ դրվում է շեշտ ('):

Մակբայները չեն հոլովվում չեմ, չեն խոնարհվում:

§ 106. ՄԱԿՐԱՅԱՆ ԱԾԱՆՑՆԵՐ

Հետևյալ ածանցները մակբայներ են կազմում.

Բար, աբար (նշանակում է «նման», «պես» և դրվում է գոյականի ու ածականի վրա). — ընկերաբար, բարեկամաբար, ազնվաբար, հիմարաբար, ագահաբար և այլն:

Պես. — մեծապես, ֆիզիկապես, տնտեսապես, ամբողջապես, հավասարապես և այլն:

Որե՛ն (նշանակում է «նման», «ձևով»). — լաչնորե՛ն, բոլշեի-կորե՛ն, կոմունիստորե՛ն, զրախանորե՛ն, հարվածայնորե՛ն և այլն:

Ովի՛ն (նշանակում է «լրիվ չափով» «ամբողջովին»). — գըլ-խովի՛ն, լիովի՛ն, բոլորովի՛ն, ամբողջովի՛ն և այլն:

Մյուս մակբայների մեծ մասը գրաբարի թերման (հոլով-ման, խոնարհման) ձևեր են, վորոնք մեր լեզվում առնվում են վորպես սկզբնաձևեր, քանի վոր գրաբարյան այդ հոլովաձևերը և խոնարհման ձևերը այժմ այդպես չեն գիտակցվում. որինակ՝ արդյոք, հավաստյալ, հարկավ, կարծյոք, համարյա, գուցե, գրեթե և այլն:

Մակբայներ են կազմվում նաև կրկնավոր հարադիր ածա-կաններից և գոյականներից. որինակ՝ կամաց-կամաց, արագ-արագ, ուշ-ուշ, շուտ-շուտ, տաք-տաք, դեմ առ դեմ, յերևա առ յերես, ժամանակ առ ժամանակ և այլն:

Մակբայները գործ են ածվում վորպես լրացում, հատկապես վորպես ստորոգյալի լրացում. որինակ՝

Բոլշեվիկորեն կատարենք մեր պլանը: (Բոլշեվիկորեն — ստորոգյալի լրացում):

§ 107. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Կապ կոչվում են այն բառերը, վորոնք նախադասությամբ լրացվող անդամի՛ն, հասկապես ստորոգյալի՛ն, կապում են նախադասության անդամ չեն լինում և չապվող բառի հետ միասին՝ դառնում են լրացում. որինակ՝

Աշակերտները և ուսուցիչները պայքարում են ուսման վորակի համար:

Այս նախադասության մեջ համար բառը կապում է վորակի լրացումը պայքարում են ստորոգյալին և կապվող բառի հետ միասին դառնում լրացում:

Գնում եմ գեպի քաղաք:

Այս նախադասության մեջ գեպի բառը կապում է քաղաք բառը գնում եմ ստորոգյալի հետ և կապվող (քաղաք) բառի հետ միասին դառնում լրացում:

Կապերը գործ են ածվում գոյականի, դերանվան և կամ գոյականաբար գործածվող բառերի հետ և դրվում են կապվող բառից կամ նրա լրացումներից առանձ և կամ կապվող բառից առանձնապես հետո:

§ 108. ԿԱՊԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆՐԸ

Կապերն ըստ գործածության տեղի լինում են յերկու տե-սակ՝ նախադասություններ և յեսագրություններ:

ա) Նախադասություններ կոչվում են այն կապերը, վորոնք կապում են կապվող բառից առաջ, իսկ յեթե կապվող բառը լրացումներ ունի, լրացումներից առաջ. դրանք են՝ առանց, բացի, գեպի, մինչեմ, իբրեմ. որինակ՝

Մի գիշեր նանապարհ ընկա գեպի տուն:

բ) Սեսագրություններ կոչվում են այն կապերը, վորոնք կապում են կապվող բառից հետո. դրանք են՝ մասին, համար, հանդերձ, շնորհիվ, համեմատ, համաձայն, ի վեր, նկատմամբ.

գիտարեն, զատ, առթիվ, հանդես, հետ, չափ, պես, գեմ, մոտ, ձեջ, միջև, վեր, տակ, վրա, հետև, վերև, ներս, նման, հետև և այլն:

Իրար հետ զգուշ անող այս բանվորները շատ են կուռ միացած, նրանք կանգնած են դրսի թշնամու գեմ՝ իր լսած Անգլիայի, Ֆրանսիայի, իսաների, շահերի ու հարուստների գեմ:

(Դ. Դեմիրճյան «Արդուլը»)

Յետադրություններից մի քանիսը գործածվում են անկախ, իբրև այլ և այլ խոսքի մասեր: Իբրև գոյական գործածվելիս նրանք հոլովվում են. որինակ՝

Գյուղի մոտով անցնում ե ջրաշատ առուն:

Այս նախադասության մեջ մոտ գոյական ե:

Շ Ա Ղ Կ Ա Պ

Շաղկապ են կոչվում այն բառերը, վորոնք շաղկապում են նախադասությունը նախադասության հետ յեվ նախադասության անգամները միմյանց հետ. որինակ՝

Պիոներները մի խումբ դուրս յեկավ փողոց և կանոնավոր շարքերով գնաց զբոսանքի:

Հարվածային աշակերտները հայտարարեցին, վոր իրենք պիտի պայքարեն ուսման վորակի համար:

§ 109. ՇԱՂԿԱՊԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Շաղկապները լինում են յերկու տեսակ՝ համադասական և ստորադասական:

1. Համադասական շաղկապները շաղկապում են նախադասության համագոր անգամները յեվ համագոր նախադասությունները. դրանք են՝

և, ու, եյ, ևս, այլ, բայց, սակայն, իսկ, կամ, ապա, անգամ, թե... թե, մանավանդ, այսինքն, ուրեմն, և այլն:

Այս շաղկապները միանում են իրար հետ, կամ ուրիշ բաների հետ և կազմում բարդ շաղկապներ. որինակ՝

Նաև, այլև, նույնպես և, ուստի և, այն ել, մինչև իսկ,

նույնիսկ, մինչև անգամ, նամանավանդ, և կամ, կամ թե և այլն:

2. Ստորադասական շաղկապները շաղկապում են յերկ-տորական նախադասությունը գլխավորի հետ. դրանք են՝

վոր, թե, յեթե, վորպեսզի, վորովհետև, քան, մինչև:

Այս շաղկապները միանալով իրար հետ կամ ուրիշ բանի հետ, կազմում են բարդագույն ստորադասական շաղկապներ. որինակ՝

հենց վոր, այնպես վոր, մանավանդ վոր, թե վոր, յեթե վոր, թեպետ և, թեև, թեկուզ, նախ քան թե, ինչ ե թե, մինչ-դեռ և այլն:

Իբրև ստորադասական շաղկապ են գործածվում հաճախ բոլոր հարցական և հարաբերական դերանունները վոր շաղկապով կամ առանց դրան:

Շաղկապը նախադասության անդամ չի լինում:

ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

§ 110. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Ձայնարկություն կոչվում են այն բառերը, վորոնք արտահայտում են զգացմունք, հուզմունք, կոչ. որինակ՝ ա՛խ, հե՛յ, ափսո՜ս, յերանի՛ և այլն:

Ձայնարկությունը նախադասության անդամ չի լինում, բայց մասնակցում ե խոսքի կառուցմանը, քանի վոր գործածվելով նախադասության հետ՝ առանձին յերանդ ե տալիս նրան, նախադասության արտահայտած միտքը դարձնում ե ավելի տպավորիչ. որինակ՝

Խեղճ աղքատը դատը դատի,

դատարկ նստի, հե՛յ աշխարհ...

(Ավ. Իսահակյան)

Ձայնարկությունները խոսքի մեջ անհրաժեշտություն են և մի տեսակ միացնում են, միաձուլում զգացմունքի և մտա-ծության արտահայտությունները:

Ձայնարկությունները գործ են ածվում և՛ առանձին, և՛

հոգեական բառի հետ միասին: Առանձին գործածվելիս անշատ
վրամ են ստորակետով. որինակ՝ ա՛խ վորքան կուզեմ...

Կոչական բառերի հետ գործածվելիս նրանց հետ միասին
են անշատվում ստորակետով. որինակ.

«Ձա՛ն Աղբեջան, հե՛յ»:

Ձայնարկությունների վրա դրվում է յերկարացման նշան
(~) յերեքնի և շեշտ ('):

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՆՄՈՒՇ

Ռազմափորձերում ռազմական խնդիրները գերադանց և
ճշտությամբ կատարելու համար լավագույն կարմիր բանակա-
յին Արամ Գալստյանը պարզեցրել է յերկարացման արձակու-
րով:

1. ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԸՍՏ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ

Արամ Գալստյանը յինթակա:
Պարզեցրել է ստորոգյալ:
Ռազմափորձերում ռազմական խնդիր-
ները գերադանց և ճշտությամբ կատա-
րելու համար (պարզեցրել է) . . . ստորոգյալի լրացում:
Յերկարացման արձակուրդով (պար-
զեցրել է) ստորոգյալի լրացում:
Լավագույն կարմիր բանակային
(Արամ Գալստյանը) յինթակալի լրացում:

2. ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԸՍՏ ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐԻ

Ռազմափորձերում—հասարակ գոյական, հոգնակի, ներգոյ-
ական հոլով:

Ռազմական—հարաբերական ածական:

Խնդիրները—հասարակ գոյական, հոգնակի, հայցական հո-
լով, վորոշյալ առում:

Դերագանց—վորական ածական, դրական առաջնական:

Յեզ—համադասական շարկապ:

Ճշտությամբ—հասարակ գոյական, յեզակի, գործիական հոլով
կատարելու—բայ, անորոշ դերբայ, սեռական հոլով:

Համար—կապ, յետադրություն:

Լավագույն—վորական ածական, գերադրական առաջնական:

Բանակային—հարաբերական ածական:

Արամ Գալստյանը—հատուկ գոյական անուն, ուղղական
հոլով, յեզակի, անձ, վորոշյալ առում:

Պարզեցրել է—բայ, սահմանական յեզական, անցյալ կա-
տարյալ ժամանակ, յեզակի, Յ-րդ դեմք, կրավորական կերպ:

Յերկարացման արձակուրդով—հարաբերական ածական:

Արձակուրդով—հասարակ գոյական, յեզակի թիվ, գործիա-
կան հոլով:

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ը ՁԱՅՆԱՎՈՐԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բառակցումը և բառավերջումը ը ձայնավորը գրվում է, յերբ արտասանվում է. որինակ՝

ընկեր, ընդունել, ընտրել, ընծա և այլն. գիրքը, կուսիկը, բակը, Գրիգորը, դպրոցը և այլն:

1. Բառակցում սկ, սպ, սս, սփ, սք, սկ, սպ, սս, գբ, զգ կապակցություններից առաջ, թեև արտասանվում է մի թույլ ը, բայց չի գրվում: Որինակ՝ սկսել, սկիզբ, սպիտակ, ստեղծել, ստուգել, սքանչանալ, սթափվել, շպարել, շտապել, զբոսնել, զգալ և այլն:

Ըստ նախդիրը կազմում է բացառություն:

2. Բառավերջի ը ձայնավորը փոխվում է և բաղաձայնի, յերբ հաջորդ բառն սկսվում է ձայնավորով և կամ սկ, սպ, սս, սք, սկ, սփ, սկ, սս, սպ, գբ և զգ կապակցություններով. որինակ՝

Աշակերտը կարդում է: Կոլտնտեսությունը ցանում է: Կոլտնտեսականը կարդում է: Պիտները քայլում է:

Բայց՝

Աշակերտն ասում է: Պիտներն անցնում է: Կոլտնտեսությունն ավարտում է ցանքսը: Կոլտնտեսականն աշխատում է: Նույնն է և՛

Բանվորը ղեկավարում է մեքենան: Աշակերտը մտնում է դասարան:

Բայց՝

Բանվորն զբոսնում է, աշակերտն սպասում է ուսուցչին և այլն:

Այս կանոնը, ուսկայն, ավելի բարենշնչությունների արժեք ունի, քան ուղղագրական, ուստի կարելի չէ թե ը գրել և թե և:

3. Բառամիջում սովորաբար ը ձայնավորը թեև լսվում է, բայց չի գրվում:

Որինակ՝ Մկրտիչ, պրպտում, քաղցր, ծանր, գլուխ:

Նախածանցավոր և բարդ բառերի մեջ ը ձայնավորը գրվում է, յեթե ածանցվող բառը և կամ բարդվող բառերից վերջինն սկսվում է ը ձայնավորով. որինակ՝

ընթաց—նախընթաց. ընդունել—անընդունելի. ընկեր—դասընկեր. ընտիր—հատընտիր, ըստ—որքեստորե. ընդ—խոչընդոտ. ընթացք—զուգընթաց և այլն:

4. Տողադարձի ժամանակ թե փնացող վանկերից վերջինի, և թե մյուս տողն անցնող վանկերից առաջինի մեջ արտասանվող ը ձայնավորը գրվում է. որինակ՝

Մը—կըրտիչ, Մկըր—տիչ, կոլտըն—տեսական, ծա—նըր, խորհըր—դային և այլն:

Յեթե հաջորդ տողն անցնողն ամբողջական բառ է, և կարելի չէ չգրել. որինակ՝ Եսեա-խնգիր, հաստա-գլուխ և այլն:

2. ՅԵ, ԻՍ, ՅՍ. ՅԵՐԿԸՆԶՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. ՅԵ գրվում է բառակազմում բոլոր այն դեպքերում, յերբ լսվում է. որինակ՝ յերկու, յերեք, Յերևան և այլն:

2. Բարդություն կամ ածանցման ժամանակ բաղաձայնի, հետո յեով սկսվող բառի յ-ն ընկնում է. որինակ՝ յերեք—տասներեք, յեզր—անեզր և այլն:

3. Յերբ նախորդ բառը վերջանում է ձայնավորով, հաջորդ եմ, ես, է, եմք, եք, եմ և եք (միավանկ) բայաձևերն ստանում են յ. որինակ՝

գալու յեմ, կարելի յե, դա յե, գնալու յեր և այլն:

Իս յերկհնչյունը շփոթվում է յա յերկհնչյունի հետ, ուստի պետք է հիշել հետևյալ կանոնները.

1. Հայերեն կամ հայացված բառերի արմատների մեջ իս կապակցությունը գրվում է միայն հեքիաթ, դաստիարակ, Սուքիաս, Մարիամ, կրիա և ծիածան բառերի մեջ:

2. Իս գրվում է ձի, քի, լի, հի, մի, գի բառարմատների և ացի կամ ի վերջավորություն ունեցող բառերի բարդություն և ածանցման ժամանակ. որինակ՝

ծիավոր, թիակ, լիառատ, հիանալ, միակ, գյուղացիական, վորդիական, արդիական և այլն:

3. Իս գրվում է յեվրոպական լեզուներից փոխ առնված բառերում. որինակ՝ պրոլետարիատ, սոցիալիզմ, մատերիալ, ասոցիացիա, Անգլիա, Գերմանիա, քիմիա և այլն:

Ռուսերեն կրճատված կամ փաղաքական անունները գրվում են յա. որինակ՝ Վոլոդյա, Մանյա, Լյուսյա և այլն:

Այլ դեպքերում հայերեն բառերի մեջ յա կամ իա լսվելիս գրվում է յա. որինակ՝ սենյակ, մատյան, պաշտոնյա, վոսկյա, փայտյա և այլն:

Ուշ յերկհնչյունը բառարմատների ածանցվելու և բարդվելու ժամանակ սովորաբար վերածվում է պարզ ու ձայնավորի. որինակ՝ ծուլ—ծուլանալ. թուլ—թուլակազմ. բուլը—բուրավետ. ստուլզ—ստուգում—ստուգատես և այլն:

Նույն բառը չի յենթարկվում այս որոնքին:

3. Յ ԶԱՅՆԱԿԱՊԸ

1. Հայերեն բոլոր բառերում, յերբ կից ձայնավորներից մեջ լսվում է յ (իա, իե, իո, իու. յերկձայնավորներից բացի), գրվում է յ. որինակ՝ կայարան, հաչեցողություն, կաշին, կաշուն, հալոց, ելակ, ելություն, գոլական, խոցեցի, կոշուղի և այլն: Այս յ-ն կոչվում է ձայնակապ:

2. Իա, իե, իու, իո յերկձայնավորներից մեջ չի գրվում, որինակ՝ միակ, տիեզերք, լիություն, աղիողորմ և այլն:

3. Եա, եո, ոա, աո, ոու յերկձայնավորները, վորոնք արտասանվում են առանց յ և գրության մեջ չեն ունենում, պատահում են յեվրոպական բառերում. որինակ՝ իդեալ, ֆեոդալիզմ, բոա, կակաո, կլոուն և այլն:

Վո և ո. վո կապակցությամբ սկսվող բառերը՝ բարդվելու կամ ածանցվելու դեպքում սովորաբար կորցնում են վ բաղաձայնը. որինակ՝ վորոշ—բնորոշ—անորոշ:

4. ԲԱՂԱԶԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) Ե բաղաձայնը մի շարք բառերում Բ-ից հետո չի արտասանվում կամ շատ թույլ է արտասանվում:

Գրվում է	Արտասանվում է
աեխառի	աեխար
խորհուրդ	խորուրդ
ճիւի	ճիւի

արհամարհել	արհամարել
ճանապարհ	ճանապար
խոնարհ	խոնար
ժնորհ	ժնորհ

բ) ջ և չ

1. Բ բաղաձայնից հետո անհնչյունափոխ բառարմատներում լսվում է գրվում է չ՝ դարչին, չարչի բառերում:

2. Բ բաղաձայնից հետո մյուս բոլոր անհնչյունափոխ բառարմատներում, յեթե լսվում է չ, գրվում է ջ. որինակ՝

սեւեջ (ամուլ, անպտուղ)
վոջ (գաղանի բուն)

անուրջ	
արջ	բրջել
արջառ	հորջորջել
արջասպ	
բաղարջ	մրջուն
լուրջ	յեւջանիկ
խարջ	ցուրջ
ցրջմուրիկ	վեւջ և այլն:

3. Ղ բաղաձայնից հետո լսվում է գրվում է չ միայն գեղյել լատի մեջ:

4. Ղ բաղաձայնից հետո, յեթե լսվում է չ, գրվում է ջ հնչյունափոխության չենթարկված բոլոր բառարմատներում. որինակ՝

աղջամուղջ	աղջիկ
այծեղջուր	առաղջ
գաղջ	գեղջուկ
զղջալ	յեղջերու
յեղջուր	ժեղջ
չղջիկ	վողջ
վողջույն	վողջախոս և այլն:

ց) ձ և ց

1. Բ բաղաձայնից հետո լսվում է գրվում է ց հնչյունափոխության չենթարկված հետևյալ բառարմատներում. որինակ՝

արցունք	բերքեցել
ապարաց (այս նշանը՝)	մրցել
հարց	

քանի բառերի մեջ. որինսկ' ող, վառող, Աղամ, Թագեոս, գա-
գար:

Մյուս բոլոր բառերի մեջ գրվում է ք, ինչպես՝ թաթ, թութ,
բութ և այլն:

1) բ և փ

1. Բ բաղաձայնից հետո լսվում և գրվում է փ հետևյալ
անհնչյունափոխ բառարմատներում կամ իրրե արմատ գիտակ-
ցվող բառերում.

արփի (արև)
յերփն(—երանդ)
սարփանք
փրփուր

2. Բ բաղաձայնից հետո մյուս բոլոր անհնչյունափոխ բա-
ռարմատներում և զրանցով բարդված բառերում, չնթե լսվում է
փ, գրվում է բ. որինսկ'

արբանյակ	բորբ
արբեցողություն	բորբոսեն
արբունք	բորբոքեն
արյունարբու	գարբին
լիբբ	յերբեն
վորբ	յերեսարբիչ
հարբել	ցերբան(—վոտքի տակի կողմը)
հարբուխ	ցերբոդ
ձերբակալել	ցուրբ
յերբ	ցերություն
յերբեմն	ուրբաք և այլն:

3. Բ բաղաձայնից հետո լսվում և գրվում է փ հետևյալ
բառերում.

հղփանալ
փողփողել

4. Բ բաղաձայնից հետո անհնչյունափոխ բառարմատներ-

ում և զրանցով բարդված բառերում, չնթե լսվում է փ, գրվո-
վում է բ.

աղբ
աղբյուր (արտասանվում է ախպյուր)
աղբյուռ
բողբոջ
յեղբայր (արտասանվում է՝ յեխպալր)
վողբ
վողբեգություն և այլն:

f) գ և ք

1. Բ բաղաձայնից հետո, գրվում և արտասանվում է ք հե-
տևյալ արմատներում և վորպես արմատ գիտակցվող բառերում.

արքա	քրիշ
կիք	քրքել
հեքիել	քուրք
ցեք (ուստ,—ին,—ել)	սարք
քուրք	

2. Բ բաղաձայնից հետո, չնթե լսվում է ք, գրվում է գ
մյուս բոլոր անհնչյունափոխ բառարմատներում.

քարգման	յերգ
Սարգիս	կարգ
պարգել	արգելք և այլն:

Յերկշարք բաղաձայններից՝ ուև, դ և խ գույգերի վերա-
բերյալ կան նույնպես որինաչափություններ:

h) դ և խ

1. Անհնչյունափոխ բառարմատներում և զրանցով բարդված

բառերում բաղաձայնից առաջ լսվում և գրվում է խ հետևյալ բառերում.

ախս (ցավ, հիվանդություն)	վախճան
ապուխտ	սխտ
բախտ	նախտուն
զմբուխտ	թուխտ
յերախտիք	թուխպ
ժխտել	գրախտ
պանգուխտ	լախտ
սախտակ	խոռխտ
ուխտ	զժոխք և գուխտ վերջավորվող հա-
թախտ	տուկ անուններում

(որինակ՝ Հայկանդուխտ, Խոսրովադուխտ, Սանդուխտ):

2. Մնացած բոլոր դեպքերում անհնչյունափոխ բառաբանություններում և դրանցով բարդված բառերում բաղաձայնից առաջ, յեթե լսվում է խ, գրվում է զ.

ադք	խեղդել
ադս (կեղտ)	ուդս
ադբաս	վոդք
թուդք	մադն
մադքել	դադն
ադքյուր	վոդջ
հադքել	եեդջ
չդջիկ	գեդն և այլն:

g) ու և ր

1. Անհնչյունափոխ բառաբանություններում ն-ից առաջ լսվում և գրվում է միշտ ո.

զառնալ	սառնուքյուն
շառնալ	նեռնարկ
խառնել	փոռն
զառնուկ	բոռնել
զոռնակ	յեղեռնագործ—(հանցագործ, չարագործ)
նոռնակ	մեռնել և այլն:

2. Մյուս բաղաձայններից առաջ ո գրվում է միայն հետևյալ բառերի մեջ.

ուռկան	կառչել—(կաշի)
ուռնանալ	կոթնել—(հենվել)
հուռքի	կովան
խոսպոս	մասնավակ—(գինի տվող)
առվույս	

3. Մյուս բոլոր բաղաձայններից առաջ անհնչյունափոխ բառաբանություններում, յեթե լսվում է ո, պետք է գրել ր. որինակ՝

արծաթ
արծիվ
արս
մարգ
գարգ և այլն:

1. Ն-ից առաջ ր կարող է գրվել միայն այն դեպքում, յերբ բառաբանության հնչյունափոխության հետևանքով ն-ի և ր-ի միջի ձայնավորը դուրս է ընկնում.

գարուն—գարնանային
արյուն—արնաշաղկապ
վերին—վերնասուն և այլն:

5. Ռ-ն կարող է ընկնել բաղաձայնից առաջ, յեթե բառաբանության հնչյունափոխության հետևանքով դրանց միջի ձայնավորը դուրս է ընկնում և կամ ո-ով վերջավորվող բառն անանցվում կամ բարդվում է:

առիք—առքիվ
պառիկ—պառկել
կռիվ—կռվաբար
փառք (արմատն է՝ փառ)
կառք (արմատն է՝ կառ)
առք (արմատն է՝ առ) և այլն:

6. Ուով վերջավորվող արմատի կրկնությամբ կազմված բարդ բառերի մեջ առաջին ուն դառնում է բ.

բարբառ
քրքիռ
գրգիռ
մամուռ և այլն:

7. Նմանաձայնությամբ կազմված բառերը գրվում են ուով:

մոմուլ
նոնուլ
գոոգոուլ
զոզոուլ և այլն:

8. Ոտարադգի բառերի ակզբում գրվում է ո.

ոեծիմ	Ռոսսով
ոեալիզմ	ռենսա
ոեակցիա	ռենեգաս
ոռւմբ	Ռուսաստան
ոեպրեսիա (հնչում)	Ռուսաճիա և այլն:
ռոմանեսիզմ	

9. Բառամիջում գրում ենք բ, յերբ բառն ոտարադգի յե.

ոպորտունիս	զիրեկցիա	թեորիա
պրոլեսար	Ֆրանսիա	որինեացիա
սերիա		և այլն:

10. Ոտարադգի բառերի մեջ ո գրվում է լ և ն բաղաձայններից առաջ և կրկնատառ բով վերջավորվող բառերի մեջ որինակ՝

Բեռլին
Ժուռնալ
Մառն (գետ Ֆրանսիայում)
Մառ

ի) մ և ց

1. Բոլոր շրթնային բաղաձայններից առաջ (բ, պ, փ) լսվող ռնգային հնչյունը գրվում է մ. որինակ՝

բամբակ
ամպ
ամփոփել և այլն:

2. Բ, պ և փ բաղաձայններից առաջ ն կգրվի միայն աճ նախածանցով կազմված բառերում. որինակ՝

անպեսք	ան—պեսք
անփուշք	ան—փուշք
անբերրի	ան—բերրի և այլն:

Խոսք յեկ նախադասություն

§ 1. Խոսք	3
» 2. Նախադասություն	4
» 3. Նախադասության գլխավոր անդամները	5
» 4. Լրացումներ	8

Հնչյունաբանություն

» 5. Խոսելու որդանները	9
» 6. Հնչյունների համակարգումը	10
» 7. Վանկ	13
» 8. Հնչյունափոխություն	14
» 9. Տողադարձ	15

Բառագիտություն

» 10. Բառ և բառակազմություն	16
» 11. Արմատ	16
» 12. Ածանց	17
» 13. Նախածանցներ	17
» 14. Վերջածանցներ	19
» 15. Բարդ բառեր	19
» 16. Հարադիրներ	20
» 17. Նորագույն հապավումներ	21
» 18. Հիմք և վերջավորություն	22
» 19. Բառերի տեսակներն ըստ իմաստի և արտաքին հնչյունական կողմի	22

Ձևաբանություն

» 20. Խոսքի մասեր	23
-------------------	----

Գոյական

» 21. Ընդհանուր ծանոթություն	23
» 22. Հոլովում	25
» 23. Գոյականների գործածությունը նախադասության մեջ	26
» 24. Ուղղական հոլով	27

» 25. Սեռական հոլով	27
» 26. Տրական հոլով	28
» 27. Հայցական հոլով	28
» 28. Բացառական հոլով	29
» 29. Գործիական հոլով	29
» 30. Ներդրական հոլով	29
» 31. Գոյականների թիվը	30
» 32. Գոյականի առումները	31
» 33. Հոլովումներ	32
» 34. Ի հոլովում	32
» 35. Ու հոլովում	34
» 36. Ան հոլովում	36
» 37. Յան հոլովում	37
» 38. Վա հոլովում	38
» 39. Ոջ հոլովում	39
» 40. Որ հոլովում	40
» 41. Ֆ հոլովում	41
» 42. Հարադիր գոյականների հոլովում	42
» 43. Գրաբար հոլովածների մնացորդներ	42
» 44. Գոյականակերտ ածանցներ	42

Ածական

» 45. Ընդհանուր ծանոթություն	44
» 46. Վորական ածականներ	44
» 47. Հարաբերական ածականներ	45
» 48. Ածականների գործածությունը գոյականի հետ	46
» 49. Ածականների հոլովումը	46
» 50. Ածականի փոխանցումը գոյականի և ընդհանրապես	47
» 51. Ածականների գործածությունը նախադասության մեջ	48
» 52. Ածականակերտ վերջածանցներ	48
» 53. Ածականակերտ ժխտական վերջածանցներ	49

Թվական

» 54. Քանակական թվականներ	50
» 55. Դասական թվականներ	50
» 56. Թվականների հոլովումը	51

» 57. Գոյականի գործածութիւնը թվականի հետ	52
» 58. Թվականի գործածութիւնը նախադասութեան մեջ	52

Դերանուններ

» 59. Ընդհանուր ծանոթութիւն	54
» 60. Դերանունների տեսակները	55
» 61. Անձնական դերանուններ	55
» 62. Ստացական դերանուններ	56
» 63. Ցուցական դերանուններ	56
» 64. Փոխադարձ դերանուններ	57
» 65. Հարցական դերանուններ	58
» 66. Հարաբերական դերանուններ	60
» 67. Վորոշյալ դերանուններ	60
» 68. Անորոշ դերանուններ	61
» 69. Ժխտական դերանուններ	61
» 70. Հոդ	62

Բայ

» 71. Ընդհանուր ծանոթութիւն	63
» 72. Դերբայներ կամ բայի դերբայական ձևեր	63
» 73. Անորոշ դերբայ	64
» 74. Անկատար դերբայ	65
» 75. Ապառնի դերբայ	66
» 76. Վաղակատար դերբայ	66
» 77. Հարակատար դերբայ	67
» 78. Յենթակայական դերբայ	67
» 79. Ըղձական դերբայ	67
» 80. Յեղանակային ձևեր	68
» 81. Դիմք	68
» 82. Թիվ	68
» 83. Ժամանակ	69
» 84. Հաստատական խոնարհում	70
» 85. Սահմանական յեղանակ	70
» 86. Սահմանական յեղանակի բաղադրյալ ժամանակները	71
» 87. Սահմանական յեղանակի պարզ ժամանակը, անցյալ կատարյալ	75

» 88. Հրամայական յեղանակ	75
» 89. Ըղձական յեղանակ	77
» 90. Պայմանական կամ յենթադրական յեղանակ	78
» 91. Հարկադրական յեղանակ	80
» 92. Խոնարհման աղյուսակ. հաստատական խոնարհում	82
» 93. Ժխտական խոնարհում	87
» 94. Բայերի սեռը	92
» 95. Բայերի կազմութիւնը	94
» 96. Էնալ և աենալ վերջավորութիւն ունեցող բայերի խոնարհում	95
» 97. Ե և չ ածանց ունեցող բայերի խոնարհում	99
» 98. Բայերի կերպերը	102
» 99. Բայերի կրավորական կերպի կամ սեռի խոնարհում	103
» 100. Բայերի պատճառական կերպի խոնարհում	107
» 101. Անկանոն բայեր	113
» 102. Մի քանի անկանոն բայերի խոնարհումը	113
» 103. Յերկրորդական բաղադրյալ ժամանակներ	116

Մակբայ

» 104. Ընդհանուր ծանոթութիւն	117
» 105. Մակբայի տեսակները	117
» 106. Մակբայական ածանցներ	118

Կապ

» 107. Ընդհանուր ծանոթութիւն	119
» 107. Կապի տեսակները	119

Շաղկապ

» 109. Շաղկապի տեսակները	120
--------------------------	-----

Ձայնաբկութիւն

» 110. Ընդհանուր ծանոթութիւն	121
ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՆՄՈՒՇ	122
ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	124

Պատ. խմբագիր՝ Գ. Սեվակ
Տեխ. խմբագիր՝ Մ. Մարտիրոսյան
Սրբագրել՝ Ս. Շահբազյան

Դրավ. լիազոր՝ Ա - 3084 Հրատ. 4040

Պատվեր 237. Տիրաժ 60000.

Թուղթ 62X94. Տպագր. 8³/₈. մամ. մեկ մամ. 36480 ներշ.

Հեղինակ՝ Յ մամ

Հանձնված է արտադրության 1938 թ. մարտի 10-ին

Ստորագրված է տպագրության 1938 թ. մարտի 27-ին

Գինը 1 ա. կազմը 50 կ.

Պետհրատի I տպարան, Յերեան, Լենինի 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0240045

6818

010
ГРИБ 1 А.
4095 5 4.

АР. ГАРИБЯН
Граматика Армянского языка
для V и VI классов
Лит. Арм. ССР, Ереван 1983 г.